

Tie kylmän sodan kummajaiseksi
Miten Suomen Lontoon-lähetystö raportoi Suomen asemasta Ison-Britannian ulkopoliitikassa
1948-1950

Nuutti Kiiveri

Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Poliittisen historian
Pro gradu -tutkielma
syyskuu 2020

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Politiikan ja talouden tutkimuksen laitos	
Tekijä □ – Författare – Author Nuutti Kiiveri			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Tie kylmän sodan kummajaiseksi Miten Suomen Lontoon-lähetystö raportoi Suomen asemasta Ison-Britannian ulkopoliitikassa 1948-1950			
Oppiaine – Läroämne – Subject Poliittinen historia			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu- tutkielma		Aika – Datum – Month and year 21.9.2020	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 82
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Tässä pro gradu- tutkielmassa pyritään selvittämään, miten Suomen erityisasema muodostui Ison-Britannian ulkopoliitikassa vuosina 1948–1950 ja kuinka Suomen Lontoon-lähetystö raportoi tästä. Suomen erityisaseman muodostumisen kannalta oli tärkeää, että itä ja länsi molemmat tunnustivat Suomen erityistapaukseksi. 1940-luvun lopulla Iso-Britannia oli vielä merkittävä suurvalta ja sen antama epävirallinen tunnustus Suomen erityisasemalle oli tärkeä.</p> <p>Tutkimuksessa sovelletaan sisältö- ja diskurssianalyysiä Suomen Lontoon-lähetystöraporttien analysointiin. Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä käytetään kansainvälisen politiikan realismia, joka auttaa ymmärtämään raporteissa tehtyjä johtopäätöksiä ja ehdotettuja toimia. Lähetystöraporteista välittyy selkeä kuva, miten britit suhtautuivat Suomeen ja millaisia odotuksia tai epäluuloja heillä oli Suomea kohtaan. Tutkimuksessa tehty havainnot pyritään liittämään osaksi aiempaa tutkimusta Suomen kansainvälisestä asemasta 1940-luvun lopulla.</p> <p>Tutkimuksen keskeisimpiä havainto on, että Suomen Lontoon-lähettilään Eero A. Wuoren raporttien ansiosta Suomen ulkopoliittinen johto sai tiedon, että vaikka Foreign Office tunnusti Suomen YYA-sopimuksen eroavan Itä-Euroopan maiden kanssa tehdyistä sopimuksista, ei Iso-Britannia vielä tässä vaiheessa pitänyt Suomea erityistapauksena. Erityisasemalle saatiin Foreign Officen epävirallinen tunnustus vasta kesän 1948 eduskuntavaalien jälkeen, kun SDP muodosti Suomeen vähemmistöhallituksen. Lähetystöraporteista käy myös ilmi, ettei Iso-Britannia aikonut harjoittaa myönnetytpoliittikkaa Neuvostoliittoa kohtaan edes akuuttien kriisien (kuten Berliinin saarron) aikana. Lisäksi raporteista käy ilmi, että Suomen erityisasema oli mahdollinen ainoastaan rauhanaikana ja Ruotsin avustuksella. Huomion arvoista on myös Wuoren toteamus, että vuoden vaihteessa 1949–1950 Foreign Officessa ymmärrettiin, ettei Iso-Britannia ollut enää Yhdysvaltoihin ja Neuvostoliittoon rinnastettava suurvalta.</p> <p>Lähetystöraportit osoittavat, että Suomea kohdeltiin erityistapauksena ja että Iso-Britannia suhtautui ymmärtävästi ja myötämielisesti Suomen harjoittamaan ulkopoliittikkaan. Lähetystöraporttien pohjalta voidaan tarkalleen määrittää, milloin Suomi saavutti erityisasemansa, mitkä olivat tämän erityisaseman ehdot ja mitä Foreign Office odotti Suomelta. Reaalipoliittinen viitekehys auttaa ymmärtämään eri toimijoiden ratkaisuja ja ajattelua. Lisäksi se selittää muuten ristiriitaiset ja epä johdonmukaisuudet ulkopoliittiset ulostulot.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords kylmä sota, ulkopoliittikka, Iso-Britannia, Paasikiven linja, erityisasema, YYA-sopimus, Suomen länsisuhteet			

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	1
1.1. Aikaisempi tutkimus.....	6
1.2. Tutkimuskysymys ja hypoteesi.....	13
1.3. Aineisto ja tutkimusmenetelmät.....	14
1.4. Teoreettinen viitekehys.....	15
2. Kohtalon vuosi 1948. Kuinka Suomen erityisasema muodostui?.....	19
2.1. Ison-Britannian kylmän sodan strategian kehittyminen.....	21
2.2. ”Tšekkoslovakian tie on meidän tiemme”.....	27
2.3. Ystävyys-, yhteistyö- ja avunantosopimus.....	29
2.4. Suomen 1948 eduskuntavaalit.....	36
2.5. Berliinin saarto.....	42
2.6. Suomen erityisaseman tulee olla <i>sui generis</i>	48
3. Nato ja vuoden 1950 presidentinvaalit. Suomi säilyy erityistapauksena.....	51
3.1. Pohjolan blokkijaon taustat.....	52
3.2. Naton muodostuminen.....	55
3.3. Neuvostoliiton ydinase.....	62
3.4. Suomen presidentinvaalit 1950.....	65
4. Johtopäätökset.....	71
Lähteet	

1. Johdanto

Tässä pro gradu -tutkielmassa haluan selvittää, kuinka Suomi saavutti erityisaseman Ison-Britannian ulkopoliitikassa vuosina 1948-1950. Koska erityisasema edellytti epävirallista tunnustusta niin Neuvostoliitolta kuin länsiliittoutuneilta, tarkastellaan tässä tutkimuksessa, miten Suomen Lontoon-lähetystö raportoi Suomen erityisaseman kehittymisestä. Tarkasteluajankohdaksi olen valinnut vuodet 1948–1950 ja pyrin osoittamaan, että tuona ajanjaksona Suomi pyrki ja onnistui saavuttamaan erityisaseman Ison-Britannian ulkopoliitikassa. Toisen maailmansodan päätyttyä Suomi pyrki aktiivisesti korostamaan omaa ainutlaatuisuuttaan lännen silmissä ja tekemällä selvän eron Itä-Euroopan maihin. Parhaan mahdollisuuden tähän antoi Iso-Britannia, joka oli toisen maailmansodan aikana ja kylmän sodan alussa yksi maailman merkittävistä suurvalloista. Toisin kuin Yhdysvallat, Iso-Britannia oli julistanut sodan Suomelle vuonna 1941, minkä vuoksi britit joutuivat jo ennen toisen maailmansodan päättymistä ottamaan amerikkalaisia aktiivisemmin ja konkreettisemmin kantaa Suomen sodan jälkeiseen asemaan. Yhtenä maailmansodan voittajavalloista Isolla-Britannialla oli merkittävä rooli kylmän sodan alun kehityksessä ja ennen kaikkea länsieurooppalaisen yhteistyön edistämisessä. Säilyttääkseen itsenäisyytensä, demokraattisen hallinnon ja markkinavetoisen talouden Suomen valtionjohdon täytyi luovia muodostumassa olevan kylmän sodan harmaalla alueella.

Suomi oli kesäkuusta 1941 katsonut olleensa sotatilassa Neuvostoliiton kanssa ja osallistunut Saksan aloittamaan Neuvostoliiton vastaiseen hyökkäykseen. Suomen hallitus pyrki korostamaan, että maa kävi erillissotaa Saksan rinnalla ja vain Neuvostoliittoa vastaan. Historiankirjoitus tuntee tämän sodan jatkosotana, koska Suomessa se koettiin talvisodan hyvityssodaksi.¹ Ison-Britannian pommitettua heinäkuussa 1941 Petsamon aluetta Suomi katkaisi maiden väliset diplomaattisuhteet. Iso-Britannia julisti Suomelle sodan 6.12.1941 Suomen armeijan miehitettyä Itä-Karjalan.² Ison-Britannian sodanjulistus Suomelle oli käytännössä

---

¹ Hentilä, Seppo. 2009. Itsenäistymisestä jatkosodan päättymiseen 1917–1944. Teoksessa: Jussila, Osmo, Hentilä, Seppo & Nevakivi, Jukka. toim. *Suomen poliittinen historia 1809-2009*. 6. painos. Helsinki: WSOY, 198.

² Hentilä 2009, 200.

muodollisuus, mutta se pakotti britit ottamaan kantaa Suomen asemaan sodanjälkeisessä Euroopassa. Liittoutuneiden kokouksessa Teheranissa 1943 Stalin listasi Neuvostoliiton Suomen vastaisen sodan tavoitteet ja esitteli luonnoksen tulevista rauhanehdoista. Suomen rauhanehdot liittyivät Neuvostoliiton sodanjälkeisen länsirajan muodostamiseen, joka Stalinin vaatimuksesta tulisi perustumaan kesän 1941 rajaan. Tämä tarkoitti Baltian maiden ja itä-Puolan liittämistä Neuvostoliittoon. Suomea ei liitettäisi osaksi Neuvostoliittoa eikä siltä vaadittaisi ehdotonta antautumista. Aiempi tutkimus on osoittanut Ruotsin näytelleen merkittävää roolia Neuvostoliiton päätöksessä olla miehittämättä Suomi. Näin liittoutuneet tunnustivat Suomen käymän sodan *de facto* erillissodaksi. Saksalta ja kaikilta muilta sen liittolaisilta edellytettiin ehdotonta antautumista.³

Suomalaisten saavutettua merkittävät torjuntavoitot Neuvostoliiton kesän 1944 suurhyökkäyksissä solmittiin Moskovassa erillisrauha syyskuussa 1944. Välirauhasopimus edellytti Suomelta sitoutumista sotakorvausten maksamiseen Neuvostoliitolle ja hyväksymään talvisodanrauhan rajat. Lisäksi Suomen tuli luovuttaa koko Petsamon alue ja palauttaa kaikki neuvostoliittolaiset sotavangit. Tämä lisäksi Suomen tuli katkaista kaikki suhteet Saksaan, karkottaa saksalaiset voimakkeinoin Suomen maaperältä ja asettaa armeija rauhanajanvahvuuteen.⁴ Neuvostoliitto vaati myös Porkkalan alueen vuokraamista laivastotukikohdaksi. Suomen rauhanehtoja asetettiin valvomaan Neuvostoliiton johtama valvontakomissio. Iso-Britannia oli hyväksynyt ehdot lähes poikkeuksetta, edellyttäen ainoastaan, että sotakorvausten määrä laskettaisiin 300 miljoonaan dollariin ja että kyseessä olisi välirauha eikä lopullinen rauhansopimus.⁵

Ison-Britannian kanta tiivistyi ulkoministeri Anthony Edenin 22. syyskuuta pitämässä puheessa, jossa hän totesi, että vaikka rauhanehdot eivät olleet kevyet, ne eivät tarkoittaneet, että Suomi lakkaisi olemasta itsenäisenä valtiona.⁶ Iso-Britannia oli omia etujaan ajamalla varmistanut, että Suomella pysyi taloudellinen yhteys

---

³ Rentola, Kimmo. 2016. *Stalin ja Suomen kohtalo*. Helsinki: Otava, 71–72.

⁴ Rentola 2016, 85.

⁵ Nevakivi, Jukka. 2009. Jatkosodasta nykypäivään 1944–2009. Teoksessa: Jussila, Osmo, Hentilä, Seppo & Nevakivi, Jukka. toim. *Suomen poliittinen historia 1809-2009*. 6. painos. Helsinki: WSOY, 219.

⁶ Aunesluoma, Juhana. 2012. A Nordic Country with East European Problems: British view of Post-War Finland, 1944–1948. *Scandinavian Journal of History*, 2(37), 232–233.

länteen. Lontoo oli vaatinut Moskovon välirauhansopimuksessa oikeutta ostaa Suomesta erinäisiä raaka-aineita (pääasiassa puuta ja paperia), joita pidettiin kriittisinä Ison-Britannian jälleenrakennuksen kannalta.⁷ Puutavaran tuonnin turvaaminen Suomesta oli listattu tärkeäksi tavoitteeksi War Officen Suomen sodan aselepoehdotuksessa jo helmikuussa 1943.⁸ Samalla Iso-Britannia oli varmistanut, ettei Neuvostoliitolle maksettavia sotakorvauksia voitu suorittaa puutavaralla.⁹ Suomalaisten tietämättä Stalin oli ehdottanut jo joulukuussa 1941 briteille Pohjolan jakamista intressipiireihin. Tämä ehdotuksen mukaan Neuvostoliitto saisi perustaa sotilastukikohtia Suomeen, jonka kanssa allekirjoitettaisiin sotilassopimus. Vastapainoksi Iso-Britannia voisi perustaa sotilastukikohtia Tanskaan ja Norjaan.¹⁰ Vaikka sopimusta ei koskaan solmittu, ehdotus vaikutti selkeästi brittien käsityksiin siitä, millaisena Neuvostoliitto näki Pohjolan sodan jälkeisen tulevaisuuden.¹¹

Neuvostoliiton johtamaan valvontakomissioon kuului myös Ison-Britannian edustajia. Voittajavaltojen välisten suhteiden huononeminen ei heijastunut heti Suomeen. Brittiläisillä valvontakomission edustajilla oli hyvät suhteet neuvostoliittolaisiin virkaveljiinsä, minkä ansiosta Iso-Britannia sai ajankohtaista kuvaa niin Suomen sodanjälkeisestä kehityksestä kuin Neuvostoliiton suunnitelmista Suomen suhteen.¹² Toisen maailmansodan ollessa vielä käynnissä, järjestettiin maaliskuussa 1945 Suomessa Euroopan ensimmäiset sodan jälkeiset vapaat vaalit, joissa uusi vasemmistolainen Suomen Kansan Demokraattinen Liike (SKDL) voitti neljänneksen kaikista edustajapaikoista. Niin lännessä kuin Moskovassakin tämän katsottiin osoittavan, että Suomi oli vapaasta tahdostaan valitsemassa kommunismin maan uudeksi poliittiseksi suunnaksi.¹³

---

⁷ Rentola, Kimmo. 2012. Great Britain and the Soviet Threat in Finland 1944–1951. *Scandinavian Journal of History*, 2(37), 172

⁸ Visuri, Pekka. 2005. The Making of the Paris Peace Treaty: Military Strategy and British Policy towards Finland, 1944–1947. Teoksessa: Aunesluoma, Juhana. toim. *From War to Cold War: Anglo-Finnish Relations in the 20th Century*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 50.

⁹ Aunesluoma 2012, 233.

¹⁰ Majander, Mikko. 2004. *Pohjoismaa vai kansandemokratia. Sosiaalidemokraatit, kommunistit ja Suomen kansainvälinen asema 1944–1951*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 367.

¹¹ Manninen, Ohto. 2017. Stalinin 2. Maailmansota. Teoksessa: Vihavainen, Timo, Manninen, Ohto, Rentola, Kimmo & Zuravljov, Sergei. toim. *Varjo Suomen yllä. Stalinin salaiset kansiot*. 3. painos. Jyväskylä: Docendo, 279.

¹² Nevakivi 2009, 227.

¹³ Nevakivi 2009, 231.

Tästä huolimatta Ison-Britannian suhtautuminen Suomea kohtaan alkoi muuttua sodan päätyttyä Euroopassa. Valvontakomissiossa Isoa-Britanniaa edustanut eversti James H. Magill vaati maansa hallitusta arvioimaan suhtautumista Suomea ja Skandinaavia kohtaan uudelleen. Tällä estettäisiin alueen suistuminen Neuvostoliiton haltuun. Frank Shepherd, Ison-Britannian poliittinen edustaja Suomessa vuonna 1945, yhtyi Magillin näkemykseen huomauttamalla, että vaikka Suomi kuului sotilaallisesti Neuvostoliiton etupiiriin [Russian orbit], se oli muuten täysin skandinaavinen maa, jolla oli vahva kulttuurillinen, poliittinen ja kaupallinen yhteenkuuluvuus [affinity] Ison-Britannian kanssa. Brittien tulisi rohkaista tätä yhteenkuuluvuutta ja näin tarjota edes moraalista tukea suomalaisille.¹⁴ Toisen maailmansodan päätyttyä ja Saksan uhan kadottua Ison-Britannian ja Neuvostoliiton välinen yhteisymmärrys alkoi rakoilla. Tämä näkyi myös Lontoon Foreign Officen asenteissa Suomea kohtaan.

Foreign Officen myötämielinen suhtautuminen Suomea kohtaan törmäsi kuitenkin reaali politiikan raameihin. Ison-Britannian sotilasjohto oli varma, että oli vain ajan kysymys, ennen kuin Neuvostoliitto alistaisi Suomen satelliittivaltiookseen. Tästä huolimatta vuosina 1946 ja 1947 Ison-Britannian ulkopoliittiset toimijat yrittivät keksiä vaikutusmuotoja, joita voitaisiin käyttää Suomen tukemiseksi. Ongelmana oli Suomen geopoliittinen asema. Suomea kohtaan tuli kehittää uusi taktikka, joka varmistaisi Suomen pitkäaikaisen länsimielisen kehityksen ilman, että se riskeerasi sotaa Neuvostoliiton kanssa.¹⁵ Yksi mahdollinen vaikutusväylä oli kauppa ja taloudellisen avun myöntäminen Suomelle. Tähän tarjoutui konkreettinen mahdollisuus, kun Yhdysvallat kesällä 1947 ilmoitti Euroopan jälleenrakentamista tukevasta apuohjelmasta. Ohjelma nimettiin myöhemmin Marshall-avuksi ja sillä pyrittiin vauhdittamaan sodanjälkeisen Euroopan taloudellista elpymistä. Suomessa olisi kipeästi tarvittu rahallista apua jälleenrakennukseen ja sotakorvauksien maksamiseen, minkä takia avun vastaanottaminen sai eduskunnassa kannatusta. Neuvostoliiton kielteinen suhtautuminen Marshall-apuun pakotti Suomen kuitenkin liittymään Itä-Euroopan maiden joukkoon, jotka myös torjuivat Marshall-avun. Suomen kielteinen vastaus perusteltiin sillä, että maa halusi pysyä suurvaltojen

---

¹⁴ Insall, Tony & Salmon, Patrick. 2012. Preface to the Nordic Countries: From War to Cold War, 1944–1951. *Scandinavian Journal of History*, 2(37), 137.

¹⁵ Aunesluoma 2012, 240.

välisen ristiriitojen ulkopuolella. Kieltäytyminen oli Suomelle taloudellisesti vaikea päätös, sillä maa olisi eri arvioiden mukaan tarvinnut 150–160 miljoonan dollarin edestä luottoa vuosiksi 1948–1949. Kyseessä on melko vaatimaton arvio, kun otetaan huomioon, että Tanska sai 273 ja Norja 255 miljoonaa dollaria Marshall-apua.¹⁶

Jättäytyminen Marshall-avun ulkopuolelle näytti sijoittavan Suomen samaan koriin Itä-Euroopan maiden kanssa. Samalla se näytti todistavan Suomen kyvyttömyyttä hoitaa ulkopoliittikkaa itsenäisesti. Isossa-Britanniassa pantiin kuitenkin merkille, että eduskunnan ja kansan enemmistö oli selkeästi Marshall-avun kannalla. Suomen kamppailussa itsenäisyyden puolesta maan ulkopoliittinen johto pelkäsi, että Marshall-avun hyväksyminen olisi antanut Neuvostoliitolle syyn viivyttää rauhansopimuksen lopullista ratifiointia. Tämä olisi tarkoittanut valvontakomission jäämistä määrittämättömäksi ajaksi Suomeen. Tähän ei Suomen ulkopoliittinen johto halunnut antaa mitään tekosyytä, mikä ymmärrettiin hyvin myös Isossa-Britanniassa.¹⁷

Suomen tulevaisuus itsenäisenä demokratiana oli vielä 1947 hyvin epävarmaa. Harva Suomen asemaan perehtynyt Foreign Officen työntekijä uskoi, että Suomi pystyisi säilyttämään itsenäisyytensä Neuvostoliiton kyljessä. Seuraavan kahden vuoden aikana Suomen onnistui kuitenkin tehdä selvä pesäero Itä-Euroopan kansandemokratioihin. Samalla Suomen onnistui vakuuttaa Iso-Britannian ja Yhdysvallat, että Suomea saattoi ja kannatti kohdella erityistapauksena. Tähän vaikuttivat Suomen ulkopoliittisen johdon pyrkimys korostaa Suomen erityisasemaa. Suomen ulkopoliittinen johto pyrki omilla ratkaisuillaan todistamaan Lontoolle, että Suomi oli poikkeus, jota ei tullut laittaa samaan koriin Itä-Euroopan kansandemokratioiden kanssa. Brittien myönteinen asenne tarjosi hedelmällisen maaperän, jossa ajatus Suomesta erityistapauksena, joka sijaitsi sotilaallisesti Neuvostoliiton etupiirissä, mutta joka kulttuuriltaan, taloudeltaan ja hallinnoltaan oli länsimainen demokratia, pystyi itämään ja kasvamaan. Vuoteen 1950 mennessä

---

¹⁶ Paavonen, Tapani. 1998. *Suomalaisen protektionismin viimeinen vaihe: Suomen ulkomaankauppa- ja integraatiopolitiikka 1945–1961*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 75.

¹⁷ Majander 2004, 389.

Suomi oli lunastanut erityisasemalleen Ison-Britannian ja tätä kautta lännen epävirallisen tunnustuksen.

1.1 Aikaisempi tutkimus

Aiemmassa historian tutkimuksessa Suomen ulkopoliittiset pyrkimykset 1940-luvun lopulla ja 1950-luvun alussa ovat jääneet suhteellisen vähälle huomiolle. Tutkimus on sen sijaan keskittynyt vuosien 1944-1948 välisten ”vaaran vuosien” tapahtumiin sekä Urho Kekkosen hallitusten toimintaan. Näissä yhteyksissä merkittävin ulkopoliittinen tekijä on ollut Neuvostoliitto. Tutkimus Suomen pyrkimyksistä vaikuttaa Länsivaltoihin on saanut suhteellisesti vähän huomiota. Kansainvälisessä tutkimuskentässä Suomi on lähes täysin sivuutettu tai mainitaan ainoastaan Skandinaviaan tai Ruotsiin keskittyvän tutkimuksen sivujuonteena.

Aikalaisille oli kuitenkin päivänselvää, että Suomen tulevaisuudesta ja asemasta kylmässä sodassa tehtiin merkittäviä päätöksiä ennen kaikkea Lontoossa. Väli rauhan aikana Suomen valtionjohdolle oli selvinnyt, ettei Isolla-Britannialla ollut konkreettisia aikeita auttaa Suomea rauhansopimusta laadittaessa.

Rauhansopimuksen ratifioinnin odottaminen ja valvontakomission läsnäolo langettivat pitkän varjon ja määrätty rajat Suomen ulkopoliittiselle toiminnalle vuosina 1944-1947. Kun Neuvostoliitto ratifioi Pariisissa solmitun rauhansopimuksen vuonna 1947 Suomen osalta, oli jo selvää, ettei sodan voittanut fasismin vastainen liittoutuma tulisi pysymään kasassa. Kylmän sodan rajalinjoja oli alettu piirtämään Euroopan kartalle, ja suomalaisille tuli kiire varmistaa, ettei Suomi päätyisi Neuvostoliiton johtamaan blokkiin. Samaan aikaan Ison-Britannian labourhallitus alkoi noudattaa selkeästi Neuvostoliittoa ja kommunismia vastustavaa ulkopoliitiikkaa. Myönnytysten ja rauhallisen yhteiselon aika oli ohi, ja Suomelle tarjoutui mahdollisuus todistaa länsimielisyytensä ja pohjoismaisen tradition mukainen puolueettomuutensa.

Helsingin yliopiston tutkimusjohtaja Juhana Aunesluoma on kylmän sodan ajan Suomen ja Ison-Britannian välisten suhteiden kiistaton asiantuntija. Hän on kirjoittanut paljon Ison-Britannian ja pohjoismaiden suhteista kylmän sodan ajalta ja toimittanut myös artikkelikokoelman *From War to Cold War Anglo-Finnish Relations in the 20th Century*. Tutkimuksissaan hän on keskittynyt tutkimaan

erityisesti Iso-Britannian ja Skandinavian välisten suhteiden kehitystä kansainvälisen politiikan historiallisesta näkökulmasta. Oman tutkimukseni kannalta Aunesluoman tutkimus on todella hyödyllistä. Hänen tekemät huomiot *Scandinavian History Journalin* julkaisussa vuonna 2012 ovat olleet erityisen kiinnostavia. Aunesluoman mukaan Ison-Britannian ja Suomen välisten diplomaattisten suhteiden kehitykseen vaikutti Ison-Britannian ja Neuvostoliiton suhteiden viileneminen. Vielä välirauhan sopimusta laadittaessa vuonna 1944 Iso-Britannia asetti hyvät suhteet Neuvostoliittoon Suomen demokraattisen hallinnon takaamisen edelle. Sodan vielä jatkuessa vuonna 1944 Ison-Britannian päätavoitteena oli Saksan kukistaminen, missä Neuvostoliitolla oli keskeinen rooli. Ison-Britannian tuolloinen ulkoministeri Anthony Eden kehotti hallitusta ja Foreign Officea kohtelemaan Suomea kuin mitä tahansa muuta Itä-Euroopan maata. Aunesluoman mukaan juuri Foreign Office oli ensimmäinen Iso-Britannian viranomainen, joka kuitenkin alkoi kohdella Suomea erikoistapauksena. Kylmän sodan alkaessa ja kehittyessä Isolla-Britannialla oli Aunesluoman mukaan jo selkeä käsitys, että vaikka Suomi oli sotilaallisesti Neuvostoliiton etupiirissä, Isolla-Britannialla oli mahdollisuus pyrkiä vaikuttamaan Suomeen muilla keinoin.¹⁸

Aunesluoman väitöskirja, jossa hän tutkii Iso-Britannian suhdetta Ruotsiin vuosien 1945-1954 välisenä aikana, on auttanut minua taustoittamaan omaa tutkimustani, koska kirjassa mainitaan myös luonnollisesti Suomea koskevia seikkoja. Teoksessa *Britain, Sweden and the Cold War, 1945–54* Aunesluoma esittää, että Iso-Britannia pyrki välittömästi sodan jälkeen ottamaan kantaa Suomen asioihin vain silloin, kun niillä oli vaikutusta Skandinavian voimatasapainoon.¹⁹ Teos antaa tarkan kuvan Ison-Britannian ja pohjoismaiden välisistä suhteista sekä Ison-Britannian keskeisestä roolista Pohjolan turvallisuuden takaajana. Lisäksi se antaa erinomaisen kuvan siitä, kuinka erilaista Ison-Britannian suhtautuminen oli Ruotsiin, Norjaan ja Tanskaan kuin Suomeen.²⁰ Teoksessa näkyy myös, kuinka Ison-Britannian suhtautuminen Pohjoismaihin kehittyi vuosina 1945–1954 ja kuinka kylmä sota sekä amerikkalaisten johtava asema Natossa muovasi Ison-Britannian ulkopolitiikkaa 1950-luvulla. Se myös paljastaa, ettei läntinen liittouma ollut välittömästi sodan

---

¹⁸ Aunesluoma 2012, 239.

¹⁹ Aunesluoma 2003, 69.

²⁰ Aunesluoma 2003, 70.

jälkeen niin yhtenäinen kuin yleinen historiatieto antaa ymmärtää.²¹ Haluaisin rakentaa omaa tutkimustani Aunesluoman työn pohjalta ja pyrkiä keskittymään juuri Ison-Britannian ja Suomen suhteisiin ja laajentaa näin tutkimusta muiden pohjoismaiden lisäksi koskemaan myös Suomea.

Valtiotieteiden tohtori Pekka Visuri sekä Pohjoismaiden historian professori Anthony Upton ovat molemmat keskittyneet tutkimuksissaan Ison-Britannian ja Suomen suhteiden kehittymiseen osana kylmän sodan varhaista kehityskulkua. Molempien tutkimuksessa on paneuduttu juuri Ison-Britannian Suomi-politiikan muutokseen ja siihen, kuinka tämä oli linjassa Ison-Britannian kylmän sodan ulkopoliitiikan kanssa. Visuri on omassa tutkimuksessaan huomannut, että jo Pariisin rauhankonferenssiin valmistelussa Iso-Britannia pelasi varman päälle, kun se määritteli Suomen rauhansopimuksen sotilasartiklat, vaikka Neuvostoliitto vastusti niitä. Ison-Britannian sotilasasiantuntijat linjasivat vuonna 1944, että Iso-Britannia ei kykenisi sotilaallisesti auttamaan Suomea, jos Neuvostoliitto pyrki väkisin liittämään sen itseensä. Visurin mukaan Iso-Britannia pelkäsi, että Suomi liittyisi tai liitettäisiin väkisin Neuvostoliiton johtamaan sotilasliittoon, joka uhkasi Euroopan yleistä turvallisuutta.²²

Upton, jolla on kattava käsitys Suomen sodan ajan ja sen jälkeisten vuosien yhteiskunnallisesta historiasta, on tullut omissa tutkimuksissaan siihen tulokseen, että Ison-Britannian poliittinen ja sotilaallinen johto antoivat kylmän sodan mentaliteetin värittää omaa arviointikykyään Suomen suhteen. Foreign Office sen sijaan pyrki jo 1940-luvun lopulla auttamaan suomalaisia silloin, kun pystyi ja se palveli brittien omaa etua. Kylmän sodan kehittyessä ja amerikkalaisten ottaessa yhä vahvemman osan länsiblokin vallankahvasta Ison-Britannian Suomeen solmimat suhteet osoittautuivat tärkeiksi informaatioväyliksi. 1950-luvulle tultaessa sotilasjohtokin oli saatu vakuutettua, että Ison-Britannian tuli kohdella Suomea erikoistapauksena, joka sittenkin saattaisi kyetä säilyttämään itsenäisyytensä

---

²¹ Aunesluoma 2003, 160.

²² Visuri 2005, 50.

Neuvostoliiton etupiirissä.²³ Tämä ei tarkoittanut, että sotilaallisen avun toimittaminen Suomeen olisi kuitenkaan ollut kriisitilanteessa mahdollista.

Visurin ja Uptonin tekemät havainnot ovat mielenkiintoisia ja luovat tärkeätä pohjaa omalle työlleni. Se keskittyy kuitenkin sotilaallisen avun antamiseen ja tarkastelee Suomen tilannetta liian mustavalkoisesti. Omassa tutkimuksessani haluankin selvittää, miten Suomen Lontoon-lähetystö raportoi brittien Suomi-politiikan kehityksestä, joka johti lopulta Suomen erityisaseman vakiintumiseen.

Tutkija Helen P. Evans on puolestaan keskittynyt Ison-Britannian Suomea kohtaan harjoittamaan politiikkaan vuosina 1944–1948. Hänen mukaansa Iso-Britannia hylkäsi Suomen Neuvostoliiton etupiiriin ja ystävyys-, yhteistyö- ja avunantosopimuksen (YYA-sopimuksen) allekirjoittamisen jälkeen Iso-Britannia ei kyennyt hyväksymään Suomea puolueettomana maana. Evansin mukaan Iso-Britannia valvoi lähinnä omia etujaan välirauhansopimusta laadittaessa eikä välittänyt siitä, millaisia vaikutuksia rauhanehtojen toimeenpanemisella oli Suomen kannalta. Evansin mukaan tämä oli peruuttamaton virhe, ja kun kylmä sota alkoi, Isolla-Britannialla ei ollut enää mahdollisuuksia vaikuttaa Suomen asemaan. Lisäksi Evans korostaa, että Ison-Britannian vaatimat rajoitukset Suomen asevoimille perustuivat Foreign Officen ja Ison-Britannian sotilasjohdon laatimiin ennusteisiin, joiden mukaan Suomi tulisi - ennemmin tai myöhemmin - liittymään tai liitettäisiin Neuvostoliiton johtamaan sotilasliittoon. Näin ollen oli Ison-Britannian etujen mukaista, ettei Suomen armeija pystyisi lisäämään Neuvostoliiton sotilasmahdin kokoa. Rajoitusten asettamisella tiedostettiin olevan vaikutusta Suomen puolustuskykyyn ja mahdollisuuksiin puolustautua Neuvostoliiton mahdolliselta aggressiolta. Suomen mahdollisuuksiin ei kuitenkaan uskottu, sillä pidettiin selvänä, että puna-armeija tulisi murskaamaan Suomen, koska Iso-Britannia tai muut länsimaat eivät pystyisi toimittamaan aseellista apua.²⁴ Evansin tutkimus on ristiriidassa aiemman tutkimuksen kanssa ja luo näin hyvän vertailukohteen omalle

---

²³ Upton, Anthony. 2005. Finland, Great Britain and the Cold War, 1944–1955. Teoksessa: Aunesluoma, Juhana. toim. *From War to Cold War: Anglo-Finnish Relations in the 20th Century*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 68.

²⁴ Evans, Helena. 2005. British Involvement in the Finnish Peace: The Paris Peace Treaty, 1947 – A Mere Formality. Teoksessa: Aunesluoma, Juhana. toim. *From War to Cold War: Anglo-Finnish Relations in the 20th Century*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 90–104.

tutkimukselleni. Oma tutkimukseni keskittyy YYA-sopimuksen jälkeiseen ajanjaksoon, jonka aikana Ison-Britannian käsitys Suomen asemasta muuttui. Lisäksi haluan perehtyä siihen, miten britit perustelivat suomalaisille sen, ettei maa puuttunut Suomen liika-aseisiin, vaikka Iso-Britannia oli itse laatinut Suomen asevoimia koskevat rajoitteet.

Helsingin yliopiston professori Kimmo Rentola on tutkinut kylmän sodan alkuvuosia Neuvostoliiton näkökulmasta ja sivunnut tutkimuksissaan näin myös Ison-Britannian suhdetta Suomeen vuosina 1948–1953. *Scandinavian Journal of History* -julkaisussa ilmestyneessä artikkelissaan Rentola käsittelee Ison-Britannian suhtautumista Neuvostoliiton uhkaan Suomessa vuosina 1944–1951 ja huomauttaa, että Ison-Britannian suhtautuminen Suomeen muuttui tuona aikana. Vielä vuonna 1944 Iso-Britannia näki Suomen Neuvostoliiton etupiiriin kuuluvana valtiona, joka pian liukuisi Neuvostoliiton hellään syleilyyn. Kylmän sodan alkaessa Suomi sijaitsi geopoliittisesti Neuvostoliiton etupiirissä, mutta Foreign Officessa nähtiin Rentolan mukaan mahdollisuuksia, että Suomen erityisasema säilyisi tulevaisuudessakin. Rentola huomauttaa, että Neuvostoliiton päätavoitteena oli aina sotilaallinen turvallisuus, mikä jätti Isolle-Britannialle mahdollisuuden käydä kauppaa Suomen kanssa ja tätä kautta lujittaa Suomen erityisasemaa.²⁵

Rentola on useissa teoksissaan käsitellyt myös kylmän sodan alkuvuosia ja perehtynyt erityisesti Neuvostoliiton johtajan Stalinin näkemyksiin. Teoksissa *Stalin ja Suomen kohtalo* sekä *Varjo Suomen yllä* Rentola on hyödyntänyt Venäjältä saatua uutta arkistomateriaalia tutkiessaan Stalinin suunnitelmia Suomen varalle. Näissä teoksissa on myös mainintoja Ison-Britannian suhtautumisesta Suomeen ja siitä, miten Iso-Britannia on reagoinut erinäisiin tapahtumiin. Vaikka teokset eivät tutki suoraan Suomen ja Ison-Britannian suhteita, niistä löytyy viittauksia, jotka täydentävät erinomaisesti omaa tutkimustani.²⁶ Neuvostoliiton toimien tutkiminen kyseisen aikana liittyy tiiviisti omaan aiheeseeni, sillä Neuvostoliiton harjoittama Suomi-politiikka, vaikutti myös Suomen länsisuhteisiin. Rentola on myös omassa

---

²⁵ Rentola 2012, 175.

²⁶ Brittiläisten aseleposopimusluonnoksen erityispiirteet 13.9.1944. Vihavainen, Timo, Manninen, Ohto, Rentola, Kimmo & Zuravljov, Sergei. toim. 2017. *Varjo Suomen yllä. Stalinin salaiset kansiot*. 3. painos. Jyväskylä: Docendo, 301–305.

tutkimuksessaan todennut, että Neuvostoliitto piti Isoa-Britannia Yhdysvaltoja merkittävämpänä tekijänä sodan jälkeisessä Euroopassa ja vasta 1950-luvun alussa Yhdysvallat kiilasivat brittien ohi.²⁷ Tämä havainto tukee omaa käsitystäni, Ison-Britannian suurvalta-asemasta läntisenleirin suunnannäyttäjänä Euroopassa 1940-luvun lopussa.

Väitöskirjassaan *Pohjoismaa vai kansandemokratia. Sosiaalidemokraatit, kommunistit ja Suomen kansainvälinen asema 1944–1951* Mikko Majander sivuaa Suomen ja Ison-Britannian suhdetta sodan jälkeisen labourhallituksen aikana. Majanderin tutkimus käsittelee suomalaisten sosiaalidemokraattien ja kommunistien kamppailua toisen maailmansodan päätyttyä ja näiden vaikutteita Suomen kansainväliseen asemaan. Majander toteaa, etteivät suomalaiset käsitykset, että Iso-Britannia auttaisi välirauhanneuvotteluissa, perustuneet muuhun kuin toiveajatteluun.²⁸ Hän kiteyttää Ison-Britannian politiikan vuosina 1944–1948 kahteen kulmakiveen todetessaan, ettei Isolla-Britannialla ollut intressejä Suomessa eikä sen paremmin resursseja kuin keinoja suomalaisten auttamiseksi. Foreign Office pyrki aktiivisesti ampumaan alas suomalaisten toiveita avunannosta.²⁹ Majander kuitenkin huomauttaa, että Ison-Britannian suhtautumisessa Suomeen vaikutti ennen kaikkea labourpuolueen johtoasema kansainvälisessä sosiaalidemokraattisessa liikkeessä. SDP:n hallitseva asema Suomessa ja Ison-Britannian labourhallitus mahdollistivat Suomelle yhteydenpidon Isoon-Britanniaan ja tilaisuuden erottautua Itä-Euroopan kansandemokratioista sitomalla itsensä kansainväliseen sosialidemokraattien liikkeeseen.³⁰ On myös merkillepantavaa, että Suomen sodan jälkeinen lähettiläs Lontoossa oli Eero A. Wuori, joka oli tunnettu toimija SDP:n piirissä. Majanderin tutkimukset keskittyvät Labourin ja SDP:n välisiin suhteisiin ja siihen missä määrin tämä yhteistyö vaikutti Iso-Britannian Suomi-politikkaan.

Apulaisprofessori Johanna Rainio-Niemi on teoksessaan *The Ideological Cold War: The Politics of Neutrality in Austria and Finland* arvioinut Suomen puolueettomuutta vertaamalla sitä muiden Euroopan puolueettomien maiden

---

²⁷ Rentola 2016, 12.

²⁸ Majander 2004, 357.

²⁹ Majander 2004, 358.

³⁰ Majander 2004, 360.

puolueettomuusdiskurssiin. Rainio-Niemi keskittyy erityisesti ”uusien puolueettomien” eli Suomen ja Itävallan tapaan rakentaa puolueettomuusdiskurssia osana kansallisidentiteettiä. Tavoitellessaan puolueettomuutensa tunnustamista Suomi ja Itävalta molemmat ottivat mallia Euroopan ”vanhoista puolueettomista” eli Ruotsista ja Sveitsistä.³¹ Kylmän sodan aikana puolueettomuusdiskurssi jouduttiin määrittelemään uudelleen Euroopassa vastaamaan paremmin sen hetkisen tilanteen tarpeita. Yhdysvallat ja Neuvostoliitto määrittelivät puolueettomuuden useaan otteeseen, ja niiden oma suhtautuminen Euroopan puolueettomiin vaihteli läpi kylmän sodan. Kiteytetysti voidaan todeta, että Yhdysvaltojen määritelmän mukaan ”hyvä puolueeton” omasi vahvan maanpuolustuskyvyn ja tahdon, kun taas Neuvostoliiton mielestä puolueettomien ei tullut olla vahvasti aseistautuneita, vaan kannattaa aseistariisunaa.³² Suomelle oli tärkeä profiloitua puolueettomana jo kylmän sodan alussa, mutta kiristyneessä kansainvälisessä tilanteessa suurvallat eivät olleet vielä valmiita hyväksymään puolueettomuutta vaihtoehtona Euroopassa, minkä sai kokea ennen kaikkea Ruotsi.

Edellä mainitun tutkimuksen lisäksi tutkielmassa hyödynnetään myös muuta akateemista tutkimusta. Lisäksi osa tutkimuskirjallisuudesta on sellaista, jota on hyödynnetty jo aiemmin mainitussa tutkimuksessa. Esimerkiksi Jukka Nevakivi on 1980-luvulta asti ollut keskeinen hahmo Suomen sodan ajan ja sen jälkeisten tapahtumien tutkimuksessa. Hänen töitään on käytetty lähes jokaisessa edellä mainitussa tutkimuksessa. Oman tutkimukseni kannalta Nevakiven töistä merkittävin on Eero A. Wuoren poliittinen elämäkerta *Linnasta Linnaan*, koska siinä kuvataan myös Wuoren Lontoon vuosia. Myös Tuomo Polvisen presidentti Paasikiveä käsittelevä poliittinen elämäkertakirjasarja *Valtiomiehen elämäntyö* tarjoaa tärkeää tietoa Suomen ulkopoliittisen päätöksenteon taustoista. Tutkimuksen ulkopuolelle on jouduttu kuitenkin myös rajaamaan Suomen 1940-luvun lopun länsisuhteita käsittelevää tutkimusta. Esimerkiksi Richard Branderin väitöskirjaa Hjalmar Procopen toimista läntisten yhteyksien rakentajana ei tulla käsittelemään tässä tutkimuksessa, joka keskittyy valtiollisten toimijoiden tarkasteluun. Lisäksi

---

³¹ Rainio-Niemi, Johanna. 2014. *The Ideological Cold War: The Politics of Neutrality in Austria and Finland*. New York: Routledge, 163.

³² Rainio-Niemi 2014, 167–168.

tutkimuksen ulkopuolelle on kysymyksenasettelun takia jätetty elinkeinoelämän toimijoiden ja erilaisten järjestöjen länsisuhteet.

1.2 Tutkimuskysymykset ja hypoteesit

Minua on aina kiinnostanut, miksi Suomi oli erityistapaus kylmässä sodassa niin lännen kuin idänkin näkökulmasta. Neuvostoliiton suhtautumista Suomeen on tutkittu valtavasti, mutta erityisaseman muodostuminen edellytti myös länsiliittoutuneiden epävirallisen tunnustuksen.

Tässä tutkielmassa haluan selvittää, miten Suomen onnistui hankkia epävirallinen erityisasema kylmän sodan alussa Ison-Britannian ulkopoliitiikassa ja kuinka tästä prosessista raportoitiin Suomeen.

Tutkimuksen lähtökohtana on, että Suomen erityisaseman perustana oli erottuminen kommunistisista kansandemokratioista. Tämä edellytti, että länsiliittoutuneet tunnustaisivat Suomen erikoistapaukseksi, jota ei voitu laittaa samaan koriin muiden Neuvostoliiton sotilaalliseen etupiiriin kuuluvien valtioiden kanssa. Valitsin länsiliittoutuneista Ison-Britannian, koska maa oli vielä 1940-luvun lopulla Euroopan johtava valtio. Lontoossa tehtiin 1940-luvun lopulla joukko merkittäviä päätöksiä, jotka vaikuttivat koko Euroopan sodan jälkeiseen kehitykseen. Aikaisempi tutkimus on jo osoittanut Suomen pohjoismaalaisuuden näytelleen merkittävää roolia maan erityisaseman muodostumisessa. Suomen tiiviit suhteet Ruotsiin ja Suomen pohjoismaalainen yhteiskuntajärjestys palvelivat Suomen pyrkimyksiä erottua Itä-Euroopan maista. Myös Suomen demokraattinen päätöksentekojärjestelmä ja perustuslakiin perustuva valtionjärjestys erosivat täysin Itä-Euroopan kansandemokratioiden totalitäärisistä hallintatavoista. Lisäksi, uskon toisen maailmansodan sekä sen, että Helsinki oli Lontoon ja Moskovan ohella ainut sotaa käyneen eurooppalaisen maan pääkaupunki, jota ei miehitetty, olevan merkitystä. Suomi erosi Itä-Euroopan maista jo siinä, ettei sodan päättyessä sen pääkaupungin kaduilla vyörynyt puna-armeijan panssarivaunut. Lopuksi oletan Suomen maantieteellisellä asemalla olleen merkitystä, mikä tukee myös teoriakehys valintaani tälle tutkimukselle. Moskovasta katsottuna Suomen toisella puolella sijaitsi Ruotsi eikä Saksa, niin kuin muiden itäisen Euroopan maiden kohdalla. Lännestä katsottuna Suomi taas sijoittui muiden pohjoismaiden joukkoon.

1.3 Aineisto ja tutkimusmenetelmät

Tutkimuksessa käytetään Suomen ulkoministeriön arkistoista löytyviä lähteitä. Alkuperäisinä arkistolähteinä käytetään Lontoon-lähetystön raportteja, joiden pohjalta Suomen ulkopoliittinen johto on voinut seurata brittien suhtautumista Suomeen. Raportit on laatinut lähettäjä Eero A. Wuori, joka palveli ensin asianhoitajana 1945–1947 ja diplomaattisen suhteiden palauttamisen jälkeen lähettäläänä 1947–1952. Lähetystöraporteista ilmenee, miten Iso-Britannia on suhtautunut Suomeen ja mikä on ollut Foreign Officen kanta Suomen kehityksestä. Lisäksi niistä selviävät Suomeen kohdistuneet odotukset ja uhkakuvat sekä muiden maiden käymät keskustelut Foreign Officen kanssa, joissa on viitattu Suomeen ja joista Foreign Office tai kyseisen maan diplomaatit ovat tiedottaneet Suomen lähetystöä. Oman tutkimukseni näkökulmasta erityisen kiinnostuksen kohteena ovat Foreign Officen ja pohjoismaisten diplomaattien kommentit Suomen tilanteesta.

Tutkimuksessa on lisäksi käytetty akateemista kirjallisuutta. Joukossa on niin suomalaista kuin kansainvälistäkin tutkimusta Suomesta ja Suomen ulkopoliitikasta, Ison-Britannian ulkopoliitikasta sekä kansainvälisestä tilanteesta tutkittavalta aikajaksolta. Aiemman tutkimuksen runko muodostuu artikkelikokoelmista, väitöskirjoista sekä muusta akateemisesta kirjallisuudesta. Kirjallisuuden lisäksi tutkimuksessa hyödynnetään julkaistuja alkuperäislähteitä, kuten presidentti Paasikiven päiväkirjoja, jotka auttavat hahmottamaan Suomen ulkopoliittisen johdon maailmankuvaa kylmän sodan alussa. Päiväkirjoissa ja muistelmissa tehtyjen päätelmien virheellisyys tarjoaa myös arvokasta tietoa niistä lähtökohdista, joista päätöksiä tehtiin, sekä näiden henkilöiden tavoitteista.

Raporttien analysoinnissa on käytetty kvalitatiivisia tutkimusmenetelmiä. Diskurssianalyysillä on tutkittu, miten tietyistä tapahtumista on raporteissa kerrottu. Lisäksi diskurssianalyysia on sovellettu myös julkaistujen alkuperäislähteiden analysointiin. Aineiston läpikäynnissä on myös sovellettu laadullista sisältöanalyysia, jolla on pyritty selvittämään, mitä Lontoossa on tapahtunut ja sanottu. Molempia tutkimusmenetelmiä on lisäksi hyödynnetty aiemman tutkimuskirjallisuuden läpikäynnissä.

1.4 Teoreettinen viitekehys

Tämän tutkimuksen teoreettinen viitekehys muodostuu kansainvälisen politiikan teoriakehyksestä. Teoria on tärkeä osa kaikkea tieteellistä tutkimusta. Kansainvälisen politiikan teorian oppiaine koostuu eri koulukuntien, suuntausten ja mallien kehitymisestä ja vertailusta.³³ Tässä tutkimuksessa kansainvälistä politiikkaa ja sen toimijoita tutkitaan realismikoulukunnan linssin läpi. Poliittisen realismin juuret ovat antiikissa, mutta sen tunnetumpi sukulainen on 1800-luvun saksalainen *Realpolitik*-oppi. Kansainvälisen politiikan teoriasuuntaukseksi se nousi 1930-luvun lopulla. Poliittinen realismi perustuu pohjimmiltaan ajatukseen, että valtioiden voima ja oman edun tavoittelu ovat kansainvälisen politiikan pysyvä ydin. Kansainvälisiä suhteita tulisi tutkia sen pohjalta, miten ne ovat, eikä miten niiden pitäisi olla.³⁴

Modernin realismin isäksi nimitetty brittiläinen Edward Carr korostaa teoksessaan *The Twenty Years' Crisis, 1919–1939*, että realismin tulisi olla suhteellista ja käytännöllistä. Tällä hän tarkoittaa, että ylevät moraaliset ja eettiset periaatteet eivät ole ehdottomia, vaan sidottuja historialliseen kehykseen. Oman valtion etu nähdään usein yhtenevänä maailman kokonaisedun kanssa. Tätä etua valtiot pyrkivät ajamaan voimapolitiikan keinoin, joita ovat niiden sotilaallinen ja taloudellinen voima.³⁵ Valtioiden ei siis ole tasavertaisia, vaan niiden mahdollisuudet vaikuttaa kansainväliseen politiikkaan perustuvat niiden sotilaallisiin ja taloudellisiin voimavaroihin.

Toinen maailmansota näytti todistavan aikalaisilleen, että realismi oli ainoa merkittävä kansainvälisen politiikan tutkimuksen teoriasuuntaus. Keskeisin realismin ajattelija 1940– ja 1950-luvuilla oli Hans J. Morgenthau. 1948 julkaistussa teoksessaan *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace* Morgenthau argumentoi valtion olevan kaikkein keskeisin kansainvälisen politiikan toimija. Kansainvälinen politiikka rakentui hänen mukaansa valtioista, jotka ajavat omia tavoitteitaan, jotka määritellään voimapolitiikan keinoin. Jokainen valtio ajatteli ensisijaisesti omia etujaan ja niiden ajamista, minkä vuoksi valtioiden käytöstä ei

---

³³ Pursiainen, Christian & Forsberg, Tuomas. 2015. *Ulkopolitiikkaa norsunluutornista*. Tampere: Chan Puma House Oy, 19.

³⁴ Pursiainen & Forsberg 2015, 20.

³⁵ Pursiainen & Forsberg 2015, 53–55.

tullut ymmärtää arvojen tai ideologioiden sanelemiksi.³⁶ Tämän tutkimuksen kannalta on tärkeä huomioda, että 1940-luvun lopun johtavat poliitikot perustivat valtioidensa ulkopoliitiikan nimenomaan tähän argumenttiin. Esimerkiksi Josif Stalinia on kutsuttu ”realipoliitiikan mestariksi, joka ei koskaan antanut ideologian häiritä ulkopoliittisia laskelmiaan”. Ideologia oli Stalinille voimapoliittinen väline, jolla ajaa Neuvostoliiton etua.³⁷

Tähän tutkimukseen valittiin realismin viitekehys, koska sillä oli vaikutus tutkittavan ajanjakson toimijoihin, erityisesti Suomen ulkopoliittiseen johtoon. Täten Suomen ulkopoliittisen johdon ajattelua on helpompi ymmärtää, jos sitä tutkii realismin kautta. Suomen ulkopoliittinen päätöksenteko henkilöityy tutkittavana ajankohtana pitkälti tasavallan presidentti J. K. Paasikiveen, joka oli poliittisen realismin edustaja. Koska Paasikivi uskoi realismin olevan kaiken ulkopoliittisen ajattelun perusta ja lähtökohta, tällä on ollut merkitys hänen tekemiinsä ulkopoliittisiin ratkaisuihin. Paasikiven mukaan historia oli osoittanut, että pienempien valtioiden tuli väistää ja välillä nöyryä suurvaltojen edessä säilyttääkseen itsenäisyytensä. Kansainvälistä politiikkaa ei voinut verrata sisäpolitiikkaan, koska siitä puuttui ylempi auktoriteetti. Näin Paasikiven ulkopoliitiikka, jota myöhemmin alettiin kutsua Paasikiven linjaksi, perustui realismiin. Suomen ulkopoliitiikan tuli ennen kaikkea perustua tosiasioiden tunnustamiseen.³⁸ Aiemmassa tutkimuksessa onkin huomioitu, että ”Suomen kylmän sodan kauden pienvaltiorealismi noudatti sanalla sanoen hyvin Morgenthaun poliittisen realismin henkeä.”³⁹

Erityistapaus (sui generis)

Tässä tutkimuksessa pyritään selvittämään miten ja milloin Suomi alkoi esiintyä erityistapauksena Ison-Britannian ulkopoliitiikassa. Tutkimuskysymyksessä esiintyvällä käsitteellä erityistapaus, viitataan tässä tutkimuksessa käsitykseen, että Suomen kansainvälinen asema toisen maailmansodan jälkeen ja kylmän sodan alussa oli ainutlaatuinen. Suomen ulkopoliittinen johto halusi erottaa Suomen muista Neuvostoliiton rajanaapureista ja Itä-blokin kansandemokratioista. Suomi ei

---

³⁶ Brown, Chris & Ainley, Kirsten. 2009. *Understanding international relations*. 4. painos. New York: Palgrave Macmillan, 28–29.

³⁷ Pursiainen & Forsberg 2015, 67.

³⁸ Pursiainen & Forsberg 2015, 69–69.

³⁹ Pursiainen & Forsberg 2015, 70.

kuulunut itään eikä länteen vaan jäi näiden väliin. Toisaalta Suomea ei voitu rinnastaa Sveitsin tai Ruotsin kaltaisiin puolueettomiin maihin, koska Suomi sijaitsi niin selkeästi Neuvostoliiton sotilaallisessa etupiirissä.

Etupiiri (Sphere of influence)

Tutkimuksen yksi keskeisimpiä käsitteitä on etupiiri (sphere of influence). Etupiiri on kylmän sodan keskeisin termi, ja sillä viitataan usein esimerkiksi Euroopan kahtiajakoon kylmän sodan aikana. Oxford Dictionary of Politics -kirjassa etupiiri määritellään seuraavasti.

”A determinate region within which a single external power exercises a predominant influence, limiting the political independence of weaker states or entities within it. – Spheres of influence may be embodied in the informal political norms that emerge as part of major power rivalry – as with the tacit understandings regarding the position of the US role in the western hemisphere or of the USSR in Eastern Europe – – .”⁴⁰

Etupiirissään valtaa pitävä valtio saattaa kontrolloida ainoastaan tiettyä politiikan alaa (kuten ulko- tai puolustuspolitiikkaa) tai pyrkiä kontrolloimaan myös heikompien valtioiden sisäpolitiikkaa. Vaikutusalueella vain yhdellä valtiolla on hegemonia ja muut joutuvat taipumaan sen tahdon alaisiksi tai ainakin noudattamaan politiikkaa, jota suurvalta ei koe uhkaavaksi. Kylmän sodan aikana tämä tarkoitti Suomen kannalta sitä, että tuli pyrkiä noudattamaan ulkopoliitiikkaa, jota Neuvostoliitto ei kokenut uhkaavaksi.

Geopolitiikka

Geopolitiikka (geopolitics), jolla viitataan maantieteellisen sijainnin ja ympäristön aiheuttamiin ulkopoliittisiin rajoitteisiin, on yksi realismi koulukunnan keskeisimpiä käsitteitä. Jokaisella valtiolla on omat geopolitiittiset mahdollisuutensa ja uhkakuvansa, jotka ovat historian saatossa muodostuneet valtion tai kansakunnan maantieteellisistä olosuhteista.⁴¹ Geopolitiikka on poliittisen realismisuuntauksen

---

⁴⁰ McLean, Iain & McMillan, Alistair. 2009. *The Concise Oxford Dictionary of Politics*. 3. painos. New York: Oxford University Press, 502.

⁴¹ Pursiainen & Forsberg 2015, 97.

keskeisimpiä käsitteitä. Yhdysvaltalaiset teoreetikot N. Spykman ja S. B. Cohen edustivat ajatussuuntausta, että Neuvostoliiton kyky levittää kommunismia Euroopassa, Aasiassa ja Lähi-idässä selittyi maan geopolitiisella sijainnilla. Neuvostoliiton sijoittuminen Euraasian mantereelle tarjosi sille heidän mielestään otollisen sijainnin levittäytymiselle.⁴² Tässä tutkimuksessa geopolitiikan katsotaan viittaavan realismikoulukunnan tapaan ymmärtää se ulkopoliittikkaa rajoittavana tekijänä.

Nollasummapeli (Zero-sum game)

Nollasummapelillä tarkoitetaan tilannetta, missä toisen pelaajan voitot korreloivat suoraan hävinnen pelaajan menetyksiin. Klassinen esimerkki nollasummapelistä on pokeri, jossa toisen pelaajan rahalliset voitot koostuvat hävinnän pelaajan tappioista. Poliitikassa nollasummapelillä tarkoitetaan tilannetta, missä yhteistyön ja yhteisten päämäärien sijaan pyritään lisäämään omaa vaikutusvaltaa vastustajan kustannuksella. Tällöin ei ole olemassa pidemmän tähtäimen yhtenäisiä tavoitteita, minkä vuoksi tulevaisuuden ennusteet ovat molempien osapuolten kannalta synkkiä. Hyvä esimerkki on kilpavarustelukierre, jossa nollasummapelin logiikan mukaisesti omia asevoimia vahvistetaan loputtomiin, koska molemmat osapuolet pyrkivät varustautumaan vastustajaa paremmin.⁴³ Kylmää sotaa hallitsi nollasummapeli, jossa vihollisleirin saavutukset nähtiin oman leirin tappiona.

Tämän tutkimuksen ensimmäisessä pääluvussa tarkastellaan Ison-Britannian ulkopoliittisen doktriinin muuttumista vuoden 1948 alussa avoimesti Neuvostoliittovastaiseksi ja sitä, miten tästä raportoitiin Suomeen. Luvussa tarkastellaan myös sitä, kuinka Suomesta kehittyi erityistapaus Ison-Britannian ulkopoliitikassa. Lähetystöraporttien pohjalta pyritään arvioimaan, millaista tietoa Suomen ulkopoliittinen johto sai Lontoosta. Toisessa pääluvussa tarkastellaan, miten Naton muodostuminen ja vuoden 1950 presidentinvaalit vaikuttivat Suomen asemaan Ison-Britannian ulkopoliitikassa ja miten tästä raportoitiin Suomen ulkopoliittiselle johdolle. Lähetystöraporttien pohjalta pyritään arvioimaan, mitä tietoa Suomeen välittyi Ison-Britannian aikeista ja tavoitteista kyseisenä ajanjaksona.

---

⁴² McLean & McMillan 2009, 221.

⁴³ McLean & McMillan 2009, 572–573.

2. Kohtalon vuosi 1948: kuinka Suomen erityisasema muodostui?

Pariisin rauhansopimuksen ratifioinnin jälkeen Iso-Britannia palautti normaalit diplomaattiset suhteet Suomeen syksyllä 1947. Neuvostoliiton korkeimman johdon ratifioitua Saksan rinnalla sotineiden maiden rauhansopimukset Suomelle aukesi tie kansainvälisoikeudellisesti suvereenin maan asemaan. Samalla katosi suurin epävarmuuden aihe Suomen asemasta, kun Neuvostoliiton johtama valvontakomissio poistui maasta.⁴⁴ Samaan aikaan maailmanpoliittinen tilanne kehittyi peruuttamattomasti kohti kylmää sotaa. Joulukuussa 1947 neljän voittajavallan (Ranskan, Ison-Britannian, Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton) ulkoministerikokous päättyi tuloksettomana, kun yhteisymmärrystä ei löytynyt Euroopan sodan jälkeisistä ratkaisuksista. Erityisesti Saksan kysymys hiersi länsiliittolaisten ja Neuvostoliiton välejä. Ulkoministerikokouksen hajoamista on pidetty viimeisenä naulana natsismin vastaisen liittoutuman (Grand Alliance) arkkuun. Viimeistään tällöin kylmän sodan voidaan katsoneen alkaneeksi.⁴⁵

Toisen maailmansodan päättyessä Iso-Britannia oli yksi kolmesta fasismin vastaisen rintaman johtavista valtioista. Saksan antautuessa 8. toukokuuta 1945 Isolla-Britannialla oli aseissa neljä miljoonaa miestä ja se oli osallistunut sotatoimiin sodan jokaisella näyttämöllä, niin Euroopassa kuin Aasiassakin. Täten Isolla-Britannialla oli merkittävä rooli sodan jälkeisen maailman suunnittelussa.⁴⁶ Suomi oli vain pieni ja suhteellisen merkityksetön osa Ison-Britannian ulkopolitiikassa sodan päättyessä. Kylmän sodan kehittyessä sen rooli kuitenkin nousi toistuvasti esiin, kun Iso-Britannia pyrki syventämään suhteitaan ja lisäämään vaikutusvaltaansa Skandinaviassa.⁴⁷ Ison-Britannian ja Neuvostoliiton suhteiden kylmetessä ja Suomen pyrkiessä säilyttämään itsenäisyytensä Iso-Britannia alkoi muokata suhtautumistaan Suomeen.⁴⁸ Tämä muutos oli osa laajempaa Ison-Britannian ulkopolitiikassa

---

⁴⁴ Majander 2004, 340

⁴⁵ Aunesluoma, Juhana. 2003. *Britain, Sweden and the Cold War, 1945–1954. Understanding neutrality*. Oxford: Palgrave Macmillan, 45.

⁴⁶ Deighton, Anne. 2010. Britain and the Cold War, 1945–1955. Teoksessa: Leffler, Melvyn & Westad, Odd Arne. toim. *The Cambridge History of the Cold War*. New York: University Press Cambridge, 112.

⁴⁷ Aunesluoma 2003, 69.

⁴⁸ Aunesluoma 2012, 239.

tapahtunutta murrosta, jonka juuret olivat jo sotaa edeltäneissä vuosissa, mutta johon labourpuolue sitoutui vasta vuonna 1948.

Suomi oli jo syksyllä 1945 lähettänyt Eero A. Wuoren Suomen asiainhoitajaksi Lontooseen. Wuori oli yksi Suomen kuuluisimpia sosiaalidemokraatteja, joka oli ennen siirtymistä Lontooseen toiminut mm. SAK:n puheenjohtajana, jolloin hän oli muodostanut yhteyksiä Ison-Britannian labourpuolueeseen ja ammattiyhdistysliikkeeseen. Vuoden 1945 vaalivoiton myötä Ison-Britannian ulkoministeriksi nousi työväenpuolueen Ernest Bevin, joka oli niittänyt mainetta pitkän linjan ammattiyhdistysmiehenä. Suomen ulkopoliittiset päättäjät, presidentti J.K. Paasikivi etunenässä, toivoivat Wuoren pystyvän taustansa ansiosta kiinnittämään labourpuolueen huomion Suomen ahdinkoon. Lontoo oli Suomen tulevaisuuden kannalta merkittävä asemapaikka, minkä sinne tuli uradiplomaatin sijaan lähettää mies, joka Paasikiven mukaan voisi riisua brittejä sodan aikana juurtuneista Suomen vastaisista asenteista.⁴⁹ Pian kävi kuitenkin selväksi, että vaikka Foreign Officessa Wuoren nimitystä pidettiin tervetulleena, hän ei onnistunut luomaan erityistä henkilökohtaistasuhdetta ulkoministeri Beviniin. Sen sijaan Wuori onnistui solmimaan läheiset suhteet Ison-Britannian Foreign Officeen ja työväenpuolueeseen.⁵⁰ Kylmän sodan kehittyessä nousi Wuoren keskeisimpiin tehtäviin lähettiläänä varmistaa, että Ison-Britannian viranomaiset ja lehdistö ymmärsivät Suomen vaikean aseman.⁵¹

Myöhempi historiantutkimus on osoittanut, että Wuorella oli myös yhteyksiä Neuvostoliittoon. Vuonna 1961 Suomen kautta Yhdysvaltoihin loukannut KGB:n majuri Anatoli Golitsyn listasi Wuoren yhdeksi suomalaisen yhteiskunnan vaikuttajista, joka palveli Neuvostoliittoa.⁵² Ison-Britannian tiedustelupalvelu ei kuitenkaan pitänyt Golitsynin väitteitä uskottavina, vaan totesi tämän vain mustamaalaavan heidän tilannekuvaansa.⁵³ Diplomaattina oli luonnollista, että

---

⁴⁹ Nevakivi, Jukka. 1992. *Linnasta Linnaan. Eero A. Wuoren (1900–1966) poliittinen elämäkerta*. Helsinki: Otava, 279.

⁵⁰ Majander 2004, 325–326.

⁵¹ Pekkarinen, Jussi. 2012. *Maailmanluokan tarkkailupaikka: Suomen Lontoon suurlähetystön historia*. Porvoo: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 173.

⁵² Rentola, Kimmo. 2009. Suojelupoliisi kylmässä sodassa 1949–1991. Teoksessa: Simola, Matti. toim. *Ratakatu 12: Suojelupoliisi 1949–2009*. Helsinki: WSOY, 36.

⁵³ Rentola 2009, 41.

Wuorella oli suhteita myös Neuvostoliiton suuntaan. Virallisten diplomaattisuhteiden solmiminen Ison-Britannian kanssa nähtiin suurena saavutuksena ja valtavana edistysaskelena Suomen sodanjälkeisen aseman vakiintumisen kannalta.⁵⁴ Kylmän sodan ilmapiirin kiristyessä näiden kahdenvälisten suhteiden merkitys korostui Suomen pyrkiessä vakuuttamaan Iso-Britannia Suomen ainutlaatuisuudesta kahtia jakautuvassa maailmassa.

2.1 Ison-Britannian kylmän sodan strategian kehittyminen

Ison-Britannian epäilevä suhtautuminen Neuvostoliittoon ja sen aikeita kohtaan toisen maailmansodan jälkeen perustui maan perinteiselle Venäjä-politiikalle. Tällä geopolitiikkaan perustuvalla ulkopoliitiikalla oli pitkät historialliset juuret. Iso-Britannia oli 1800-luvun alkupuolelta lähtien suhtautunut epäilevästi Venäjään ja sen leviämisaikaisiin, joiden katsottiin olevan törmäyskurssilla Ison-Britannian omien ulkopoliittisten tavoitteiden kanssa. Iso-Britannia alkoi jo 1800-luvun puolivälin jälkeen harjoittaa Venäjän laajentumispyrkimyksiä estävää politiikkaa (*containment*). Kylmän sodan alussa vuonna 1947 Yhdysvaltojen presidentti Harry S. Truman otti tämän Ison-Britannian perinteisen Venäjä-politiikan työkalun käyttöön julistaessaan, että Yhdysvallat pyrki patoamaan Neuvostoliiton ja kommunismin leviämisaikaita. 1900-luvulla Iso-Britannia ja Venäjä/Neuvostoliitto toimivat samassa liittoutumassa kahdesti ja tuolloinkin ainoastaan yhteisen vihollisen – Saksan – kukistamiseksi.⁵⁵

Bolševikkien vallankumouksen jälkeen vuonna 1917 Iso-Britannia näki uuden Neuvosto-Venäjän yhtä suurena, ellei suurempanakin, uhkana kuin tsaarivallanaikaisen Venäjän omille ulkopoliittisille tavoitteilleen. Kommunismia vastustavien poliitikkojen johdolla Ison-Britannian hallitus päätti lähettää joukkoja osallistumaan valkoisten puolella Venäjän sisällissotaan, jotka kuitenkin vedettiin pois jo alkuvuodesta 1920.⁵⁶ Tämän lyhyen sotaseikkailun jälkeen Ison-Britannian suhtautuminen Neuvostoliittoon oli jäinen ja epäilevä ja se jatkui lyhyttä poikkeusta

---

⁵⁴ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 9. Suomalais-brittiläiset suhteet v.1947. Eero A. Wuori. 19.3.1948, 12L Englanti 1948. Ulkoministeriön arkisto, Helsinki (UA).

⁵⁵ Goldstein, Erik. 2003. Britain and the Origins of the Cold War 1917–1925. Teoksessa: Hopkins, Michael, Kandiah, Michael & Staerck, Gillian. toim. *Cold War Britain, 1945–1964*. New York: Palgrave Macmillan, 7.

⁵⁶ Goldstein 2003, 11.

lukuun ottamatta sellaisena aina toiseen maailmansotaan saakka.⁵⁷ Erik Goldstein on kutsunut 1920-luvun ja 1930-luvun Ison-Britannian Neuvostoliitto-politiikkaa ensimmäiseksi kylmäksi sodaksi, sen luonteen ja yhteistyöhaluttomuuden vuoksi.⁵⁸

Ison-Britannian poliittinen ja sotilaallinen johto oli alkanut varautua toisen maailmansodan jälkeiseen maailmantilanteeseen hyvissä ajoin. Suurimpana haasteena ja uhkana brittien omille intresseille nähtiin Neuvostoliiton nouseminen suurvallaksi, joka ideologisesti ja sotilaallisesti tulisi hallitsemaan Itä-Eurooppaa ja uhkaamaan länttä. Ison-Britannian päättäjät näkivät maan tärkeimpänä tehtävänä sodan jälkeisen Euroopan talouden pelastamisen.⁵⁹

Haaste ei ollut uusi. Aiemmassa tutkimuksessa on arvioitu, että Ison-Britannian kannalta 1900-luvun ensimmäinen puolisko oli ollut niin strategisesti kuin poliittisestikin painajaismainen haaste Euroopassa.⁶⁰ Maa oli joutunut kamppailemaan niin saksalaisen nationalismin kuin venäläisen kommunismin luoman uhan kanssa yrittäessään säilyttää voimatasapainon Euroopassa. Ennen toista maailmansotaa harjoitettu bolševismien leviämisen hillitsemiseen tähdännyt ulkopoliittika oli mahdollistanut myönnytyspolitiikan Hitleriä kohtaan. Tämä strategia oli loppujen lopuksi kääntynyt pahasti Isoa-Britanniaa vastaan 1939 natsien ja bolševikkien solmiessa hyökkäämättömyyssopimuksen. Tämä sopimus oli luonut pysyvän epäluulon Lontoossa niin Saksaa kuin Neuvostoliittoa kohtaan, eikä se hälvennyt Saksan hyökätessä Neuvostoliittoon kesällä 1941.⁶¹

1943 perustettu Post Hostilities Planning Committee, joka koostui sotilasjohdosta, Foreign Officen henkilökunnasta ja tiedustelun edustajista, näki Neuvostoliiton sodan jälkeisessä maailmassa uhkana Ison-Britannian intresseille. Myös Yhdysvalloilla oli oma sodanjälkeisen maailman suunnittelukomiteansa, jonka Suomen asemaa käsitteleviä aineistoja on tutkinut Ohto Rintala. Ison-Britannian komiteaa johti tuleva pääministeri, silloinen varapääministeri Clement Attlee labourista. Hänen johdollaan Ison-Britannian ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan

---

⁵⁷ Goldstein 2003, 14.

⁵⁸ Goldstein 2003, 10.

⁵⁹ Deighton 2010, 112.

⁶⁰ Deighton 2010, 115.

⁶¹ Deighton 2010, 115.

juurrutettiin peruuttamattomasti ajatus Neuvostoliitosta ja kommunismista kansallisen turvallisuuden uhkana, mikä oli keskeinen doktriini Ison-Britannian kylmän sodan strategiassa aina 1990-luvulle saakka.⁶² Iso-Britannia tunnusti jo vuonna 1943, ettei sillä ollut mahdollisuutta haastaa Neuvostoliittoa Itä-Euroopassa. Saksan aseista riisuminen ja totaalinen tappio sodassa jätti Neuvostoliiton ainoaksi alueen suurvallaksi.

Lisähaastetta toi Ison-Britannian heikko taloudellinen tilanne. Sodan päättyessä maa oli vararikon partaalla. Poliittinen johto näki tämän kuitenkin vain hetkellisenä hidasteena eikä suostunut edes harkitsemaan saarivaltion vetäytymistä maailman johtavien suurvaltojen joukosta voitetun sodan jälkeen. Sen sijaan Neuvostoliiton lujittaessa otetaan Itä-Euroopasta Ison-Britannian pääministeri Winston Churchill pyysi sotilasjohtoa laatimaan suunnitelmat Neuvostoliiton vastaisen sodan varalle. Vaikka näihin suunnitelmiin ei koskaan turvauduttu, pääministerin käsky niiden laatimisesta osoittaa, että Ison-Britannian ulkopoliittisissa johtoelemissä vallitsi syvä Neuvostoliiton vastaisuus ja epäluulo jo sodan aikana. Labourpuolueen voitettua vaalit vuonna 1945 oli selvää, että suuri osa Ison-Britannian kansalaisista oli kyllästynyt sotaan ja halusi maan keskittyvän sisäpoliittisiin ongelmiin.⁶³ Clement Attleen noustessa pääministeriksi työväenpuolueen poliitikot perivät valtion organisaatiot, joiden instituutionaaliseen muistiin oli juurtunut vasemmistovastaisuus ja epäluulo Neuvostoliiton aikeita kohtaan.

Kommunismin vastustamisen ja Neuvostoliittoon kohdistettujen epäluulojen lisäksi Ison-Britannian ulkopoliitiikkaa ohjasi sodan jälkeisinä vuosina myönnetympolitiikan vastustaminen. Virkamiehet ja poliitikot näkivät Stalinin aikeissa samoja piirteitä kuin aikoinaan Hitlerin toimissa, eikä Iso-Britannia aikonut toistaa Neuvostoliiton kanssa samoja virheitä, joita oli tehty natsi-Saksan kanssa.⁶⁴ Sen sijaan Iso-Britannia aikoi aktiivisesti vastustaa Neuvostoliiton laajentumispyrkimyksiä. Foreign Officen virkamiehet siirtyivät myös sodan päätyttyä aktiivisesti kannattamaan sotilasjohdon Neuvostoliiton vastaisia pyrkimyksiä. Toukokuussa 1946 ulkoministeri Ernest Bevin

---

⁶² Deighton 2010, 115.

⁶³ Deighton 2010, 116–117.

⁶⁴ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 32. Moskovan neuvotteluista ja Suomesta. Eero A. Wuori. 26.8.1948. 5C 7. UA.

varoitti hallitusta Neuvostoliiton luomasta uhasta. Pääministeri Attleen pyrkimykset vähentää Ison-Britannian puolustusvelvoitteita itäisellä Välimerellä olivat johtaa avoimeen poliittiseen kriisiin ulkoministeri Bevinin ja sotilasjohdon aktiivisesti vastustaessa tällaisia toimia. Kommunismi oli nyt pahin Ison-Britannian ulkopoliittinen uhka.⁶⁵

Foregin Officessa myös huomioitiin, että toisin kuin perinteinen Venäjän luoma geopoliittinen uhka, kommunismi ei ollut pääasiallisesti sotilaallinen vaan ideologinen uhka. Lontoossa ja Washingtonissa uskottiin kommunismin olevan Moskovasta ohjailtu ideologinen ase, jolla pyrittiin hajottamaan yhteiskunnat sisäلتäpäin. Brittien mukaan kommunismi pyrki levittäytymään mahdollisimman laajalle käyttäen kaikkia mahdollisia poliittisia ja taloudellisia keinoja. Kommunismi oli reaalipoliittinen uhka, jota vihollinen pyrki käyttämään läntisten yhteiskuntien heikentämiseksi. Suomeen raportoidessaan lähettiläs Wuori kiinnitti huomiota Foreign Officen hyvin jyrkkään kommunismin vastaiseen kantaan. Hänen mukaansa britit näkivät kommunismin ideologisena uskontona, jota johdettiin Moskovasta, joka oli jo ottanut haltuunsa Itä-Euroopan kommunistiset puolueet ja pyrki nyt toteuttamaan saman Länsi-Euroopassa.⁶⁶ Foreign Officen näki kylmän sodan ideologisena konfliktina, jota käytäisiin jokaisen kansakunnan sisällä kommunismin yrittäessä horjuttaa kansalaisten lojaliteettia.⁶⁷ Tämä kommunismin luoma ideologinen uhka ulottui myös Isoon-Britanniaan, ja maassa asetettiin osa valtionhallinnon laitoksista takaisin sotatilaan kylmän sodan alettua, torjumaan kommunismin luomaa uhkaa läntiselle demokratialle. Wuori raportoi Suomeen Isossa-Britanniassa toteutetuista virkamiehistöön kohdistetuista puhdistuksista, joissa kaikki kommunistisen puolueen jäsenet tai muuten sympaattisesti kommunismiin suhtautuneet henkilöt ajettiin ulos viroistaan.⁶⁸ Koska hallitus katsoi Moskovan ohjaavan kaikkia kommunisteja maailmassa, näitä järeitä toimia perusteltiin kansallisen turvallisuuden kannalta välttämättöminä.⁶⁹

---

⁶⁵ Deighton 2010, 118–119.

⁶⁶ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 2. Ulkopoliittinen keskustelu parlamentissa tammikuun 22–23 päivinä. Eero A. Wuori. 28.1.1948. 5C 7. UA.

⁶⁷ Deighton 2010, 120.

⁶⁸ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 11. Suomen ja Neuvostoliiton välisten sopimusneuvottelujen vaikutus tšekäläisiin mielialoihin. Eero A. Wuori. 22.3.1948. 5C 7. UA.

⁶⁹ Deighton 2010, 123.

Iso-Britannia oli aktiivisesti mukana rohkaisemassa Yhdysvaltoja osallistumaan Euroopan jälleenrakennukseen. Tätä pidettiin välttämättömänä, jos Euroopan talous haluttiin pelastaa kommunismilta. Ison-Britannian ja Yhdysvaltojen lähtökohta Marshall-apuun oli olettamus, jonka mukaan Euroopan jakautuminen kahteen leiriin oli väistämätöntä. Se, että Neuvostoliitto jättäytyi Marshall-avun ulkopuolelle ja pakotti omaan etupiiriinsä kuuluvat maat noudattamaan esimerkkiään, osoitti briteille heidän olleen oikeassa. Marshall-apu auttoi Länsi-Euroopan maita toipumaan sodan aiheuttamista rasitteista, mutta se tarjosi myös psykologisen alustan, mille alkaa rakentaa kylmän sodan läntistä liittoutumaa.⁷⁰

Vaikka Iso-Britannia oli näin yhteistyössä Yhdysvaltojen kanssa muodostanut Neuvostoliiton vastaisen länsiblokin ja maiden välinen yhteistyö jatkui sodan ajalta tiiviinä erityisesti sotilas- ja tiedusteluasioissa, ei ollut itsestään selvää, että maiden välinen yhteistyö toimisi ongelmitta. Suhteiden kireyttä selittivät osaltaan Ison-Britannian työväenhallituksen ja Yhdysvaltojen kapitalistisen järjestelmän väliset näkemyserot.⁷¹ Työväenpuolueessa monet näkivät ulkoministeri Bevinin toimivan Yhdysvaltojen lakeijana, joka voimakkaalla kommunismin vastaisella retoriikallaan näytti ajavan ennemmin amerikkalaisten kuin työväen etua. Neuvostoliiton aggressiivinen Itä-Euroopan maiden stalinisointi ja Marshall-avun tarjoama mahdollisuus pikaiseen jälleenrakentamiseen Länsi-Euroopassa vaiensivat kuitenkin äänekkäimmät kriitikot.⁷²

Tammikuussa 1948 ulkoministeri Bevin piti puheen, jossa hän ilmoitti työväenhallituksen uudesta ulkopoliittisesta linjasta. Suomen Lontoon lähettiläs Wuoren mukaan merkittävin linjamuutos koski työväenpuolueen hallituksen uutta suhtautumista Neuvostoliittoon. ”USA:n jyrkästi Neuvostoliiton vastaiseen ideologiseen rintamaan on yhtynyt brittiläisten konservatiivien ohella nyt myöskin täkäläinen [Ison-Britannian] työväenpuolue ja sen hallitus”, Wuori raportoi.⁷³ Edelleen Wuoren mukaan Iso-Britannia oli luopunut vanhasta Euroopan turvallisuusstrategiastaan, jonka mukaan mantereella tuli vallita valtioiden välinen

---

⁷⁰ Deighton 2010, 121.

⁷¹ Deighton 2010, 122.

⁷² Deighton 2010, 122.

⁷³ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 3. Euroopan jakaantuminen. Eero A. Wuori. 29.1.1948. 5C 7. UA.

voimatasapaino, ja siirtynyt itse yhdeksi Euroopan mantereen suurvallaksi.⁷⁴ Iso-Britannia päätti syventää Yhdysvaltojen kanssa yhteistyötään, johon oli tarkoitus vetää mukaan myös Ranska ja Saksa.⁷⁵ Wuoren arvio Helsinkiin oli, että uuden ulkopoliittisen doktriinin radikaali muutos neuvostoliittovastaiseksi oli kova pala työväenpuolueelle, joka oli kampanjoinut 1945 sisäpoliittisella agendalla ja luvannut saavuttaa Neuvostoliiton kanssa yhteisymmärryksen sodan jälkeisen maailman jälleenrakentamisesta.⁷⁶

Ulkopoliittinen suunnanmuutos nähtiin kuitenkin tarpeelliseksi vastaukseksi Neuvostoliiton aggressiiviselle sodan jälkeiselle politiikalle. Kun otetaan huomioon, että ulko- ja puolustushallinnon sektoreilla vallitsi jo valmiiksi Neuvostoliiton vastainen mieliala, ei ole ihme, että politiikka todettiin tarpeelliseksi ja oikeutetuksi. Uusi ulkopoliittinen suuntaus rajasi Euroopan kahteen leiriin, joiden välinen raja kulki kuvainnollisesti Elbe-joella. Wuori korosti raportissaan ulkoministeri Bevinin linjausta, ettei Iso-Britannia auttaisi maita, jotka sijaitsivat tämän kuvainnollisen linjan itäisellä puolella.⁷⁷ Keski-Euroopassa puna-armeija oli edennyt toisen maailmansodan päättyessä näiden kaikkien maiden maaperälle ja auttanut kommunisteja ottamaan haltuun uudelleen muodostetut turvallisuusviranomiaset. Suomen kannalta kyseessä oli merkittävä ulostulo, koska näytti siltä, että realismiin perustuva maantieteellinen sijainti painoi brittien ulkopoliitikassa liberaaleja arvoja enemmän. Lisähuolta toi se, että vielä tässä vaiheessa Suomessa toimi kommunistien hallussa oleva punainen valtiollinen poliisi ja puna-armeijalla oli kauttakulkuoikeus Etelä-Suomen kautta Porkkalan tukikohtaan. 1948 kevättalven raporteissa Wuori pyrkikin korostamaan, että Ison-Britannian uusi Neuvostoliiton vastainen doktriini ei suinkaan ollut mitään sanahelinää vaan asia joka vaikutti myös Iso-Britannian ja Suomen välisiin suhteisiin. Wuoren ansiosta Suomen ulkopoliittisella johdolla oli selkeä käsitys Ison-Britannian uudesta Neuvostoliitto-vastaisesta ulkopoliitikasta jo alkuvuodesta 1948.

---

⁷⁴ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 4. Britannian uusi ulkopoliittikka. Eero A. Wuori. 2.2.1948. 5C 7. UA.

⁷⁵ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 3. Euroopan jakaantuminen. Eero A. Wuori. 29.1.1948. 5C 7. UA.

⁷⁶ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 4. Britannian uusi ulkopoliittikka. Eero A. Wuori. 2.2.1948. 5C 7. UA.

⁷⁷ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 6. Tshekkoslovakian ja Suomen tapahtumain vaikutukset Lontoossa. Eero A. Wuori. 5.3.1948. 5C 7. UA.

2.2 ”Tšekkoslovakian tie on meidän tiemme”⁷⁸

Vuoteen 1948 mennessä Tšekkoslovakia oli ainoa jäljellä oleva demokratia Itä-Euroopassa. Maassa oli pidetty vuonna 1946 vapaat parlamenttivaalit, joissa kommunistit saivat kolmanneksen kaikista paikoista sekä kolmanneksen kabinetin paikoista. Pääministeriksi noussut Klement Gottwald oli kommunisti, presidentti Beneš ja ulkoministeri Jan Masaryk eivät. Presidentti ja ulkoministeri toivoivat Tšekkoslovakian pystyvän säilyttämään puolueettoman asemansa alkavassa kylmässä sodassa ja toimivan siltana idän ja lännen välillä. Kommunisteja syytettiin Tšekkoslovakian kieltäytymisestä Marshall-avusta, jolla olisi voitu helpottaa yhä pahenevaa ruokapulaa ja taloudellista ahdinkoa. Helmikuussa 1948 kommunistit, jotka hallitsivat jo poliisia ja ammattiliittoja, kaappasivat vallan. Kaikki ei-kommunistiset ministerit erosivat ulkoministeriä ja presidenttiä lukuun ottamatta. Pian vallankaappauksen jälkeen ulkoministeri Masarykin ruumis löydettiin hänen toimistonsa ikkunan alta. Virallisen selityksen mukaan Masaryk teki itsemurhan, mutta vuonna 1989 avautuneet arkistot varmistivat epäilyt, joiden mukaan Neuvostoliiton turvallisuuspalvelun NKVD:n agentit heittivät hänet ulos ikkunasta. Toukokuussa pidetyissä parlamenttivaaleissa oli vain yksi ehdokaslista, jossa kaikki vaihtoehdot olivat kommunisteja. Vaalien jälkeen presidentti Benes erosi tehtävästään ja hänen tilalleen nousi entinen pääministeri Gottwald.⁷⁹

Suomessa Tšekkoslovakian tapahtumia seurattiin pelon sekaisin tuntein. Muutama viikko tapahtumien jälkeen SKDL:n pää-äänenkantaja *Vapaa Sana* julkaisi Hertta Kuusisen puheen innoittamana otsikon ”Tšekkoslovakian tie on meidän tiemme”.⁸⁰ Isolle-Britannialle Prahan kaappaus osoitti, että siltojenrakentamisen aika Neuvostoliiton kanssa oli nyt lopullisesti ohi.⁸¹

Suomen asema nousi Ison-Britannian ulkoministeriössä keskiöön, kun Stalin esitti henkilökohtaisesti kutsun Suomen presidentti Paasikivelle neuvotteluihin ystävyys-, yhteistyö- ja avunantosopimuksesta. Asian uutisarvoa korosti se, että kutsu osui lähes päivälleen yhteen Prahan vallankaappauksen kanssa. Foreign Officessa kutsua

---

⁷⁸ Nevakivi 2009, 244.

⁷⁹ Lowe, Norman. 2013. *Mastering modern world history*. 5. painos. New York: Palgrave Master Series, 131.

⁸⁰ Nevakivi 2009, 244.

⁸¹ Majander 2004, 344.

osattiin kuitenkin odottaa. Neuvostoliiton ulkoministeri Molotov oli ilmoittanut Isolle-Britannialle jo joulukuussa 1941 tällaisen sopimuksen kuuluvan Neuvostoliiton sotatavoitteisiin Suomea vastaa. Sopimukseen ei ollut kuitenkaan palattu vuoden 1944 välirauhan yhteydessä, vaan Neuvostoliitto oli päättänyt odottaa lopullisen rauhansopimuksen ratifioimista.⁸² Isossa-Britanniassa oli Suomen liittymistä Neuvostoliiton satelliittien joukkoon pidetty vain ajan kysymyksenä ja nyt tuleva yhteistyösopimus näytti sinetöivän asian.

Lontoossa oli tehty jo välirauhan solmimisen aikana järjestelyitä, joilla Suomen sotilaallinen hyöty Neuvostoliitolle pyrittiin minimoimaan. Ison-Britannian esikuntapäälliköiden laatimassa raportissa 1945 vaadittiin, että rauhansopimukseen sisältyvät Ahvenanmaan demilitarisointi ja Suomen armeijan koon asettaminen 40 000 mieheen. Isolla-Britannialla ei ollut suoria strategisia intressejä Suomessa, mutta koska Suomi kuului Neuvostoliiton etupiiriin, Suomen armeijan koko tuli säätää niin pieneksi, ettei Neuvostoliitto voisi hyödyntää sitä mahdollisessa hyökkäyksessä.⁸³ Isossa-Britanniassa herätti suoranaista ihmetystä suomalaisten usko neuvottelujen tasapuolisuuteen tai sopimuksen sanakäänteiden merkitykseen.⁸⁴ Lontoon silmissä YYA-sopimuksen nähtiin vain sinetöivän Suomen kohtalo, joka oli ollut selvä jatkosodan päättymisestä alkaen.

Prahan kaappauksen jälkitunnelmissa Foreign Officen näkemykset Suomen tulevaisuudesta olivat toiveikkaimmissakin piireissä synkät. Lähettiläs Wuori kirjoitti Helsinkiin 5. maaliskuuta 1948 laatimassaan raportissa brittien suhtautumisesta Suomeen seuraavaa: ”Se nopeus, joka tapahtumilla oli Tshekkoslovakiassa, vaikutti ilmeisesti mieliin täällä siten, että varsin yleisesti on puhuttu, että Suomi joutuu nyt myös rautaesiripun taakse. Suomen aseman ja sisäisten olojenkin muuttuminen samanlaisiksi kuin esim. Rumanian ja Unkarin, pidetään hämmästyttävän yleisesti itsestään selvänä tosiasiana.” Ison-Britannian hallituksen jäsenen mukaan Stalinin neuvottelukutsua voitiin verrata kuoleman suudelmaan [*kiss of death*]. Foreign Office todettiin Wuorelle yksiselitteisesti, etteivät britit tulisi tekemään mitään Suomen hyväksi ja että olipa sopimuksen

---

⁸² Nevakivi 2009, 241.

⁸³ Visuri 2005, 54.

⁸⁴ Majander 2004, 348.

viimeinen sanamuoto mikä tahansa, se tulisi johdattamaan Suomen Neuvostoliiton satelliitiksi.⁸⁵

Sopimusneuvottelujen alettua Moskovassa lähettiläs Wuori raportoi Ison-Britannian uskovan Suomen kuuluvan osaksi Neuvostoliiton suurempaa suunnitelmaa, joka oli pantu alulle Prahassa. Uskottiin, että koska Suomi kuului Neuvostoliiton vaikutuspiiriin, sillä ei olisi muuta mahdollisuutta kuin suostua Neuvostoliiton vaatimuksiin. Virallisen kannan mukaan Suomen nähtiin menettävän sopimuksen mukana oma suvereenisuutensa, joten Lontoo ei ymmärtänyt, mihin suomalaiset perustivat uskonsa, että eduskunta voisi vapaasti päättää sopimuksen voimaantulosta.⁸⁶ Wuoren mukaan Suomi miellettiin niin julkisen mielipiteen kuin virallisen linjan valossa Itä-Eurooppaan kuuluvaksi maaksi, jonka auttamiseksi Isolla-Britannialla ei ollut mitään velvoitteita.⁸⁷ Suomen ulkopoliittinen johto ei kuitenkaan missään vaiheessa ollut laskenut lännen konkreettisen avun varaan. Suomen oma etu tuli asettaa kaiken edelle, eikä siinä ollut odotettavissa apua mistään ilmansuunnasta.

2.3 Ystävyys-, yhteistyö- ja avunantosopimus

Toisen maailmansodan jälkeen Suomen oli määriteltävä oma asemansa uudelleen sodan jälkeisessä Euroopassa. Jo vuonna 1943 Suomen tuleva presidentti J. K. Paasikivi oli todennut, että Suomen kannalta keskeisin ulkopoliittinen kysymys sodan jälkeen tulisi olemaan, miten säilyttää itsenäisyys ja välttyä luisumasta Neuvostoliiton satelliitiksi.⁸⁸ Saksan tappion ollessa selvä ei Suomi voinut enää laskea Saksan tasapainottavan voiman varaan idänsuhteissa. Suomi ei myöskään geopoliittisen asemansa vuoksi voinut rakentaa rauhanajan puolustuspolitiikkaansa Ruotsin tai länsivaltojen varaan. Suomen ulkopoliittinen johto lähti ajatuksesta, että Neuvostoliitolla olisi vain sotilaallisia intressejä Suomen suunnalla. Jos Suomi saisi Neuvostoliiton vakuuttuneeksi, että itsensä turvatuksi tunteva ja puolustautuva

---

⁸⁵ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 6. Tshekkoslovakian ja Suomen tapahtumain vaikutukset Lontoossa. Lontoossa 5.3.1948. Eero A. Wuori. 5 C7. UA.

⁸⁶ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 11. Suomen ja Neuvostoliiton välisten sopimusneuvottelujen vaikutus tšekäläisiin mielialoihin. Lontoossa 22.3.1948. Eero A. Wuori. 5 C7. UA.

⁸⁷ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 18. Suomen ja Neuvostoliiton sopimuksen vaiheita. Eero A. Wuori. 19.4.1948. 5 C7. UA.

⁸⁸ Apunen, Osmo & Wolff, Corinna. 2009. *Pettureita ja patriootteja. Taistelu Suomen ulko- ja puolustuspolitiikan suunnasta 1938–1948*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 423.

Suomi tyydyttäisi nämä intressit, olisi maalla mahdollisuus säilyttää itsenäisyytensä.⁸⁹ Sodan päätyttyä ja noustuaan pääministerin paikalta presidentiksi 4.3.1946 Paasikivi muotoili Suomen ulkopoliitiikan linjan tältä pohjalta. Myöhemmin tätä ulkopoliittista linjaa alettiin kutsumaan Paasikiven linjaksi. Tärkeintä oli, ettei Suomen ulkopoliittikka saanut olla vihamielinen Neuvostoliittoa kohtaan, koska Suomi ei enää koskaan saisi joutua sotaan Neuvostoliittoa vastaan. Suursodan syttyessä ja levitessä Suomeen olisi Suomen sodittava Neuvostoliiton puolella. Paasikiven näkökulmasta vain hyvät idänsuhteet mahdollistaisivat Suomen kansainvälisesti riippumattoman aseman.⁹⁰ Paasikiven mukaan myös myöntövyyspolitiikkaa harjoittava voisi olla kunnian mies ja patriootti.⁹¹

Ratifioituaan lopullisen rauhansopimuksen Neuvostoliitto alkoi painostaa Suomea YYA-sopimuksen solmimisen suhteen. Neuvostoliitto toivoi neuvottelualoitteen tulevan Suomelta, mikä olisi ollut sille näyttävä propagandistinen voitto.⁹² Presidentti Paasikivi totesi julkisesti Pariisin rauhansopimuksen allekirjoittamisen jälkeen Suomen taistelevan kaikin voimin ketä tahansa hyökkääjää vastaan, joka pyrki Suomen maaperän kautta Neuvostoliiton kimppuun. Nämä vakuuttelut eivät kuitenkaan riittäneet Stalinille.⁹³ Syksyllä 1947 Suomen pääministeri SKDL:n Mauno Pekkala viittasi Moskovassa vieraillessaan yhteistyösopimukseen Suomen ja Neuvostoliiton välillä, minkä johdosta Neuvostoliitto lähetti Pekkalan mukana neuvottelukutsun presidentti Paasikivelle. Hänen kieltäytyttyä Neuvostoliiton Helsingin-lähetystä esitti kutsun uudelleen. Myös siitä kieltäydyttiin.⁹⁴ Lopulta Stalin itse kutsui Paasikiven henkilökohtaisesti Moskovaan neuvotteluihin.⁹⁵ Stalinin asetettua oma arvovaltansa peliin ei Suomen ollut enää mahdollista kieltäytyä tai pitkittää sopimusasiaa. Mahdollinen kieltäytyminen tässä vaiheessa olisi voinut

---

⁸⁹ Apunen & Wolff 2009, 424.

⁹⁰ Paasikivi, Juho Kusti. 1985. *Paasikiven päiväkirjat 1944–1956 osa 1 (28.6.1944–24.4.1949)*. Blomstedt, Yrjö & Klinge, Matti. toim. Helsinki: WSO, (Paasikiven pvk.) 19.5.1946, 311–312.

⁹¹ Apunen & Wolff 2009, 431.

⁹² Majander 2004, 345.

⁹³ Nevakivi 2009, 242.

⁹⁴ Manninen, Ohto. 2017. Stalinin 2. Maailmansota. Teoksessa: Vihavainen, Timo, Manninen, Ohto, Rentola, Kimmo & Zuravljov, Sergei. toim. *Varjo Suomen yllä. Stalinin salaiset kansiot*. 3. painos. Jyväskylä: Docendo, 356.

⁹⁵ Majander 2004, 346–347.

tarjota Neuvostoliitolle tilaisuuden syyttää Suomea rauhansopimuksen rikkomisesta.⁹⁶

Ennen YYA-sopimusneuvotteluihin suostumista presidentti Paasikivi määritteli Suomen aseman neutraaliksi, ja vaikkei tätä asemaa voitaisi aseina puolustaa, Suomi voisi silti harjoittaa neutraalia ulkopoliittikkaa. Tämä neutraali asema tuli pystyä säilyttämään myös YYA-sopimuksen jälkeen. Ulkoministeri Enckell ei nähnyt asiaa aivan yhtä ruusuisesti. Hänen mielestään Porkkalan tukikohta ja Neuvostoliiton huolto- ja kauttakulkuoikeudet tarkoittivat, ettei Suomi sotaoloissa voisi noudattaa puolueetonta politiikkaa.⁹⁷ Kumpikin oli kuitenkin yhtä mieltä siitä, että YYA-sopimuksella Neuvostoliitto pyrki lyömään kiilaa Suomen ja lännen väliin sekä sitomaan maan tiukemmin omaan etupiiriinsä. Vaikka poliittinen johto tiesi, ettei se kriisitilanteessa voisi laskea lännen avun varaan, se ei tarkoittanut, ettei länsivaltojen käsityksillä ja mielipiteillä olisi väliä. Enckellin mukaan ”länsivallat oli saatava ymmärtämään, etteivät ne saa hylätä meitä, vaan niiden täytyy tukea meitä, vaikka ja koska Venäjä haluaa eristää meidät niistä.”⁹⁸ Länsivalloilta ei kuitenkaan ollut tarjota muuta kuin diplomaattisia sanakäänteitä Suomen vaikeasta tilanteesta. Ison-Britannian Suomen-lähettiläs summasi maansa kannan hyvin tyyliä. Suomi tulisi menettämään itsenäisyytensä ilman, että Britannia voisi tehdä asialle mitään.⁹⁹

Paasikivi uskoi kuitenkin yhä mahdollisuuteen maan itsenäisyyden säilyttämiseksi. Hänen mukaansa kysymys ei ollut juridisesta asemasta vaan politiikasta. Vanhana realismikoulukunnan edustajana Paasikivi uskoi, että Suomen puolueettomuuden tuli olla omalaatuista (*sui generis*) ja että Stalinin kanssa oli turha lähteä teorioimaan kansainvälisen oikeuden pykälillä.¹⁰⁰ Presidentti suostui neuvotteluihin ja ehdotti niiden järjestämistä Moskovassa. Tällä pyrittiin välttämään sanelusopimus. Jos neuvottelut olisi järjestetty Helsingissä, Neuvostoliiton ulkoministeri Molotov olisi viettänyt Suomessa korkeintaan muutaman päivän ja juttannut läpi haluamansa sopimuksen. Moskovassa suomalaisilla olisi aika puolellaan ja he voisivat

---

⁹⁶ Polvinen, Tuomo. 1999. *J.K. Paasikivi. Valtiomiehen elämäntyö 4, 1944–1948*. Juva: WSOY, 451.

⁹⁷ Polvinen 1999, 442.

⁹⁸ Polvinen 1999, 449.

⁹⁹ Polvinen 1999, 450.

¹⁰⁰ Polvinen 1999, 454.

tarvittaessa vedota presidentin läsnäolon puuttumiseen, koska Paasikivi ei matkustaisi valtuuskunnan mukana.¹⁰¹

Ennen valtuuskunnan lähtöä Moskovaan presidentti esitti eduskunnalle kysymyksen sotilasliitosta Suomen ja Neuvostoliiton välillä. Kaikki eduskuntaryhmät kommunisteja lukuun ottamatta vastustivat ajatusta sopimuksesta. Tällä Paasikivi pyrki viestimään Moskovaan, ettei eduskunta suhtautunut myönteisesti sotilassopimuksen.¹⁰² Sama viesti välittyi myös länsivaltojen edustajille. Eduskuntaryhmien vastustuksesta huolimatta presidentti teki päätöksen valtuuskunnasta, joka koostui eri eduskuntaryhmien jäsenistä. Valtuuskunta ohjeistettiin tarkasti, ja sen johtaminen uskottiin pääministerille ja ulkoministerille.¹⁰³ Presidentti ja puolustusvoimien päällikkö kenraali Aarne Sihvo jäivät Helsinkiin valvomaan puolustusvoimille määrättyjä valmiustoimia. Ulkopoliittinen johto pelkäsi kommunistien yrittävän Tšekkoslovakian tapaista vallankaappausta, minkä johdosta puolustusvoimat asetettiin valmiuteen. Presidentin linnan eteen ajettiin kaksi tykkivenettä, jotka pysyivät ankkurissa, kunnes sopimus oli ratifioitu eduskunnassa. Lisäksi Helsingin poliisi asetti voimaan hätätilan huhtikuun 26. ja 27. päivän väliseksi yöksi. Virallisesti poikkeustoimiin ryhdyttiin oikeistolaisten suunnitteleman vallankaappauksen estämiseksi, mutta neuvottelujen jälkeen Paasikivi totesi uhan tulleen ennemmin kommunistien suunnalta.¹⁰⁴ Suomen valtuuskunnan aloittaessa neuvottelut Moskovassa tilanne oli kireä niin sisä- kuin ulkopoliittisesti.

Suomi sai yllättävää vetoapua kiristyneestä maailmanpoliittisesta tilanteesta. Tšekkoslovakian kaappaus sai Ison-Britannian ja Yhdysvaltojen poliittiset johdot vakuuttuneeksi siitä, että Neuvostoliito pyrki laajentamaan valtapiiriään Euroopassa. Näin Ison-Britannian ajama Länsi-Euroopan yhdistyminen sai lisävauhtia ja kiinnitti Neuvostoliiton huomion samaan aikaan, kun Suomi valmistautui YYA-neuvotteluihin. Suomen neuvotteluvaltuuskunnan saapuessa Moskovaan siellä oltiin erittäin huolissaan Länsi-Euroopan ja läntisen Saksan nopeasta integroitumisesta.

---

¹⁰¹ Polvinen 1999, 455.

¹⁰² Nevakivi 2009, 242.

¹⁰³ Nevakivi 2009, 243.

¹⁰⁴ Nevakivi 2009, 244.

Lisähuolta aiheuttivat Neuvostoliiton tiedustelupalvelun saamat tiedot, että länsi valmisti sotilasliiton perustamista eikä Suomea ollut alkuvaiheessa suljettu sen ulkopuolelle. Näin Stalinilla oli hänen valmistautuessa Suomen YYA-sopimusneuvotteluihin tieto Yhdysvaltojen johtaman sotilasliiton mahdollisesta ulottamisesta Suomeen.¹⁰⁵ Lisäksi 17.3.1948 pitämässään puheessa Yhdysvaltojen presidentti Truman oli maininnut Neuvostoliiton Suomeen kohdistaman painostuksen uhkaavan koko Skandinaviaa. Presidentti Paasikivi piti tätä Suomen kannalta myönteisenä asiana, koska se pakotti Neuvostoliiton uudelleen arvioimaan strategiaansa. Tällaisessa tilanteessa liian aggressiiviset toimet voisivat ajaa muut Pohjoismaat lännen leiriin ja nopeuttaa Länsi-Euroopan yhdentymistä ja aseistamista Neuvostoliittoa vastaan.¹⁰⁶ Vaikka länsi ei Suomea suoranaisesti neuvotteluissa auttanutkaan, voidaan Suomen neuvotteluaseman katsoa parantuneen kansainvälisen huomion kiinnittyessä YYA-sopimusneuvotteluihin.

Neuvostoliiton tiedustelupalvelun ansiosta tiedot Suomen neuvotteluasemista ja taktiikasta saapuivat Moskovaan jo ennen valtuuskuntaa. Koska Kreml ei halunnut tehdä Suomen sopimusasiasta kansainvälistä kiistakapulaa tilanteen ollessa muutenkin kireä, tämä tietovuoto palveli Suomen etua.¹⁰⁷ Suomelle tarjottiin ensin sopimusta, joka jäljitteli Unkarin ja Romanian kanssa tehtyjä YYA-sopimuksia. Tästä sopimusmallista Suomen delegaatio kuitenkin kieltäytyi. Lopullisessa sopimuksessa yhteistoiminta ja avunanto rajattiin Suomen alueelle eikä sopimukseen sisällytetty mainintaa poliittisesta konsultaatiosta. Paasikivi oli sopimukseen tyytyväinen, koska se hänen mukaansa vain toisti, mitä joka tapauksessa tapahtuisi. Suomi sitoutui puolustamaan aluettaan hyökkääjää vastaan, kuten mikä tahansa itsenäinen valtio. Neuvostoliiton näkökulmasta sopimus puolestaan takasi keskeiset turvallisuusehdot ilman tarkempia määrittelyjä siitä, miten näitä tultaisiin soveltamaan.¹⁰⁸

---

¹⁰⁵ Polvinen 1999, 465.

¹⁰⁶ Polvinen 1999, 466.

¹⁰⁷ Apunen & Wolff 2009, 439.

¹⁰⁸ Apunen & Wolff 2009, 440.

Suomen ja Neuvostoliiton edustajat allekirjoittivat 6. huhtikuuta 1948 maiden välisen YYA-sopimuksen, joka erosi ratkaisevasti Itä-Euroopan kansandemokratioiden kanssa solmituista sopimuksista. Lisäksi sopimuksen johdantoon sisällytettiin Suomen toivomuksesta viittaus, että Suomi halusi pysyä suurvaltojen välisten ristiriitojen ulkopuolella. Tällä Suomi pyrki vahvistamaan puolueetonta asemaansa.¹⁰⁹ Suomen eduskunta hyväksyi sopimuksin äänin 157-11, 30 kansanedustajan ollessa poissa. Presidentti Paasikivi piti 9. huhtikuuta radiopuheen, jossa hän puolusti Suomen omalaatuista puolueettomuutta. Viittaamalla kansainvälisen lain teoreettisuuden ja historian opetusten ristiriitaan presidentti totesi todellisen elämän olevan ratkaisevampaa. ”Suomella itsellään ei ole vihollisia eikä kukaan hyökkää Suomeen sen itsensä takia. Mutta historia osoittaa, että suurvaltojen välisissä taisteluissa pieniä ei säästetä. -- Meistä itsestämme loppujen lopuksi riippuu meidän tulevaisuutemme.”¹¹⁰ Puhe otettiin hyvin mielin vastaan Lontoossa ja lähettiläs Wuori raportoikin puheen huomattavasti rauhoittaneen brittien arvioita Suomen sisäpoliittisesta tilanteesta. Kuitenkin samalla todettiin sopimuksen tarkoittavan reaalipoliittisesti sitä, että Suomi kuului niihin maihin, joiden kohtalosta päätettäisiin Moskovassa.¹¹¹ Näin ollen brittien ja suomalaisten käsitykset YYA-sopimuksesta ja sen merkityksestä Suomelle eivät kohdanneet.

Kimmo Rentola on aiemmassa tutkimuksessaan todennut, että Stalin tyytyi Suomen kohdalla väljempään sopimukseen kuin mihin oli alun perin tähdännyt. Rentolan toteaa, että nopeasti muuttunut kansainvälinen tilanne keväällä 1948 sekä Suomen geopoliittinen asema olivat niitä asioita, jotka taivuttivat Stalinin tyytymään sovittuun sopimukseen. Rentolan mukaan suomalaisten osoittama kyky vastarintaan sodassa sekä Ruotsin puolueeton asema suojasivat Suomea Neuvostoliiton aggressiivisemmilta toimilta.¹¹² Rentola on myös tutkimuksissaan osoittanut, että YYA-sopimus siirsi Suomen geopoliittista asemaa Neuvostoliiton ulkopoliitikassa. Vaikka Neuvostoliitto piti Porkkalan tukikohdan avulla Suomen ydinalueita otteessaan, siirtyi Suomi Rentolan havaintojen mukaan sellaisten maiden joukkoon, joissa Neuvostoliitto ei voinut toimia ilman huomattavaa voimavarojen

---

¹⁰⁹ Nevakivi 2009, 243.

¹¹⁰ Jyränki, Antero. 2017. *Suurvaltojen välissä. Suomen sata vuotta*. Helsinki: Art House, 236.

¹¹¹ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 18. Suomen ja Neuvostoliiton sopimuksen vaiheita. Eero A. Wuori. 19.4.1948. 5 C7. UA.

¹¹² Rentola 2016, 184.

keskittämistä.¹¹³ Sopimuksella Neuvostoliitto merkitsi oman etupiirinsä ja tyytyi sen hetkiseen tilanteeseen. Kremlissä tiedettiin, että kansainvälisen tilanteen muuttuessa Suomen kysymystä jouduttaisiin joka tapauksessa arvioimaan uudelleen.¹¹⁴

Prahan tapahtumien seurauksena kansainvälinen lehdistö oli seurannut Suomen ja Neuvostoliiton välisiä neuvotteluja poikkeuksellisella mielenkiinnolla. lähettiläs Wuori raportoi sopimuksen julkaisemisen jälkeen huhtikuussa 1948 Ison-Britannian reaktioista, joista Suomen kannalta tärkeimpänä voidaan pitää tunnustusta, että Suomen sopimus poikkesi merkittävästi Romanian ja Unkarin sopimuksista. Foreign Office piti sopimusta parempana kuin mitä oli uskallettu odottaa.¹¹⁵ Tätä Foreign Officen kantaa tukee aiemman tutkimuksen havainto, että vaikka hän ei sitä suomalaisille suoraan ilmoittanutkaan, ulkoministeri Bevin totesi omalle hallitukselleen, että YYA-sopimus suojeli Suomen sisäisiä asioita Neuvostoliiton sekaantumiselta ja että Neuvostoliitto näytti kohtelevan Suomea ennemmin puskurivaltiona kuin satelliittina.¹¹⁶ Wuoren lähteiden mukaan Foreign Officessa oltiin tyytyväisiä sopimuksen jälkeiseen tilanteeseen, mutta haluttiin korostaa, ettei tämä vielä tarkoittanut, etteikö Suomea edelleen laskettaisi Itä-Euroopan maihin.

Vaikka YYA-sopimus ei oikeuttanutkaan Neuvostoliittoa puuttumaan Suomen sisäpoliittisiin asioihin, ei sillä olisi tähän tarvetta, jos kommunistit pysyisivät maassa vallassa. Suomen suurlähettiläs Wuori raportoi Suomeen, että enemmistö Suomen asioihin perehtyneistä briteistä päätti jäädä odottamaan kesän eduskuntavaaleihin, joiden katsottiin määrittävän Suomen tulevaisuuden suunta. Mikäli vaalit olisivat reilut ja hallituspohja muuttuisi, Ison-Britannian tulisi arvioida suhtautumisensa Suomen kansainväliseen asemaan uudelleen. Samassa raportissa Wuori muistutti Helsinkiä, että Suomen asema oli jatkuvasti altis suurvaltasuhteiden mahdollisille muutoksille. Suomen tuli jatkuvasti nähdä laajempi kuva Moskovon hyvien kahdenvälisen suhteiden lisäksi.¹¹⁷ Eduskuntavaalien tärkeyden korostaminen viestitti Suomen ulkopoliittiselle johdolle, että Suomen tuli omalla

---

¹¹³ Rentola 2016, 185–187.

¹¹⁴ Rentola 2016, 188.

¹¹⁵ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 18. Suomen ja Neuvostoliiton sopimuksen vaiheita. Eero A. Wuori. 19.4.1948. 5 C7. UA.

¹¹⁶ Majander 2004, 349.

¹¹⁷ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 18. Suomen ja Neuvostoliiton sopimuksen vaiheita. Eero A. Wuori. 19.4.1948. 5 C7. UA.

toiminnallaan osoittaa olevansa erikoistapaus, joka pystyi YYA-sopimuksesta huolimatta pitämään kiinni demokratiasta. Lähetystöraporttien pohjalta on havaittavissa, että britit olivat vielä keväällä 1948 taipuvaisia näkemään Suomen enemmän osana Itä-Eurooppa kuin erityistapauksena.

2.4 Suomen 1948 eduskuntavaalit

Jukka Nevakivi huomauttaa, että YYA-sopimuksesta huolimatta länsi ei nähnyt Suomea enää 1948 vaalien jälkeen kansandemokratiana. Lontoossa tehtiin heinäkuun vaalien jälkeen selkeä ero Suomen ja satelliittivaltioiden välillä. Todisteena tästä Nevakivi esittää Suomen saaman kaupp- ja luottokohtelun parantumisen vaalien jälkeen, YYA-sopimuksesta huolimatta.¹¹⁸ Aiempi tutkimus on myös havainnut, että länsi uskoi 1940-luvun lopulla markkinatalouden muodostavan tehokkaimman esteen kommunismille myös Suomessa. Tämän vuoksi oli Ison-Britannian etujen mukaista vahvistaa taloudellisia yhteyksiä Suomeen ja tukea näin maan markkinataloutta.¹¹⁹ On myös huomionarvoista mainita, että Iso-Britannia toimitti Prahan kaappauksen jälkeen presidentti Paasikivelle ja muille suomalaisille luottohenkilöille muistioita, joissa käsiteltiin Tšekkoslovakian tapahtumia varoittavana esimerkkinä. Muistiossa käsiteltiin kommunistien käyttämiä taktiikoita Tšekkosloveniassa ja annettiin neuvoja, joilla voitiin estää samanlainen vallankaappaus Suomessa. Suomalaisten vastaanottavan asenteen vuoksi Foreign Office laajensi jakelulistaa toiselle muistiolle, joka jaettiin ennen eduskuntavaaleja.¹²⁰ Ison-Britannian Helsingin-lähettiläs Scott korosti, että vaaleilla oli merkitystä myös Iso-Britannialle. Suomen tuleviin eduskuntavaaleihin viitaten Scott totesi, että ”kommunismien ja sosiaalidemokratian välillä tapahtuvaa ratkaisua ei voi pitää pelkästään [Suomen] sisäpoliittisena asiana”.¹²¹ Vaalien merkitys Suomen tulevaisuuden kannalta oli täten Lontoon silmissä merkittävä ja niiden katsottiin määrittävän Suomen aseman kylmässä sodassa.

Aikalaisilleenkin heinäkuun 1948 eduskuntavaalit olivat merkittävät, minkä osoittaa jo yksin historiallisen korkea äänestysprosentti (78,2 prosenttia äänioikeutetuista).

---

¹¹⁸ Nevakivi 2009, 247.

¹¹⁹ Fields, Marek. 2019. *Lännestä tuulee. Britannian ja Yhdysvaltojen propaganda kylmän sodan Suomessa*. Helsinki: Art House, 80.

¹²⁰ Fields 2019, 82.

¹²¹ Nevakivi 2009, 246.

Kommunisteille vaalit olivat katastrofi, sillä vaikka SKDL sai vain 20 prosenttia annetuista äänistä. Sen edustajapaikat vähenivät neljänneksellä ja se sai vain 38 paikkaa. Vaalien voittajiin lukeutuivat sosiaalidemokraatit, kokoomus ja maalaisliitto. Presidentti Paasikivi toivoi, että maalaisliitto, sosiaalidemokraatit ja SKDL jatkaisivat hallitusyhteistyötä sosiaalidemokraattisen pääministerin johdolla. SKDL:n ehdot hallitusyhteistyölle olivat kuitenkin liikaa niin presidentille kuin SDP:lle. He vaativat viittä ministerisalkkua, joihin lukeutuivat sisäministerin ja ulkoministerin salkut. Kaiken huipuksi kommunistit vaativat, että ulkoministeriksi nimitettäisiin Hertta Kuusinen, mikä herätti erityisesti Paasikivessä voimakkaan vastareaktion. Viitaten talvisodan aikaiseen Terijoen hallituksen pääministeriin presidentti ilmoitti, että Kuusisen nimittäminen ulkoministeriksi tarkoittaisi ”samaa kuin että hänen isänsä istuisi ulkoministerinä”.¹²² Kaiken lisäksi nimitys veisi pohjan Suomen erityisasemalta ja johtaisi maan itäblokkiin.¹²³

SDP:ssä kokoomuksen ottamista mukaan hallitukseen pidettiin epätoivottuna, eikä demareita myöskään houkutellut kahdenkeskinen hallitusyhteistyö maalaisliiton kanssa. Lopulta heinäkuun viimeisenä päivänä Suomeen muodostettiin K.-A. Fagerholmin sosiaalidemokraattinen vähemmistöhallitus, jossa ei ollut yhtään äärivasemmistolaisista edustajaa. Presidentti asettui tukemaan Fagerholmin vähemmistöhallitusta ja asetti näin oman arvovaltansa sen tueksi. Keskeinen syy Paasikiven ehdottomalle tuelle oli hänen uskonsa SDP:n kommunismin vastaiseen politiikkaan. ”Sosialidemokraatit Tšekkoslovakiassa ovat nähtävästi aivan toisenlaisia kuin Suomen sosialidemokraatit. Meidän sosiaalidemokraattimme ovat luotettavia. He eivät antaisi perään niin kuin Tšekkoslovakiassa.”¹²⁴ Presidentti ja uusi pääministeri olivat myös samaa mieltä siitä, että demokraattinen hallitus olisi ennemmin tai myöhemmin joutunut törmäyskurssille kommunistien kanssa ja että tämä taistelu oli parempi hoitaa nyt.¹²⁵ Jos Suomi aikoi erottua itäblokista, sen oli pystyttävä muodostamaan hallitus ilman kommunisteja. Paasikivi laski myös oikein, ettei Neuvostoliitto ollut valmis puuttumaan hallituksen muodostamiseen sotilaallisesti.¹²⁶ Isossa-Britanniassa niin kuin muuallakin lännessä Fagerholmin

---

¹²² Nevakivi 2009, 246.

¹²³ Polvinen, Tuomo. 2003. *J.K. Paasikivi. Valtiomiehen elämäntyö 5, 1948–1956*. Juva: WSOY, 9.

¹²⁴ Paasikiven pvk. 2.6.1948, 625.

¹²⁵ Paasikiven pvk. 29.7.1948, 642.

¹²⁶ Polvinen 2003, 12.

hallitusta pidettiin sensaationa ja merkinä siitä, ettei Suomi ollut enää kansandemokratian tiellä. Tämä näkyi maan kaupp- ja luottokohtelun parantumisena, minkä lisäksi Lontoossa alettiin tehdä selvää pesäeroa Suomen ja satelliittimaiden välillä.¹²⁷

Vaikka presidentti johti Suomen ulkopoliitiikkaa, hallituksen ulkopoliittisella linjauksella oli suuri merkitys Suomen erityisaseman korostamisessa. Vaikka Fagerholmin hallituksen täytyi huomioida YYA-sopimus, tuli sen samalla korostaa, ettei Suomi ollut enää kansandemokratian tiellä. Painotettuaan ensin hyvien suhteiden tärkeyttä Neuvostoliittoon hallitus pyrki korostamaan Suomen erityisasemaa. ”Se [Fagerholmin hallitus] tulee samalla - ottaen huomioon Suomen aseman eurooppalaisen Pohjolan vapaana valtiona - pyrkimään taloudellisten ja sivistyksellisten suhteiden pysyttämiseen muihin maihin ja puolestaan osallistumaan yhteistoimintaan rauhallisten ja luottamuksellisten olosuhteiden turvaamiseksi.”¹²⁸ On merkillepantavaa, ettei linjauksessa mainita poliittisten suhteiden edistämistä, koska tämä olisi saattanut herättää kielteistä huomiota Neuvostoliitossa. Samalla linjaus lähti kuitenkin siitä perusoletuksesta, että Suomi oli vapaa pohjoismainen ja eurooppalainen valtio, eikä itse katso kuuluvansa Itä-Euroopan satelliittien joukkoon.

Osoittaakseen, ettei linjaus ollut pelkkää sanahelinää, hallitus aloitti lähes välittömästi kommunistien siirtämisen pois yhteiskunnan avainpaikoilta. Vuoden loppuun mennessä se oli lakkauttanut kommunistien hallussa olleen punaisen Valpon ja korvannut sen uudella suojelupoliisilla, jolle ei myönnetty Valpon pidätys- ja kuulustelu-oikeutta. Samoin vuonna 1945 Yleisradion johtoon nimitetty Hella Wuolijoki sai väistyä heinäkuussa 1949.¹²⁹ Neuvostoliitossa kiinnitettiin huomiota Fagerholmin hallituksen toimista, jotka nähtiin kielteisinä Neuvostoliiton omien intressien kannalta.¹³⁰ Presidentti Paasikivi antoi Fagerholmille täyden poliittisen tukensa korostaen, että hallituksen ulkopoliitiikka oli linjassa hänen johtamansa

---

¹²⁷ Nevakivi 2009, 247.

¹²⁸ Polvinen 2003, 14.

¹²⁹ Nevakivi 2009, 249.

¹³⁰ V. Kuznetsovin muistio Stalinille 10.10.1949 SDP:n vihamielisyydestä. Vihavainen, Timo, Manninen, Ohto, Rentola, Kimmo & Zuravljov, Sergei. toim. 2017. *Varjo Suomen yllä. Stalinin salaiset kansiot*. 3. painos. Jyväskylä: Docendo, 397.

ulkopolitiikan kanssa ja että jokainen hyökkäys tätä ulkopoliittista linjaa kohtaan oli hyökkäys häntä ja hänen asemaansa kohtaan.¹³¹ Paasikivi arvioi, että Fagerholmin hallituksen ulkopoliitiikan arvostelussa oli kyse Suomen yhteiskunnallisen pohjoismaisen järjestelmän horjuttamisesta ja että kommunistien kritiikki Fagerholmin hallitusta kohtaan tähtäsi ”kansamme ja maamme bolševisoimiseen.”¹³²

Isossa-Britanniassa Suomen vaalitulosta ja sosiaalidemokraattisen vähemmistöhallituksen nimeämistä pidettiin demokraattisten voimien voittona ja osoituksena Suomen kansan länsimielisyydestä. Kylmän sodan nollasummapelissä Suomen tekemä valinta nähtiin Isossa-Britanniassa merkittävänä saavutuksena ja selvänä arvovaltatappiona Neuvostoliitolle. Lähettiläs Wuoren mukaan Foreign Officessa oli valloillaan käsitys, ”että Suomen asema ei ole suinkaan sama kuin varsinaisten n.s. satelliittien.”¹³³ Tämän on täytynyt olla musiikkia Suomen ulkopoliittisen johdon korville, kun otetaan huomioon, että YYA-sopimuksen jälkeen Foreign Office oli rinnastanut Suomen Itä-Euroopan maihin. Fagerholmin hallitus voidaan nähdä myös selkeänä käännekohtana, jolloin Suomen erityisasema sain epävirallisen tunnustuksen Lontoossa.

Suomalaisen parlamenttivaltuuskunnan vieraillessa Lontoossa myöhemmin marraskuussa 1948, osa labourin johtajista meni niinkin pitkälle, että väläytteli mahdollisuutta ulottaa turvatakuut muodossa tai toisessa tulevaisuudessa koskemaan myös Suomea. Suomalaisille kerrottiin, että ”on hahmottumassa asenne, että Neuvostoliitolle on ilmoitettava jonkinlaisen ultimaatumin muodossa nämä viimeiset ehdot [asioita, joissa länsi ei jousta]. Tällä hetkellä on mahdollisempaa, kuin vielä joitakin aikoja sitten, että Neuvostoliiton avoimen Suomen asioihin sekaantumisen vastustaminen sisällytetään näihin ehtoihin.”¹³⁴ Tällaiset ilmaisut heijastelevat hyvin Suomen aseman selvää muuttumista Ison-Britannian ulkopoliitikassa. Konkreettista esitystä Suomen mukaan ottamisesta läntiseen sotilasliittoon tai sisällyttämisestä turvatakuiden piiriin ei kuitenkaan koskaan tehty.

---

¹³¹ Paasikiven pvk, 5.10.1948, 660.

¹³² Paasikiven pvk, 26.9.1948, 658.

¹³³ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 37. U.K:n politiikka Suomen suhteen. Eero A. Wuori. 29.9.1948. 12L Englanti 1948. UA.

¹³⁴ Majander 2004, 350.

Parlamenttivaltuuskunnan vierailulla oli muutenkin merkittävä rooli Ison-Britannian ja Suomen suhteiden kehityksessä. Suomalaisten kansanedustajien kielitaito teki vaikutuksen britteihin, kun he pystyivät keskustelemaan kahden kesken ja avoimesti Suomen tilanteesta. Lähettiläs Wuoren mukaan tämä oli omiaan vahvistamaan isäntien käsitystä Suomesta demokratiana, jossa kansanedustajat pystyivät vapaasti ja itsenäisesti ilmaisemaan oman mielipiteensä. Yhteisenä kielenä ei toiminut kuitenkaan englanti, vaan pääasiallisesti saksa, jota molempien puolien edustajat osasivat.¹³⁵ Tulkkien puuttuminen sai Suomen delegaation erottumaan myönteisesti Itä-Euroopan maiden delegaatioista, joiden edustajat kommunikoivat omilla vierailuillaan ainoastaan tulkkien välityksellä.¹³⁶

Foreign Officessa painettiin kuitenkin jarrua ja muistuteltiin reaalipolitiikan asettamista rajoista. Suomi sijaitsi sellaisella alueella, jossa Iso-Britannia ei voinut tarjota sille strategista suojaa. Kriisitilanteessa Suomelle ei olisi tarjolla muuta kuin moraalista tukea. Vaikka lainapolitiikassa siirryttiin hiukan myötämielisempään kohteluun, ei taloudellisten keinojen lisäksi edes harkittu järeämpiä toimia.¹³⁷

Suomen aseman muodostumisen kannalta on kiinnitettävä erityistä huomiota Suomen sosiaalidemokraattien ja Ison-Britannian labourpuolueen kahdenvälisiin suhteisiin. Näiden suhteiden ansiosta Ison-Britannian hallituksella oli selkeät tiedot Fagerholmin johtamien sosiaalidemokraattien tavoitteista Suomessa ja niiden kommunismin vastaisesta linjasta. Viitaten SDP:n sodan jälkeiseen hallitusvastuuseen Wuori korosti huhtikuussa 1948, että sosialistipuolueiden ollessa hallituksessa niin Suomessa kuin Isossa-Britanniassakin puolueiden kannanotoilla tulisi olemaan vaikutus myös maiden välisiin suhteisiin.¹³⁸ Näin SDP:n hallitusvastuu itsessään paransi Suomen asemaa lännen silmissä, varsinkin kesän 1948 vaalien jälkeen, kun puolueen onnistui muodostaa vähemmistöhallitus. Foreign Office oli jo keväällä 1946 ehdottanut labourpuolueen ammattiyhdistyssuhteiden hyödyntämistä kommunismin vastaisessa taistelussa, kun se oli esittänyt moraalisen

---

¹³⁵ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 42. Suomen Eduskunnan valtuuskunnan vierailu Lontoossa. Eero A. Wuori. 11.11.1948. 5 C7. UA.

¹³⁶ Pekkarinen 2012, 166.

¹³⁷ Majander 2004, 351.

¹³⁸ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 15. Sosiaalidemokraattien kansainvälinen toiminta nykyvaiheessa. Eero A. Wuori. 9.4.1948. 5 C7. UA.

ja materiaalisen tuen antamisesta eurooppalaisille sosiaalidemokraateille niiden pyrkiessä vastustamaan kommunismin ja Neuvostoliiton vaikutusvaltaa. Tämän esityksen pohjalta ulkoministeri Bevin oli päättänyt tammikuussa 1948 International Research Departmentin perustamisesta. Sen tehtäväksi määriteltiin kommunistien politiikkaa, taktiikoita ja tavoitteita koskevan tiedon kerääminen ja analysoiminen eri maissa ja vastapropagandan luominen. Ison-Britannian lähetystöihin nimettiin labourattache, jonka tehtävä oli seurata kommunistien liikehdintää työväen piirissä.¹³⁹ Suomeen tehtävää hoitamaan nimettiin C. L. Thomas, josta tuli brittien tärkein linkki suomalaiseen sosiaalidemokratiaan ja työmarkkinapiireihin. Foreign Officeen teki suuren vaikutuksen se, etteivät suomalaiset sosiaalidemokraatit antaneet kommunistien hallita ammattiyhdistysliikettä, vaikka maa sijaitsi Neuvostoliiton naapurissa.¹⁴⁰ Suomalaisten sosiaalidemokraattien säilyminen SAK:n johtopaikoilla ja taistelu kommunisteja vastaan ammattiyhdistysliikkeen sisällä erotti Suomen brittien silmissä myönteisesti Itä-Euroopan maista.

Kevään 1948 aikana Iso-Britanniassa vahvistui käsitys, jonka mukaan sosiaalidemokraatit olivat Suomen demokratian vahvimpia puolustajia.¹⁴¹ Keväällä 1948 Suomen YYA-sopimusneuvotteluista syntyneen metelin ollessa pahimmillaan sosialistien kansainvälinen järjestö Comiscon antoi julistuksen, jossa se käytännössä erotti Romanian, Bulgaria, Unkarin ja Tšekkoslovakian sosiaalidemokraatit, sillä niiden katsottiin olevan sulautettuja kommunisteihin.¹⁴² SDP:n edustajat olivat kesällä 1948 Wienin sosialistikonferenssissa ainoita osanottajia Neuvostoliiton rajanaapurimaista. Suomen sosiaalidemokraatit tekivät näin kansainväliselläkin areenalla selkeän pesäeron Itä-Euroopan sosiaalidemokraatteihin, joiden katsottiin olevan liian lähellä kommunisteja.¹⁴³ Tällä erottumisella oli myös merkitystä Suomen ja Ison-Britannian välisten suhteiden kannalta. SDP:n ja labourin välinen tiedonvaihto palveli Suomen valtion etua sen tavoitellessa erityisasemaa Ison-Britannian ulkopolitiikassa.

---

¹³⁹ Majander 2004, 344.

¹⁴⁰ Majander 2004, 345.

¹⁴¹ Majander 2004, 349.

¹⁴² Majander 2004, 348.

¹⁴³ Majander 2004, 349.

2.5 Berliinin saarto: länsivaltojen asennemuutos konkretisoituu

Kylmän sodan ensimmäinen suurvaltojen välinen avoin kriisi syntyi, kun Saksaa koskevat kysymykset ja erimielisyydet ajoivat tilanteen kriisiin. Toisen maailmansodan päätyttyä Neuvostoliitto, Yhdysvallat, Iso-Britannia ja Ranska olivat jakaneet Saksan neljään miehitysvyöhykkeeseen. Lisäksi Berliini jaettiin neljään miehitysvyöhykkeeseen, vaikka se sijaitsi selkeästi Neuvostoliiton miehitysvyöhykkeellä. Liittoutuneet muodostivat Liittoutuneiden valvontakomission (Allied Control Council), jonka tehtävä oli hallita ja päättää Saksan asioista yhdessä. Jokaisella neljällä oli veto-oikeus yhteisistä päätöksistä, mutta omalla miehitysalueella sai toimia vapaasti.

Vuoteen 1946 mennessä valvontakomissio oli käytännössä menettänyt merkityksensä, kun miehitysvallat eivät kyenneet löytämään yhtenäistä linjaa.¹⁴⁴ Kylmän sodan alkaessa muodostua Neuvostoliiton oli yhä vaikeampi hyväksyä länsiliittoutuneiden joukkoja Berliinissä. Isossa-Britanniassa Neuvostoliiton painostus ja yhteistyöhaluttomuus Saksaa koskevissa kysymyksissä otettiin merkinä Neuvostoliiton halusta karkottaa länsiliittoutuneet Berliinistä. Jo ennen kriisin syntymistä Wuori arvioi, että Lontoossa oltiin vakuuttuneita Neuvostoliiton pyrkimyksistä savustaa länsi ulos Berliinistä. Lisäksi Wuori huomautti, että ”Berliini käsissään voisi Nliitto [Neuvostoliitto] --suuremmalla ponnella arvostella Saksan jakamista ja puhua yhtenäisen Saksan puolesta.”¹⁴⁵ Ratkaistakseen Saksan kysymyksen itselleen edullisesti Neuvostoliitto tarvitsi kaiken mahdollisen symbolisen avun, mitä Berliinin hallitseminen olisi tarjonnut. Kesällä 1945 Stalin oli yhteisymmärryksessä länsiliittoutuneiden kanssa siirtänyt laajoja osia omasta miehitysvyöhykkeestään Puolalle ja pienentänyt näin Neuvostoliiton hallitsemaa osuutta Saksan sotaa edeltäneestä pinta-alasta. Rajamuutoksista oli sovittu Potsdamin konferenssissa, mutta Länsivallat olivat pitäneet tätä ratkaisua ainoastaan tilapäisenä. Rajamuutosten jälkeen Länsivallat hallitsivat 84 prosenttia Saksan pinta-alasta ja 72 prosenttia Saksan väestöstä, ja niillä oli hallussaan maan vauraimmat ja väkirikkaimmat alueet. Elintasokuilua syvensivät myös Neuvostoliiton toimet omalla

---

¹⁴⁴ Schwarz, Hans-Peter. 2010. The division of Germany, 1945–1949. Teoksessa: Leffler, Melvyn & Westad, Odd Arne. toim. *The Cambridge History of the Cold War*. New York: University Press Cambridge, 134.

¹⁴⁵ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 19. Tilanne Euroopassa Italian vaalien aattona. Eero A. Wuori. 20.4.1948. 5C 7. UA.

miehitysalueellaan, mistä se oli purkanut saksalaista teollisuutta ja siirtänyt sitä Neuvostoliittoon sotakorvauksina.¹⁴⁶

Keväällä 1948 läntiset liittoutuneet yhdistivät omat alueensa yhdeksi taloudelliseksi vyöhykkeeksi. Marshall-avun ansiosta läntiset miehitysvyöhykkeet sekä Länsi-Berliini olivat selvästi vauraampia kuin Neuvostoliiton vyöhyke. Kesäkuussa 1948 läntiselle miehitysalueelle perustettiin oma valuutta ja luovuttiin hintasäännöstelystä. Nämä uudistukset koskivat myös Länsi-Berliiniä. Neuvostoliitto reagoi rahauudistukseen jyrkästi ja sulki kaikki raide-, tie- ja kanaaliyhteydet Berliinin läntiselle miehitysvyöhykkeelle. Länsiliittoutuneet vastasivat saartoon avaten ilmasillan, jonka avulla pyrittiin elättämään Länsi-Berlinissä sijaitsevien miehitysjoukkojen lisäksi myös 2,4 miljoonaa siviiliä.¹⁴⁷

Neuvostoliiton aloitettua Berliinin saarron Ison-Britannian parlamentti hyväksyi lähes yksimielisesti hallituksen esityksen, että Berliinistä ei vetäydyttäisi. Samalla kuitenkin tunnustettiin se tosiasia, ettei tilanteeseen ollut yksiselitteistä ratkaisua. Ilmasilta nähtiin tilapäisenä ratkaisuna, eikä sen ylläpitämisen uskottu pidemmän päälle olevan mahdollista. Kriisin alussa Isolla-Britannialla oli kuitenkin valittavana vain huonoja vaihtoehtoja. Halutessaan länsiliittoutuneet voisivat evakuoida siviilit Länsi-Berliinistä ja jättää tilalle vain sotilaallisen läsnäolon tai vaihtoehtoisesti avata maa yhteyden Berliiniin väkivalloin. Molemmat näistä vaihtoehtoista sisälsivät suunnattoman riskin kriisin eskaloitumisesta ja sodan puhkeamisesta. Wuori arvioi, että Ison-Britannian johdossa ei uskottu Neuvostoliiton olevan valmis sodan aloittamiseen Berliinin kysymyksen tähden. Berliinin saarto nähtiin ennemmin arvovaltakysymyksenä, jossa Stalin pyrki vahvistamaan omia neuvotteluasemiaan Saksaa koskevissa asioissa, kompensoimaan heikentynyttä asemaansa kylmässä sodassa ja pitämään aloitetta kansainvälisessä politiikassa itsellään.¹⁴⁸

Berliinin saarto ei suoranaisesti vaikuttanut Suomeen, koska YYA-sopimus velvoitti Suomen puolustamaan vain omaa aluettaan Neuvostoliittoon kohdistuvalta

---

¹⁴⁶ Schwarz 2010, 147.

¹⁴⁷ Lowe 2003, 132.

¹⁴⁸ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 29. Saksan pulma. Eero A. Wuori. 12.7.1948. 5C 7. UA.

hyökkäykseltä.¹⁴⁹ Ison-Britannian Foreign Office ilmoitti Suomelle, ettei tilanne Berliinissä vaikuttanut sen ja Suomen välisiin suhteisiin ja arvioon Suomen asemasta, ellei kriisi kehittyisi avoimeksi sodaksi. Suomen kannalta tilanne kehittyi kuitenkin ikävään suuntaan. Lähettiläs Wuori mainitsee 26. elokuuta 1948 laatimassaan raportissa huhuista, joiden mukaan tilanteen ratkaisun kannalta olisi suotuista käydä vaihtokauppaa Neuvostoliiton ja lännen intressien välillä. Tällaisen blokkijaon seurauksena Suomi olisi ollut vaarassa jäädä Neuvostoliiton valtapiiriin.¹⁵⁰ Lontoossa oli myös tahoja, jotka näkivät Suomen uhraamisen Neuvostoliitolle palvelevan Ison-Britannian omaa etua, sillä sen uskottiin sysäävän loput pohjoismaat lännen leiriin.¹⁵¹ Tällainen tilanne olisi painajaismainen Suomelle, koska se selkeästi erottaisi maan pohjoismaisesta viitekehyksestä. Tällaisessa tilanteessa Suomen olisi lähes mahdotonta säilyttää suvereniteettiaan.

Näiden huhujen huolestuttama lähettiläs Wuori otti asian esiin 24.8.1948 vieraillessaan Foreign Officessa, missä hänelle vakuutettiin, ettei länsi ollut valmis tekemään vaihtokauppoja muilla intressialueilla Berliinin saarron ratkaisemiseksi. Tämän tueksi Foreign Officessa kerrottiin Wuorelle, ettei Neuvostoliiton kanssa aiottu toistaa samoja virheitä, joita tehtiin Hitlerin kanssa ennen toista maailmansotaa. Tällä viitattiin 1930-luvun lopun myönnetytyspolitiikkaan, jolloin Iso-Britannia ja Ranska antoivat natsi-Saksan liittää itseensä Itävallan ja Tšekkoslovakian. Wuoren raportissa todetaan, että

”länsivaltojen kannalta on kertojani [Foreign Officen nimeltä mainitsematon virkamies] mukaan nyt esillä sama probleemi Neuvostoliiton kohdalla, mikä oli esillä ennen sotaa Saksan suhteen. Mutta nyt eivät länsivallat aio antaa missään kohdassa ilma muuta perää, ei myöskään siinä toivossa, että jossakin toisessa kohdassa saavutettaisiin jokin kevennys tilanteeseen. Tämän periaatteellisen kannan mukaisesti ei siis aiota harjoittaa vaihtokauppaa eri puolilla maailmaa esiintyvillä intresseillä -- Hänen mukaansa ei tulisi siis

---

¹⁴⁹ Rentola 2016, 167.

¹⁵⁰ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 32. Moskovan neuvotteluista ja Suomesta. Lontoossa 26.8.1948. Eero A. Wuori. 7D Berliini. UA.

¹⁵¹ Rentola 2012, 178.

kysymykseen, että Saksan probleemia ratkottaessa otettaisiin esille Euroopan muita maita koskevia kysymyksiä--.”¹⁵²

Kun ottaa huomioon, kuinka voimakkaasti Yhdysvallat reagoi Korean tilanteeseen 1950, on tälle lausunnolle annettava sen ansaitsema painoarvo.¹⁵³

Lähettiläs Wuoren tapaama virkamies edusti Ison-Britannian virallista ulkopoliittista linjaa, mikä lisää entisestään painoarvoa hänen antamalle lupaukselle, että Suomesta ei ”voisi tulla mikään kaupan kohde”.¹⁵⁴ Isossa-Britanniassa oli Berliinin kriisin aikana myönteinen käsitys Suomen tilanteesta. Wuoren mukaan tämä näkyi esimerkiksi siinä, että Lontoossa käytettiin Suomen tapaa hoitaa asioita hyvänä esimerkkinä siitä, kuinka Tšekkoslovakiassa olisi tullut toimia ennen kommunistien vallankaappausta. Suomen asema nähtiin siis koko kriisin ajan olosuhteisiin nähden suotuisana eikä ollut vaaraa, että Suomesta olisi tullut pelimerkki suurvaltojen pokeripöydässä.

Berliinin kriisin aikana uuden suursodan mahdollisuus oli Ison-Britannian Foreign Officen mukaan mahdollinen ainoastaan tilanteessa, jossa toinen puoli tekisi vakavan virhearvion. Tätä tukee Wuoren raportissa oleva lausunto, jossa Foreign Officen kanta suursotaan esitetään seuraavasti: ”Länsivallat eivät missään tapauksessa ryhdy omasta aloitteestaan sotaan kaikista amerikkalaisten jyrkistä lausunnoista huolimatta. Foreign Officessa ei myöskään uskota, että Neuvostoliitto olisi halukas sotaan. -- Ainoa vaara on siinä, että ajaudutaan, kenenkään voimatta sitä estää, tilanteeseen, jossa sota ikään kuin ryöstäytyy irti.”¹⁵⁵ On kuitenkin huomion arvoista mainita, että jo syyskuussa Wuoren raportissa mainitaan, että jotkut piirit Lontoossa pitivät Berliinin saartoa ja siitä seurannutta kriisiä Moskovan diplomaattisena voittona. Samassa raportissa kuitenkin todetaan, etteivät edes kaikkein pessimistisimmät piirit syksyllä 1948 pitäneet todennäköisenä, että

---

¹⁵² Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 32. Moskovan neuvotteluista ja Suomesta. Lontoossa 26.8.1948. Eero A. Wuori. 7D Berliini. UA.

¹⁵³ Rentola 2016, 206.

¹⁵⁴ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 32. Moskovan neuvotteluista ja Suomesta. Lontoossa 26.8.1948. Eero A. Wuori. 7D Berliini. UA.

¹⁵⁵ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 32. Moskovan neuvotteluista ja Suomesta. Lontoossa 26.8.1948. Eero A. Wuori. 7D Berliini. UA.

Neuvostoliitto aloittaisi sodan. Molemmissa leireissä oli vuonna 1948 liikaa heikkouksia, jotta kumpikaan olisi ollut valmis aloittamaan avointa sotaa.¹⁵⁶

Berliinin saarto ja sen pitkittyminen haastoi Ison-Britannian uuden ulkopoliittisen linjan. Ison-Britannian suhtautuminen Suomeen ei muuttunut kriisin aikana, mutta se nosti esiin Suomen erityisaseman. Foreign Officesta tiedotettiin lähettiläs Wuorelle, että Iso-Britannia piti Suomen politiikkaa Neuvostoliittoa kohtaan onnistuneena ja järkevänä. Suomen ei katsottu järkeväksi provosoida Neuvostoliittoa. Suomi ei kuitenkaan saanut päästää Neuvostoliittoa sekaantumaan maan sisäisiin asioihin. Paasikiven ulkopoliittinen linja oli näin saanut myös Ison-Britannian hyväksynnän. Ison-Britannian uusi jyrkkä linja Neuvostoliittoa ja kommunismia kohtaan heijastui Suomessa ennen kaikkea BBC:n suomenkielisissä lähetyksissä. Marek Fields on omissa tutkimuksissaan paneutunut lännen propagandaa Suomessa kylmän sodan aikana.

Iso-Britannia ei halunnut ulottaa kylmää sotaa koskemaan Suomen asioita, koska Suomen järkevä suhtautuminen Neuvostoliittoon nähtiin myös Ison-Britannian etujen mukaiseksi. Foreign Office muistutti, että vaikka Isossa-Britanniassa Suomen ei katsottu kuuluvan samaan joukkoon Neuvostoliiton satelliittien kanssa, britit eivät voisi tarjota konkreettista apua Neuvostoliiton painostaessa Suomea. Neuvostoliiton sekaantuessa Suomen asioihin Foreign Office nostaisi asiasta kuitenkin metelin eikä vain tyytyisi seuraamaan sivusta.¹⁵⁷ Tämä oli selkeä muutos aiempaan Foreign Officen linjasta, joka oli ollut voimassa vielä ennen kesän eduskuntavaaleja. Tuolloin Wuori oli raportoinut, että ” Suomi voi länsivaltojen näkökulmasta katsoen olla vain eräänlainen häiriötekijä Neuvostoliiton etenemispyrkimyksille, mutta sen menestys länsivaltojen vaikutuspiiristä katsotaan tosiasiaksi. Sen sijaan Skandinavian maista tullaan nostamaan avoin riita”.¹⁵⁸ Ison-Britannian oma jyrkempi suhtautuminen kommunismiin sekä kylmän sodan kehitys, joka oli johtanut lähes täydelliseen välirikkoon Ison-Britannian ja Neuvostoliiton välillä,

---

¹⁵⁶ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 34. Lännen ja Idän stabiili tasapainotila. Eero A. Wuori. 16.9.1948. 7D Berliini. UA.

¹⁵⁷ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 37. U.K:n politiikka Suomen suhteen. Eero A. Wuori. 29.9.1948. 12L Englanti 1948. UA.

¹⁵⁸ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 11. Suomen ja Neuvostoliiton välisten sopimusneuvottelujen vaikutus täkäläisiin mielialoihin. Lontoossa 22.3.1948. Eero A. Wuori. 7D Berliini. UA.

myötävaikuttivat Suomen erityisaseman lujittumiseen. Nyt Iso-Britannialla oli Suomessa jotain menetettävää. Neuvostoliiton sekaantuminen Suomen asioihin olisi lännelle tietynlainen arvoaltatappio, jollaiseen ei ollut varaa Berliinin kriisin pitkittyessä.

Vuoden 1948 lopussa Foreign Office vastasi Wuorelle tämän asiaa tiedustellessa, että Berliinin saarto oli kehittynyt hermosodaksi. Voittaja olisi se, joka kestäisi kauemmin. Kriisin pitkittyminen nosti esiin kuitenkin Ison-Britannian omat heikkoudet, mikä ruokki myös kylmän sodan mentaliteetille tyypillistä vainoharhaisuutta. Lontoossa esimerkiksi pohdittiin joulukuussa 1948, oliko Berliinin saarto vain Neuvostoliiton hämäystä, jolla pyrittiin vetämään lännen huomio pois muun maailman tapahtumista. Erityistä huolta herätti kommunistien eteneminen Kiinassa. Berliinin saarto oli tuonut jo konkreettisesti esiin Ison-Britannian riippuvuuden Yhdysvalloista niin sotilaallisesti kuin taloudellisestikin.¹⁵⁹

Lisäksi Isossa-Britanniassa uskottiin Neuvostoliiton hyötyvän kriisin pitenemisestä. Foreign Officesta kerrottiin Wuorelle tammikuussa 1949, että avoimen sodan sijaan Neuvostoliitto odotti Euroopan mantereen luisuvan hiljalleen kommunistien hallintaan. Foreign Officen mukaan Moskova odotti kapitalistisen maailman jatkuvasti heikentyvän omien sisäisten ristiriitojensa vaikutuksesta. Toisaalta Foreign Officessa luotettiin siihen, etteivät amerikkalaiset salli Euroopan talouden ajautua ongelmiin.¹⁶⁰ Toukokuussa 1949 Neuvostoliitto lopetti Berliinin saarron tuloksettomana. Elokuussa 1949 läntiset miehitysvallat yhdistivät omat miehitysvyöhykkeensä ja perustivat Saksan liittotasavallan, mikä oli täysin päinvastainen lopputulos kuin se, mitä Stalin oli Berliinin saarroilla tavoitellut. Lokakuussa 1949 Neuvostoliitto perusti Saksan kansantasavallan, mikä sinetöi Saksan kahtiajaon.¹⁶¹

Berliinin saartoa 1948 - 1949 voidaan pitää merkittävänä tapahtumana Ison-Britannian ulkopoliitikassa. Vaikka saarto ei suoranaisesti koskenut Suomea,

---

¹⁵⁹ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 46. Kansainvälinen tilanne Lontoon näkökulmasta vuoden päättyessä. Eero A. Wuori. 16.12.1948. 7D Berliini. UA.

¹⁶⁰ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 1. Foreign Office-mielipiteitä eräistä päivän kysymyksistä. Eero A. Wuori. 10.1.1949. 7D Berliini. UA.

¹⁶¹ Lowe 2003, 132.

suomalaisten tuli ottaa nämä muutokset huomioon heidän pyrkiessään vaikuttamaan Ison-Britannian käsityksiin Suomen asemasta. Berliinin saarto osoitti, että Ison-Britannian työväenhallituksen tammikuussa 1948 käyttöön ottama ulkopoliittikka, jossa suhtauduttiin jyrkemmin Neuvostoliittoon ja kommunisteihin, ei ollut pelkkää sanahelinää. Lähes koko parlamentin antama tuki päätökselle pysyä Berliinissä kriisin aikana osoitti niin briteille kuin kansainvälisille toimijoille, että Iso-Britannia tulisi vastustamaan Neuvostoliiton aggressiota. Toista maailmansotaa edeltänyt myönnetytyspolitiikka ei tulisi toistumaan.

Jo ennen Berliinin saarron alkamista lähettiläs Wuori oli raportoinut, etteivät Ison-Britannian ulkopoliittiset tai sotilaalliset resurssit olleet toista maailmansotaa edeltäneellä tasolla.¹⁶² Vaikka Iso-Britannia näin ollen oli riippuvainen amerikkalaisista, se ei tarkoittanut, että maan ulkopoliittinen johto olisi passivoitunut. Päinvastoin, Iso-Britannia oli jo kesään 1948 mennessä osoittanut, että sillä oli halua ja kykyä ohjata Euroopan yhdentymistä niin taloudellisesti kuin sotilaallisestikin. Jo ennen Berliinin saartoa oli kuitenkin myös selvää, että Iso-Britannia oli taloudellisesti riippuvainen Yhdysvalloista, mikä rajoitti brittien itsenäistä ulkopoliittikkaa.¹⁶³

2.6 Suomen erityisaseman tulee olla *sui generis*

Lähettiläs Wuori tiivistä ansiokkaasti vuonna 1948 vuosiraporttiinsa Ison-Britannian ja Suomen suhteissa tapahtuneen suunnanmuutoksen. YYA-sopimusta käsittelevässä osassa Wuori toteaa, että ”Tshekkoslovakian tapahtumat nostattivat täällä käsityksen, että Suomen asemassa tapahtuisi sopimuksen [YYA-sopimus] tultua tehdyksi siihenastiseen olotilaan verraten syvällisiä muutoksia. Myöskin odotettiin siitä olevan seurauksena sisäisiä muutoksia Suomessa.”¹⁶⁴ Perusteena näille käsityksille mainitaan mm. sisäpoliittiset ristiriidat, joilla luultavasti viitataan kommunistien liikehdintään Suomessa keväällä 1948. Wuoren mukaan YYA-sopimuksen ratifioinnin ja vähemmistöhallituksen nimittämisen jälkeen Suomen asema Lontoosta katsottuna muuttui. ”Syntyi käsitys, että Suomi oli jäänyt jatkuvasti

---

¹⁶² Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 25. Bevin. Eero A. Wuori. 7.6.1948. 7D Berliini. UA.

¹⁶³ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 25. Bevin. Eero A. Wuori. 7.6.1948. 7D Berliini. UA.

¹⁶⁴ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 11. Suomi ja United Kingdom v.1948. Eero A. Wuori. 25.2.1949. 12L Englanti. UA.

siihen erikoisasemaan Neuvostoliiton rajamaiden joukossa, jonkalainen sillä oli katsottu aikaisemminkin olevan. -- Vaikka aina todettiin, että Suomen läheisyydestä Neuvostoliittoon ja sen ja Neuvostoliiton välisistä sopimuksista johtuen Suomen asema ei ollut sama kuin esim. Skandinavian maiden, niin toisaalta ei Suomea pidetty Neuvostoliiton 'satelliittimaana', joiksi mantereen itäisiä maita yleisesti sanottiin.”¹⁶⁵

Tätä käsitystä oli omiaan vahvistamaan eduskuntavaalien jälkeen muodostettu hallitus, jossa ei ollut yhtäkään kommunistia. Wuoren mukaan juuri tämä oli muuttanut Ison-Britannian käsitystä Suomen asemasta. Ison-Britannian ulkopoliittisessa johdossa

”todettiin että Suomi ei voi irrottautua Neuvostoliitolle antamistaan sitoumuksista, joiden ei kuitenkaan annettu vaikuttaa täkäläiseen ystävälliseen suhtautumiseen Suomea kohtaan. Ymmärrettiin, että Suomen on vältettävä ristiriitojen aiheuttamista sen ja Neuvostoliiton välisissä suhteissa. Mutta samalla annettiin suuri merkitys sille 'lujuudelle', jota oli nähty sekä Suomen sisäpolitiikassa että sen ja Neuvostoliiton välisissä neuvotteluissa.”¹⁶⁶

Näistä raporteista välittyvän kuvan mukaan Iso-Britannia ei katsonut Suomen olevan Neuvostoliiton liittolainen, vaan sillä tuntui olevan erityisasema, jota sen geopoliittisen sijainnin vuoksi leimasi läheisyys Neuvostoliittoon. Lontoon näkökulmasta suomalaisten suoraselkäinen ja tiukka asennoituminen Neuvostoliiton kanssa käytyihin neuvotteluihin osoittivat Suomen olevan maan geopoliittisen aseman huomioon ottaen niin itsenäinen kuin mahdollista. Näiden toimien voidaan katsoa palvelleen Suomen pyrkimyksiä esiintyä erityistapauksena kylmän sodan Euroopassa.

---

¹⁶⁵ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 11. Suomi ja United Kingdom v.1948. Eero A. Wuori. 25.2.1949. 12L Englanti. UA.

¹⁶⁶ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 11. Suomi ja United Kingdom v.1948. Eero A. Wuori. 25.2.1949. 12L Englanti. UA.

Suomen erityisasema toi maalle lainaehtojen lisäksi muitakin etuja muihin Saksan puolella sotineisiin valtioihin nähden. Suomen ponnistelut demokraattisen hallintojärjestelmän ylläpitämiseksi mahdollistivat suojelemaan kohtelun Isolta-Britannialta tulkittaessa tiettyjä Pariisin rauhansopimuksen artikloita. Tästä hyvänä esimerkkinä mainittakoon Suomen valtionjohdon päätös olla noudattamatta rauhansopimukseen kirjattua ylijäämäseiden luovutusta. Foreign Officesta todettiin, ettei Ison-Britannian hallitus halunnut yksipuolisesti puuttua asiaan ja antaa näin Neuvostoliitolle ennakkotapausta, johon vetoamalla se voisi sekaantua Suomen asioihin tulkitsemalla rauhansopimusta yksipuolisesti.¹⁶⁷ Suomea kohdeltiin selvästi erikoistapauksena, koska Yhdysvallat ja Iso-Britannia olivat molemmat avoimesti tuominneet Neuvostoliiton etupiiriin kuuluneiden maiden tekemistä rauhansopimusten rikkomuksista, jotka koskivat sotilasasioita. Ison-Britannian hallitus piti Itä-Euroopan maiden tekemiä rikkomuksia vaarallisina rauhalle. Suomen rikkomuksiin ei kuitenkaan puututtu, eikä niitä haluttu nostaa esiin samassa kontekstissa.¹⁶⁸ Suomen katsottiin ansainneen tämä erikoiskohtelu, koska se oli päättäväisesti puolustanut omaa itsenäisyyttään ja vastustanut Neuvostoliiton ja kommunistien pyrkimyksiä.¹⁶⁹ Näin ollen voidaan katsoa, että Paasikiven arvio Suomen puolueettoman aseman omalaatuisesta (*sui generis*) luonteesta oli saanut hyväksynnän myös länsivalloilta vuoden 1948 aikana.

---

¹⁶⁷ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 38. Ylijäämäseiden luovutus. Eero A. Wuori. 29.9.1948. 7D Berliini. UA.

¹⁶⁸ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 16. McNeilin lausunto eräiden Itä-Euroopan maiden rikkomuksista rauhansopimuksia vastaan. Eero A. Wuori. 23.3.1949. 7D Berliini. UA.

¹⁶⁹ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 52. Jälleen kylmästä sodasta. Lontoossa 23.11.1949. Eero A. Wuori. 7D Berliini. UA.

3. Nato ja vuoden 1950 presidentinvaalit. Suomi säilyy erityistapauksena

Vuodesta 1941 Iso-Britannia oli tietoinen Neuvostoliiton turvallisuustavoitteista Suomen ja muun Skandinavian suunnalla. Sodan päätyttyä britit alkoivat työstää pohjoismaista puolustuspolitiikkaa tavoitteenaan integroida Ruotsi, Tanska ja Norja osaksi länsieurooppalaista puolustusrakennetta.¹⁷⁰ Pohjoismainen puolustusliitto olisi sulkenut Suomen selkeästi ulos pohjoismaisesta yhteisöstä ja leimannut Suomen osaksi Itä-Eurooppaa. Suomen kannalta olikin erittäin tärkeää, että sekä Neuvostoliitto että Iso-Britannia näkivät Suomen osana pohjoismaiden turvallisuuskeskustelua.¹⁷¹ Suomelle antoi toivoa se, ettei Pohjolassa sodan päättyessä ollut selkeitä jakolinjoja, kuten Keski-Euroopassa.¹⁷² Lisäksi Suomen kuuluminen Pohjoismaihin ja näiden välinen tiivis riippuvuus olivat paljon painavimpia argumentteja suurvaltojen arvioissa kuin Pohjoismaissa itse osattiin tuohon aikaan ymmärtää.¹⁷³ Euroopan jakautuessa oli selvää, etteivät Pohjoismaat voisi jättäytyä kylmän sodan ulkopuolelle. Vuoteen 1948 mennessä oli Neuvostoliiton aggressiivinen käytös vakuuttanut britit siitä, että Pohjoismaat oli saatava irrottautumaan niiden historiallisesti vankasta puolueettomuuskannasta ja liitettävä osaksi länttä.

22. tammikuuta 1948 pitämässään puheessa Ison-Britannian ulkoministeri Bevin ilmoitti uudesta Ison-Britannian ulkopoliittisesta doktriinista. Samassa puheessa hän esitteli tavoitteensa läntisestä unionista (Western Union), joka tulisi yhdistämään läntisen sivilisaation voimavarat. Tähän liittyisivät Länsi-Euroopan maiden lisäksi Yhdysvallat ja Ison-Britannian kansanyhteisön dominiot. Aiemman tutkimuksen mukaan Western Union kehittyi vuoden 1948 aikana Ison-Britannian keskeisemmäksi ulkopoliittiseksi tavoitteeksi.¹⁷⁴ Bevinin pitämän puheen jälkeen apulaisulkoministeri Hector McNeil totesi lähettiläs Wuorelle, että Bevin ei ollut maininnut Pohjoismaita ja Suomea välttääkseen asettamasta näitä ongelmalliseen tilanteeseen Neuvostoliiton kanssa.¹⁷⁵ Ajatuksena oli kuitenkin, että myös

---

¹⁷⁰ Aunesluoma 2003, 45.

¹⁷¹ Majander 2004, 374.

¹⁷² Majander 2004, 365.

¹⁷³ Majander 2004, 366.

¹⁷⁴ Aunesluoma 2003, 46.

¹⁷⁵ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 1. Keskustelu apulaisulkoministeri Hector McNeilin kanssa. Eero A. Wuori. 28.1.1948. 5C 7. UA.

Pohjoismaat otettaisiin mukaan Western Unioniin. Tässä kohtaa on mahdoton sanoa, koskiko ajatus myös Suomea, koska britit eivät esittäneet suoraa tarjousta. On kuitenkin huomioitava, että Bevinin ajatus Western Unionista oli tässä kohtaa vielä epämääräinen. Tavoitteena oli saattaa yhteen läntisten arvojen mukaan hallittavat maat, jotka voisivat elintasollaan vakuuttaa muut maailmanmaat läntisen järjestelmän paremmuudesta. Tässä yhteydessä Bevin mainitsi, että sosiaalidemokraattiset Pohjoismaat olivat onnistuneet tekemään monia merkittäviä saavutuksia juuri tällä saralla.¹⁷⁶ Suomi olisi pohjoismaisella hallintoperinnöllään, jossa sosiaalidemokraatit olivat yksi johtavista puolueista, ollut ainakin arvoiltaan sopiva Western Unionin mallioppilaaksi Ruotsin vanavedessä.

3.1 Pohjolan blokkijaon taustat

Prahan vallankaappaus keväällä 1948 ja Suomen saama YYA-neuvottelukutsu laittoivat vauhtia Bevinin suunnitelmiin länsimaisen puolustusunionin edistämisestä. Samalla karisi pois ajatus moraalisesta ja eettisestä liittoutumasta. Tilalle nousi Marshall-avun ympärille muodostettava läntisen maailman sotilaallinen liittoutuma, joka vastaisi Neuvostoliiton esittämään uhkaan Euroopassa. Bevin piti Prahan tapahtumia todisteena Neuvostoliiton aggressiivisista laajentumispyrkimyksistä ja kehotti hallitusta näkemään Suomelle esitetyn neuvottelukutsun Neuvostoliiton ensiaskeleena koko Skandinavian haltuunotossa.¹⁷⁷

Iso-Britannia ei pitänyt Neuvostoliiton etenemistä Suomen suunnalla merkittävänä menetyksenä omille intresseilleen, mutta Norja ja Tanska sekä erityisesti Ruotsi olisivat merkittävä lisä lännen leiriin.¹⁷⁸ Bevinin kannalta Stalinin Paasikivelle lähettämä kirje oli myös strateginen etu, sillä se pakotti amerikkalaisetkin arvioimaan Pohjolan tilannetta uudelleen. Norja oli niin amerikkalaisille kuin briteillekin paljon Tšekkoslovakiaa ja Suomea tärkeämpi kohde pitkän Atlantin puoleisen rannikkonsa tähden. Bevinin avauksesta aloitettiin Washingtonissa 22. maaliskuuta 1948 neuvottelut Atlantin turvallisuusjärjestelmästä, jossa Yhdysvalloilla olisi johtava rooli.¹⁷⁹ Vain viisi päivää aiemmin Iso-Britannia oli

---

¹⁷⁶ Aunesluoma 2003, 47.

¹⁷⁷ Aunesluoma 2003, 50.

¹⁷⁸ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 11. Suomen ja Neuvostoliiton välisten sopimusneuvottelujen vaikutus tšekäläisiin mielialoihin. Eero A. Wuori. 22.3.1948. 5C 7. UA.

¹⁷⁹ Aunesluoma 2003, 54.

solminut Ranskan, Alankomaiden, Belgian ja Luxemburgin kanssa puolustus- ja avunantosopimuksen. Lähettiläs Wuori raportoi Lontoosta, että vaikka amerikkalaiset eivät olleet vielä sitoutuneet Euroopan puolustukseen, läntisen blokin voitiin katsoa lopullisesti nyt syntyneen. Samalla sen voitiin katsoa saaneen taloudellisen ja poliittisen yhteistyön lisäksi myös sotilaallisia piirteitä.¹⁸⁰

Sodan päättymisestä alkaen Ison-Britannian Pohjola-politiikka oli ollut kaksiraiteista, mikä oli aiheuttanut ongelmia maan ulkopoliittisten etujen määrittelyssä. Ensimmäisen näkemyksen mukaan Tanskan, Norjan ja Ruotsin muodostamaa Skandinaviaa tuli kohdella kokonaisuutena ja Ison-Britannian tuli ajaa politiikkaa, joka vahvistaisi tätä kokonaisuutta. Kylmän sodan kiihtyessä nosti päätään vastakkainen linja, jonka mukaan Ison-Britannian tärkein side Skandinaviaan oli Norja, ja näiden suhteiden edistämiseksi saattoi joskus olla tarpeen ohittaa Ruotsin ja Tanskan näkemykset.¹⁸¹ Norja oli vuodesta 1945 saakka nähty Lontoossa Suomen vastapainona Pohjolassa. Jos Neuvostoliitto tiukentaisi otettaan Suomesta tai miehittäisi sen, Ison-Britannian tulisi tiivistää yhteistyötä Norjan kanssa tasapainottaakseen alueen turvallisuustilannetta.¹⁸² Keväällä 1948 kansainvälisen tilanteen kiristyessä näiden kahden näkemyseron ristiriita nousi Iso-Britannian Pohjola-politiikan keskiöön. Ruotsi-vastaisuudestaan tunnettu¹⁸³ Foreign Officen virkamies Sir Laurence Collier ei pitänyt Ruotsia strategisesti tärkeänä, koska Tanskan puolustus hoidettiin viime kädessä Saksasta ja Norjan Atlantilta. Hänkään ei kuitenkaan pystynyt kiistämään, että Tanskan ja Norjan turvallisuus nojasi lopulta siihen, että Ruotsi puolustaisi omaa puolueettomuuttaan eikä antaisi Neuvostoliiton käyttää itseään hyökkäysalustana.¹⁸⁴ Tämä arvio perustui osittain toisen maailmansodan aikaisiin kokemuksiin, jolloin liittoutuneet olivat arvioineet Norjan vapauttamisen saksalaisten hallinnasta mahdolliseksi ainoastaan Ruotsin avulla.¹⁸⁵

---

¹⁸⁰ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 10. Länsivaltojen järjestäytyminen ”kylmän sodan” nykyvaiheessa. Eero A. Wuori. 22.3.1948. 5C 7. UA.

¹⁸¹ Aunesluoma 2003, 56.

¹⁸² Majander 2004, 374.

¹⁸³ Aunesluoma 2003, 2.

¹⁸⁴ Aunesluoma 2003, 56.

¹⁸⁵ Majander 2004, 371.

Suomen aseman kannalta tärkeitä päätöksiä liittyen länsimaiseen sotilasliittoon tehtiin ennen kaikkea Tukholmassa. Ruotsin puolueettomuus ei ollut ainoastaan identiteettikysymys, vaan sitä voitiin pitää kriittisenä Suomen oman itsenäisyyden kannalta. Lähettiläs Wuori kehotti Skandinavian puolueettomuutta käsittelevässä raportissaan huomioimaan, että Ruotsin liittyessä Natoon Neuvostoliitto saattaisi vaatia vastavuoroisesti tukikohtia Suomesta tai jopa miehittää maan. Samalla hänen mukaansa tuli kuitenkin huomioda, että Suomen YYA-sopimus Neuvostoliiton kanssa ei tässä vaiheessa ollut muuttanut Ruotsin puolueettomuuskantaa.¹⁸⁶

Marraskuussa 1948 Wuori vielä muistutti Ruotsin ratkaisun merkityksestä Suomelle. Keskusteltuaan Lontoossa ruotsalaiskollegoidensa kanssa asiasta Wuori raportoi Helsinkiin, että Ruotsin päättäjät kyllä ymmärsivät Nato-jäsenyyden saattavan muuttaa Neuvostoliiton kantaa Suomea kohtaan, mikä saattaisi muuttaa myös Ruotsin omaa turvallisuustilannetta.¹⁸⁷ Wuoren raporttien pohjalta on huomioitava, että ruotsalaisdiplomaatit ymmärsivät Ruotsin hyötyvän Suomen senhetkisestä erityisasemasta, koska näin sillä ei ollut yhteistä rajaa Neuvostoliiton tai yhdenkään Neuvostoliiton satelliitin kanssa. Ruotsalaiset perustelivat ratkaisuaan Suomen geopoliittisella asemalla, alleviivaten että liian tiivis yhteistyö lännen kanssa voisi muuttaa Ruotsin geopoliittisen aseman epäedullisemmaksi. Suomen aseman lisäksi Ruotsi ajoi omaa Pohjolan puolustusliittoa, joka olisi perustunut puolueettomuuteen.

Keskustelut sotilasyhteistyön tiivistämisestä Pohjoismaiden kesken olivat olleet käynnissä vuodesta 1946.¹⁸⁸ Neuvostoliitto oli kuitenkin jo pian sodan jälkeen tullut siihen lopputulokseen, ettei skandinaavinen blokki voisi säilyttää riippumattomuuttaan, vaan se tulisi toimimaan osana länttä. Tämän lisäksi Neuvostoliiton päättäjien logiikan mukaan kaikki liittoumat tai blokit, joissa Neuvostoliitto ei ollut osallisena ja kontrolloivassa asemassa, olivat vastoin sen omia etuja.¹⁸⁹ YYA-sopimuksen ja Paasikiven linjan ohjaamat suomalaiset eivät täten olisi voineet liittyä skandinaaviseen puolustusliittoon, koska Neuvostoliitto olisi tulkinnut sen omien turvallisuusintressiensä vastaiseksi.

---

¹⁸⁶ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 12. Skandinavian puolueettomuus. Eero A. Wuori. 24.3.1948. 5C 7. UA.

¹⁸⁷ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 44. Ruotsi ja Suomi. Eero A. Wuori. 17.11.1948. 5C 7. UA.

¹⁸⁸ Majander 2004, 373.

¹⁸⁹ Majander 2004, 330.

3.2 Naton muodostuminen

Lähettiläs Wuoren mukaan Ison-Britannian ymmärtävä suhtautuminen Euroopan maiden puolueettomuuteen muuttui hallituksen omaksuttua uuden ulkopoliittisen doktriinin tammikuussa 1948. Uuden linjan mukaan kylmässä sodassa ei voinut olla sotilaallisesti puolueeton, vaan jokaisen valtion tuli valita, kumpaan leiriin kuului.¹⁹⁰ Tämä asennemuutos ei suoranaisesti muuttanut Suomen ja Iso-Britannian suhteita, sillä Suomen nähtiin kuuluvan sotilaallisesti Neuvostoliiton etupiiriin, jota korosti maiden välinen YYA-sopimus.

Historiallisesti puolueettomuuden kannalla olleet Skandinavian maat joutuivat nyt kuitenkin molempien leirien silmäkuiksi. Erityisesti huomio keskittyi Ruotsiin. Kevään 1948 aikana länsivallat painostivat Ruotsia määrittelemään ulkopoliittisen kantansa. Wuori raportoi Helsinkiin, että Ruotsille tehtiin suoraan ja epäsuoraan selväksi, että Lontoon näkökulmasta yksikään eurooppalainen maa ei voinut olla puolueeton kylmän sodan aikana.¹⁹¹ Berliinin saarron alettua ja kansainvälisen tilanteen kiristyttyä entisestään Skandinavian strateginen merkitys nousi yhä tärkeämmäksi. Heinäkuussa 1948 lähettiläs Wuoren tiedustellessa Ison-Britannian suhtautumista pohjoismaihin ilmoitettiin Foreign Officessa brittien näkemyksen määräytyvän Marshall-suunnitelman pohjalta. Ison-Britannian näkemyksen mukaan kaikki maat, jotka olivat osallistuneet Marshall-suunnitelmaan, olivat tällöin osoittaneet valmiutta läntiseen yhteistyöhön. Raportissaan Wuori toteaa, että ”Brittiläisissä virallisissakin piireissä näet ollaan sitä mieltä, että Ruotsi liittyttyään Marshall-suunnitelmaan ei itse asiassa ole niin puolueettomalla kannalla, kuin mitä se tahtoo itselleen ja muille uskotella.”¹⁹² Ulkoministeriöstä oli Bevinia myöten tehty hyvin selväsanaisesti Ruotsille selväksi, ettei maan tullut myöskään rajoittaa Tanskan ja Norjan pyrkimyksiä liittyä länsileiriin.¹⁹³ Suomen päätös jättäytyä Marshall-avun ulkopuolelle näytti nyt erottavan sen peruuttamattomasti muista Pohjoismaista.

---

¹⁹⁰ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 11. Suomen ja Neuvostoliiton välisten sopimusneuvottelujen vaikutus täkäläisiin mielialoihin. Eero A. Wuori. 22.3.1948. 5C 7. UA.

¹⁹¹ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 12. Skandinavian puolueettomuus. Eero A. Wuori. 24.3.1948. 5C 7. UA.

¹⁹² Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 31. Ruotsia painostetaan?. Eero A. Wuori. 17.7.1948. 5C 7. UA.

¹⁹³ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 31. Ruotsia painostetaan?. Eero A. Wuori. 17.7.1948. 5C 7. UA.

Vaikka Ison-Britannian käsitykset Ruotsin puolueettomuudesta ja sen asemasta kylmässä sodassa muuttuivat jyrkemmiksi 1948 vuoden aikana, ne olivat silti maltillisia amerikkalaisten näkökantoihin verrattuna. Ison-Britannian ja muiden länsieurooppalaisten valtioiden halu saada Yhdysvallat sitoutumaan Euroopan puolustamiseen antoi amerikkalaisille merkittävän aseman Pohjois-Atlantin puolustusyhteistyön suunnittelussa. Yhdysvaltojen mielestä puolueettomuus ei ollut vaihtoehto senhetkisessä kansainvälisessä tilanteessa. Yhdysvaltain Tukholman-lähettiläs Freeman Matthews selitti Ruotsin ulkoministeriölle, että Ruotsin puolueettomuuspolitiikka saattoi asettaa sen sodan syttyessä eri puolelle muita läntisiä demokratioita vastaan. Kaikkein selvimmin asian ilmaisi kuitenkin Yhdysvaltojen Tukholman-lähetystön konsuli Hugh Cumming ilmoittaessaan huhtikuussa 1948 Yhdysvaltojen harkitsevan sodan syttyessä ennalta ehkäisevää iskua Ruotsia vastaan.

”The Russians would probably not attack Sweden - they would leave Sweden to be neutral and buy from Sweden ball bearings, electrical machinery and such other materials or manufactures as they required. If Sweden denied these materials to them that would be what the U.S. wanted of Sweden. If Sweden did not, the U.S. would take steps to bomb Swedish industries out of existence in order to see that none of their products could reach Russia, neutrality or no neutrality.”¹⁹⁴

Uhkaus pommittaa Ruotsin teollisuutta sodan syttyessä Ruotsin puolueettomuudesta huolimatta voidaan nähdä osana laajempaa Yhdysvaltojen kylmän sodan strategiaa. Vaikka britit eivät olleet aivan yhtä jyrkkiä kuin amerikkalaiset, oli heidänkin kiistaton tavoitteensa saada Ruotsi mukaan muodostumassa olevaan sotilasliittoon. Tämä heijastui luonnollisesti myös Suomen asemaan.

10. tammikuuta 1949 päivätyssä raportissa lähettiläs Wuori kertoo nimettömän Foreign Officen virkamiehen oletettavan Ruotsin liittyvän lopulta muodossa tai toisessa läntiseen puolustusliittoon. Vielä tässä vaiheessa Iso-Britannia piti mahdollisena, että valtiot pystyisivät liittymään puolustusliittoon ”jossakin määrin

---

¹⁹⁴ Aunesluoma 2003, 64.

erilaisin perustein riippuen asianomaisen maan asemasta ja erikoisprobleemista. Niinpä voidaan kuvitella, että esim. Belgian asema paktin puitteissa olisi joissakin suhteissa erilainen kuin esim. Ruotsin, jos tämä liittyisi paktiin.”¹⁹⁵ Iso-Britannia oli täten valmis muokkaamaan yhtenäisen puolustuksen periaatetta saadakseen myös Ruotsin osaksi läntistä puolustusliittoa. Ison-Britannian valmius näinkin mittaviin myönnytyksiin Ruotsin kohdalla perustui haluun välttää ne virheet, joiden katsottiin johtaneen toiseen maailmansotaan.

Ruotsin usko siihen, että se pystyi pysyttelemään suurvaltojen välisen konfliktin ulkopuolella, perustui osittain maan onnistuneeseen puolueettomuuspolitiikkaan toisessa maailmansodassa. Wuoren mukaan Foreign Officessa kuitenkin uskottiin, ettei Ruotsi Neuvostoliiton hyökätessä idästä voisi turvautua puolueettomuuteen, vaan sille kävisi kuten Belgialle toisessa maailmansodassa.

”Toinen seikka, joka tekee paktin tarpeelliseksi on se, että vain tällaisen sovituksen yhteistoiminnan puitteissa voidaan saada aikaan myöskin yhteistoiminta puolustusvalmisteluissa niin, ettei kävisi niin kuin kävi viime maailmansodan alussa mm. Belgian kohdalla, joka pyrkien viimeiseen saakka olemaan puolueeton torjui kaikki neuvottelut yhteisestä puolustuksesta. Näiden ennakkovalmistelujen ja suunnitelmien puuttuessa Saksan oli helpompi kuin muuten suorittaa hyökkäyksensä Belgiaan, Ranskaan ja Hollantiin. Tällaista ei pitäisi enää sallia eikä nimenomaan myöskään Skandinavian maiden kohdalla.”¹⁹⁶

Ison-Britannian Foreign Officen virkamiesten näkökulmaa värittivät selkeästi toista maailmansotaa edeltäneet kokemukset. Kansana, joka oli maksanut kalliisti omista ja muiden virhearvioista ennen sodan syttymistä, brittien oli mahdotonta ymmärtää ruotsalaisten jääräpäisyys puolueettomuusasiassa.

---

¹⁹⁵ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 1. Foreign Office-mielipiteitä eräistä päivän kysymyksistä. Eero A. Wuori. 10.1.1949. 7D Berliini. UA.

¹⁹⁶ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 1. Foreign Office-mielipiteitä eräistä päivän kysymyksistä. Eero A. Wuori. 10.1.1949. 7D Berliini. UA.

Wuoren huomauttaessa, että koko Skandinavian liittyminen Atlantin turvallisuussopimukseen heikentäisi Suomen asemaa, Foreign Officen virkamies ei pitänyt tätä pelkoa uskottavana. Sen sijaan hän piti Neuvostoliiton senhetkistä politiikkaa Suomea kohtaan selittämättömän maltillisena.¹⁹⁷ Tämä kriittinen asenne puolueettomuutta ja Neuvostoliittoa kohtaan johtuivat Iso-Britannian jyrkentyneestä reaalipoliittisesta ulkopoliitiikasta, jossa maailman nähtiin yhä enenevässä määrin jakautuvan kahteen leiriin. Pyrkimys oppia toista maailmansotaa edeltäneistä virheistä ja halu yhdistää länsieurooppalainen puolustus tekivät ajatuksen Ruotsin johtamasta Skandinavian puolueettomuudesta yhä vaikeammaksi sovittaa Ison-Britannian ulkopoliittiseen doktriiniin. Suomalaisia huolesti, miten Ison-Britannian suhtautuminen Suomea kohtaan muuttuisi, jos kaikki muut Pohjoismaat liittyisivät läntiseen puolustusliittoon. Huolta oli omiaan lisäämään Foreign Officen haluttomuus arvioida maiden välisiä suhteita siinä tilanteessa, että muut Pohjoismaat liittyisivät puolustusliittoon.¹⁹⁸

Suomi ei ollut sellaisessa asemassa, että olisi voinut vedota kaikkiin Pohjoismaihin puolueettomuuden puolesta. Rajalliset panokset keskitettiin Ruotsiin, jonka ratkaisulla olisi kaikkein suurin vaikutus Suomen asemaan. Lisäksi Suomen ulkopoliittinen johto tiesi Norjan ja Tanskan olevan Ruotsia valmiimpia läntisen sotilasliiton jäseniksi. Saksan yllätyshyökkäys 1940 ja sitä seurannut miehitys olivat näiden maiden johtajilla vielä tuoreessa muistissa.¹⁹⁹

Suomi ei kuitenkaan voinut oman asemansa vuoksi vedota avoimesti Ruotsiin. Paasikiven arvion mukaan, jos Suomi julkisesti vastustaisi Ruotsin Nato-jäsenyyttä ja Ruotsi sitten liittyisi Natoon, tästä aiheutuisi merkittävää haittaa Suomelle.²⁰⁰ Presidentti viesti kuitenkin Tukholmalle epäsuorasti tuttaviansa ja Ruotsissa vaikuttavien kontaktiensa avulla. Göteborgs Posten -lehden päätoimittajalle Harry Hjärnelle Paasikivi totesi luottamuksellisesti, että mahdolliset radikaalit muutokset Ruotsin perinteisessä ulkopoliitiikassa olisivat arvaamattomat ja seurauksena

---

¹⁹⁷ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 1. Foreign Office-mielipiteitä eräistä päivän kysymyksistä. Eero A. Wuori. 10.1.1949. 7D Berliini. UA.

¹⁹⁸ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 6. Keskustelu erilaisista maailmanpoliittisista kysymyksistä. Eero A. Wuori. 11.2.1949. 5C 7. UA.

¹⁹⁹ Polvinen 2003, 3.

²⁰⁰ Paasikiven pvk. 11.11.1948, 672.

Neuvostoliitto saattaisi ehdottaa YYA-sopimuksen mukaisia sotilaallisia konsultaatioita, jotka tuskin olisivat Ruotsin intressien mukaiset. Ulkoministeri Enckell oli presidenttiä suorasukaisempi todetessaan Ruotsin Helsingin-lähettiläälle, että Pohjoismaiden puolueettomuus oli vahvasti Suomen intresseissä, koska Ruotsin luopuminen puolueettomuudesta heijastui Suomen omaan asemaan kielteisesti. Neuvostoliiton syytettyä Suomea Ruotsin Nato-jäsenyyttä suosivista mielipiteistä pääministeri Fagerholm päätti julkisesti astua esiin. Hän julisti Suomen panneen tyytyväisenä merkille, että Ruotsin poliittisen johdon puolueettomuuspolitiikkaa puolustaessaan oli tapana ottaa huomioon myös Suomen asema.²⁰¹ Näin koko Suomen valtiojohto pyrki enemmän tai vähemmän suorasti vaikuttamaan Ruotsiin. Suomella ei kuitenkaan ollut muita keinoja kuin vedota yleiseen mielipiteeseen ja perinteeseen. Samalla Suomen lähetystö Lontoossa pyrki vakuuttamaan britit Ruotsin puolueettomuuden tärkeydestä Suomen kannalta.

Tiukasta linjasta huolimatta Foreign Officessa ymmärrettiin Ruotsia, jolla oli pitkä puolueettomuuden perinne, joka nautti laajaa sisäpoliittista kannatusta. Osa suosiosta perustui siihen, että maa oli pystynyt välttämään toisen maailmansodan. Suomi ei voinut osallistua läntiseen sotilasliittoon, koska se oli puolustuspoliittisesti sidottu Neuvostoliittoon YYA-sopimuksen muodossa. Tanska ja Norja olivat joutuneet Saksan miehittämiksi, ja maiden sotilaallinen puolustus nojasi lännestä saataviin aseisiin. Lopulta aikapaine ratkaisi. Helmikuussa 1949 varmistui, että Norja ja Tanska liittyisivät perustajajäseninä Natoon. Samalla alkoi olla selvää, ettei Ruotsia saataisi luopumaan maan perinteisestä puolueettomuudesta. Ison-Britannian hallituksen halu saada kaikki Skandinavian maat mukaan puolustusliittoon joutui väistymään reaalipolitiikan tieltä, kun sotilasliitossopimus oli muilta osin valmis.²⁰² Norjan ja Tanskan saaminen mukaan puolustusliittoon oli tärkeää, koska Natosta piti tehdä mahdollisimman laajapohjainen, jotta se toimisi vastapainona Neuvostoliitolle.²⁰³

---

²⁰¹ Polvinen 2003, 26–27.

²⁰² Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 8. Vieläkin Atlantin sopimuksesta. Eero A. Wuori. 18.2.1949. 5C 7. UA.

²⁰³ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 6. Keskustelu erilaisista maailmanpoliittisista kysymyksistä. Eero A. Wuori. 11.2.1949. 5C 7. UA.

Ruotsin jättäytyminen Naton ulkopuolelle toi esiin Ison-Britannian ulkopoliitiikan epäjohtonmukaisuuden. Tämän huomasi myös lähettiläs Wuori, joka raportoi tilanteen muuttumisesta Helsinkiin. ”Onkin todettava, että tässä kohdassa ilmenee tšekäläisten ajatuksenkulussa määrätty epäjohtonmukaisuus. Toisaalta korostetaan Ruotsille - näin m.m. Mr. Bevin - että meidän päiviemme maailmassa ei puolueettomuus enää voi tulla kysymykseen, jokaisen on valittava puolensa. Toisaalta lohdutetaan Ruotsia, kuten myöskin Suomea sillä, että Neuvostoliittoa pakotta määrättyyn varovaisuuteen Suomen suhteen halu estää Ruotsi liittymästä länsivaltojen blokkiin.”²⁰⁴

Suomen kannalta Pohjois-Atlantin puolustussopimuksen ulottaminen Pohjolaan oli strategisesti ja poliittisesti merkittävä tapahtuma. Ison-Britannian suhtautuminen Suomeen muuttui puolustussopimuksen edetessä, vaikka sopimuksen ei katsottu suoraan koskevan maiden välisiä suhteita. Kabinetin keskustelussa, jossa pohdittiin tulevia jäsenmaita, tehtiin myös ehdotus Suomen kutsumisesta puolustussopimuksen allekirjoituskonferenssiin. Bevin kuitenkin vastusti Suomen kutsumista, koska ei halunnut antaa kenellekään turvallisuustakuita, joiden täytäntöönpano käytännössä olisi mahdotonta. Tämä olisi syönyt koko puolustusliiton uskottavuutta.²⁰⁵

Suomen geopoliittisen aseman kannalta merkityksellistä oli kuitenkin Ruotsin jättäytyminen puolustusliiton ulkopuolelle. Tämä vaikutti myös Ison-Britannian käsitykseen myös Suomen asemasta. Lähettiläs Wuori korosti raporteissaan, että ruotsalaiset kollegat olivat kerta toisensa jälkeen muistuttaneet Foreign Officea Suomen asemasta. Näin Ison-Britannian yritys saada Ruotsi mukaan länsieurooppalaiseen puolustusliittoon törmäsi kerta toisensa jälkeen ruotsalaisten huoleen Suomen kohtalosta. Wuoren mukaan ratkaisevaa oli, etteivät britit tai amerikkalaiset kyenneet kiistämään, etteikö Ruotsin liittyminen Natoon olisi johtanut Neuvostoliiton vastatoimiin Suomessa.²⁰⁶

---

²⁰⁴ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 12. Suhtautuminen Ruotsiin. Eero A. Wuori. 1.3.1949. 5C 7. UA.

²⁰⁵ Aunesluoma 2003, 74.

²⁰⁶ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 44. Ruotsi ja Suomi. Eero A. Wuori. 17.11.1948. 5C 7. UA.

Ruotsin puolueettomuuspolitiikka palveli myös Suomen kansainvälistä asemaa. Pohjois-Atlantin puolustussopimuksen allekirjoittamisen jälkeen lähettiläs Wuori raportoi Foreign Officessa tapahtuneesta asennemuutoksesta. Nyt Ruotsin poisjäännin nähtiin vahvistaneen Suomen asemaa Neuvostoliittoon nähden, kun aiemmin tätä ei ollut avoimesti suostuttu myöntämään.

”Täällä ollaan entistäkin vakuuttuneempia siitä, että Neuvostoliitolla ei ole sopivia mahdollisuuksia tehdä sellaisia esityksiä Suomelle, jotka muuttaisivat Suomen asemaa nykyisestään. Ainoa tapa jotakin tehdä tässä suhteessa olisi taas senlaatuinen, että se tšekäläisten käsityksen mukaan heittäisi Ruotsin Atlantin paktiin ja provosoisi USA:n kongressin nykyistä myöntyvämmälle kannalle sotilaallisen avun antamisessa Länsi-Euroopalle. Kumpakaan ei Moskova tällä hetkellä halua.”²⁰⁷

Lähettiläs Wuori arvioi, että Isossa-Britanniassa Suomea pidettiin poliittisesti ja kulttuurillisesti länsimaisena maana, vaikka se ei kuulunutkaan Natoon.²⁰⁸ Syksyllä 1949 Wuori raportoi Foreign Officen arvioiden Suomesta ja sen kehityksestä olevan myönteisiä. Foreign Officessa ymmärrettiin presidentti Paasikiven ulkopoliittista linjaa, joka perustui Neuvostoliiton ja Suomen kahdenvälisille sopimuksille.²⁰⁹ Lisäksi Wuori arvioi yleisen mielenkiinnon lisääntyneen Lontoossa Suomea kohtaan Naton perustamisen ja Ruotsin puolueettomuuden myötä. Tähän oli omiaan vaikuttamaan se, että Naton tuli nyt päättää, auttaisiko se sotatilanteessa länsimaisia demokratioita, jotka eivät olleet jäseniä.²¹⁰ Lähetyksen raporteissa korostettiin Ruotsin päätöksen olleen Suomelle edullinen, koska Suomi sai Ruotsista näin luontevan vertailukohteen brittien silmissä. Toisaalta Wuoren raportit paljastavat, että ruotsalaiset itse pyrkivät tekemään pesäeron Suomen ja Ruotsin asemien välillä. Suomi oli silti onnistunut välttämään tilanteen, jossa se olisi ainoana pohjoismaana jäänyt Naton ulkopuolelle.

---

²⁰⁷ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 32. Eräitä käsityksiä Suomen problemeista. Eero A. Wuori. 8.7.1949. 5C 7. UA.

²⁰⁸ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 10. Suomen asema kylmän sodan tulevissa vaiheissa. Eero A. Wuori. 23.2.1949. 5C 7. UA.

²⁰⁹ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 42. Keskustelu Foreign Officesta lähtevän virkamiehen kanssa. Eero A. Wuori. 17.10.1949. 5C 7. UA.

²¹⁰ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 54. Pohjois-Atlantin sopimusta toteutettaessa. Eero A. Wuori. 3.12.1949. 5C 7. UA.

3.3. Neuvostoliiton ydinase

Kylmä sota muuttui peruuttamattomasti elokuun 29. päivä 1949, kun Neuvostoliitto teki onnistuneen ydinkokeen. Yhdysvalloilla ei ollut enää atomiaseen monopolia, mikä muutti maailmanpoliittista tilannetta dramaattisesti. Neuvostoliiton kyky kehittää ydinpommi näin nopeasti yllätti läntiset päättäjät täysin. Yhdysvaltojen keskustiedustelupalvelu CIA oli arvioinut, että kestäisi vielä useamman vuoden ennen kuin Neuvostoliitto kykenisi kehittämään oman atomiaseen.

Neuvostoliiton ydinase ei kuitenkaan aluksi muuttanut kylmän sodan strategioita lännessä tai idässä. Kummankaan leirin sotilasjohto ei 1950-luvulle tultaessa uskonut, että atomipommi itsessään pystyisi voittamaan tulevan maailmansodan. Yhdysvalloille ydinase oli toiminut pelotteena, joka toimi vastapainona Neuvostoliiton sotilaalliselle ylivoimalle Euroopassa, ja se oli koko lännen sotilasdoktriinin perusta. Berliinin saarron alussa presidentti Truman oli siirtänyt pommikoneita Eurooppaan, millä pyrittiin viestittämään Neuvostoliitolle, että Yhdysvallat oli valmis käyttämään ydinasearsenaaliaan Euroopan puolustamiseen.²¹¹ Neuvostoliiton oma atomiase olikin ennen muuta psykologinen tappio lännelle. Atomiase lisäsi Stalinin itsevarmuutta, vaikka hän samalla pelkäsi Yhdysvaltojen ensi-iskua, jolla estettäisiin Neuvostoliiton pyrkimykset valmistaa lisää ydinaseita. Aiempi tutkimus on myös osoittanut, että Neuvostoliiton ulkopoliittisen linjan jyrkentymiseen syksyllä 1949 vaikutti oman ydinaseen lisäksi myös Länsi-Saksan valtion perustaminen 1.9.1949. Tästä seuranneella maailmanpoliittisen tilanteen kiristymisellä oli myös vaikutuksia Suomen asemaan.²¹²

Iso-Britannia oli Kanadan ja Yhdysvaltojen ohella niitä länsimaita, jotka syyskuussa 1949 tiedottivat muulle maailmalle Neuvostoliiton onnistuneesta ydinkokeesta. Isossa-Britanniassa asia ei kuitenkaan synnyttänyt samanlaista paniikkia kuin vaikkapa Yhdysvalloissa. Osasyyn tähän oli lähettiläs Wuoren mukaan se, että britit olivat jo toisen maailmansodan aikana hyväksyneet maansa olevan altis ilmapommituksille. Wuoren mukaan sodan aikana ja kylmän sodan kehittyessä kasvanut jatkuva pelon ja epävarmuuden tunne oli turruttanut britit. Lisäksi

---

²¹¹ Holloway, David. 2010. *Nuclear Weapons and the Escalation of the Cold War, 1945–1962*. Teoksessa: Leffler, Melvyn & Westad, Odd Arne. toim. *The Cambridge History of the Cold War*. New York: University Press Cambridge, 379.

²¹² Polvinen 2003, 67.

uskottiin, että Neuvostoliitolla kestäisi vielä vuosia tuottaa saman verran ydinaseita, kuin mitä Yhdysvalloilla oli.²¹³

Yhdysvalloissa ei ollut totuttu ajatukseen, että maa saattaisi joutua pommitusten kohteeksi sodassa. Tällainen turvallisuuden tunne, jota vahvisti Atlantin ja Tyynen valtameren antama etäisyys vihollisiin, mureni Neuvostoliiton ydinkokeen myötä. Neuvostoliiton yllätyshyökkäyksen todennäköisyyttä tuki presidentti Trumanin tilaama arvio Neuvostoliiton ydinvoimavaroista. Huhtikuussa 1950 valmistuneessa raportissa NSC-68 (United States Objectives and Programs for National Security) todettiin Neuvostoliiton kykenevän neljän tai viiden vuoden kuluttua ydinaseilla suoritettavaan yllätyshyökkäykseen, joka ulottuisi Yhdysvaltojen maaperälle.²¹⁴

Isossa-Britanniassa Neuvostoliiton atomipommi nähtiin jälleen yhtenä perusteena brittien oman ydinaseen kehittämiseksi. Toisen maailmansodan aikana Iso-Britannia oli osallistunut Manhattan-projektiin ja Yhdysvaltojen atomipommin kehittämiseen. Sodan päätyttyä amerikkalaiset kuitenkin katkaisivat yhteistyön atomiaseiden kehityksen saralla.²¹⁵ Vuonna 1947 Ison-Britannian työväenhallitus päätti aloittaa maan oman salaisen ydinaseohjelman. Toisen maailmansodan jälkeisessä tilanteessa oma ydinase nähtiin suurvalta-aseman säilyttämisen kannalta tarpeellisenä.²¹⁶

Lisäksi julkinen mielipide Britanniassa tuki oman ydinaseen kehittämistä. Kansa halusi välttää vuosien 1940–1941 kokemukset, jolloin Iso-Britannia oli joutunut sotimaan yksin natsi-Saksaa vastaan. Lisäksi pelättiin, että Yhdysvallat, joka oli vähemmän haavoittuvainen Neuvostoliiton vastaiskulle, saattaisi hätiköidysti aloittaa sodan. Lontoon näkökulmasta oma ydinase tarjoaisi pelotetta Neuvostoliittoa vastaan ja vähentäisi Ison-Britannian riippuvuutta Yhdysvalloista. Kesti kuitenkin aina vuoteen 1952, ennen kuin Iso-Britannia pystyi turvautumaan omaan ydinaseeseen.²¹⁷ Siihen asti maa oli riippuvainen amerikkalaisten ydinasepelotteesta.

---

²¹³ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 40. Neuvostoliiton atomipommin räjähdettyä. Eero A. Wuori. 6.10.1949. 5C 7. UA.

²¹⁴ Holloway 2010, 385.

²¹⁵ Holloway 2010, 389.

²¹⁶ Deighton 2010, 113.

²¹⁷ Holloway 2010, 389.

Isossa-Britanniassa seurattiin tiiviisti, miten Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välinen kilpavarustelu alkoi kerätä vauhtia 1950-luvulle tultaessa. Vuoden 1950 alussa presidentti Truman ilmoitti, että Yhdysvallat pyrki kehittämään seuraavaksi vetypommin, joka on monin verroin atomipommia tuhoisampi. Isossa-Britanniassa tämä herätti ennen kaikkea huolta sodan äkkinäisestä puhkeamisesta. Lähettiläs Wuoren raportin mukaan briteissä pelättiin, että Yhdysvallat tai Neuvostoliitto turvautuisivat yllätyshyökkäykseen välttääkseen kilpavarustelun tähtitieteelliset kustannukset. ”Jos kaksi suurvaltaleiriä todella ryhtyy nyt kilpavarusteluun, on olemassa vaara, että tekniikan edelleenkin suurella vauhdilla edistyessä, kalliit varustelut ovat vanhentuneita jos ja kun sota lopulta puhkeaa. Ennakolta suunniteltu hyökkäys antaa hyökkääjälle mahdollisuuden määrätä ajankohdan, jolloin sen omat varustelut ovat täydelliset tai sinakin riittävät eivätkä vielä vanhentuneet.”²¹⁸ Brittien huoli osoitti suomalaisille myös sen, etteivät amerikkalaiset pitäneet Isoa-Britanniaa tasavertaisena liittolaisena. Muutoin ajatus amerikkalaisten yllätyshyökkäyksestä, josta ei olisi etukäteen kerrottu Lontoolle, olisi ollut mahdoton. Ison-Britannian suurvalta-asema alkoi selvästi 1950-luvulla jäädä jälkeen Neuvostoliitosta ja Yhdysvalloista.

Vaikka sodan uhkaa pidettiin Isossa-Britanniassa Wuoren mukaan edelleen pienenä, koettiin Neuvostoliiton ydinaseen ja Yhdysvaltojen vetypommiohjelman kiristävän maailmanpoliittista tilannetta entisestään.²¹⁹ Vallitsevassa tilanteessa oppositiossa istuva Winston Churchill vetosi työvänehallitukseen, että välttääkseen sodan Ison-Britannian tulisi pyrkiä neuvottelemaan Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton kanssa. Churchillin mukaan Ison-Britannian tulisi neuvotella Stalinin kanssa, ettei sen tarvitsisi pelätä Neuvostoliiton ydinasetta, joka oli suurempi ja todennäköisempi uhka briteille kuin Yhdysvalloille. Wuoren arvion mukaan labourhallituksen linja pysyi kuitenkin tiukkana. Neuvostoliiton aggressiivisuutta ja vihamielisyyttä länttä kohtaan ei saataisi haihtumaan neuvottelemalla. Ainoa tapa vaikuttaa Neuvostoliittoon oli vahva läntinen taloudellinen ja sotilaallinen yhteistyö, jolla

---

²¹⁸ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 10. Englantilaisia mielipiteitä USA:n politiikasta vetypommin ilmestyttyä. Eero A. Wuori. 15.2.1950. 5C 7. UA.

²¹⁹ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 10. Englantilaisia mielipiteitä USA:n politiikasta vetypommin ilmestyttyä. Eero A. Wuori. 15.2.1950. 5C 7. UA.

edesautettiin yleistä hyvinvointia.²²⁰ Neuvostoliiton ydinase ei Wuoren arvion mukaan muuttanut Ison-Britannian labourhallituksen ulkopoliitiikkaa tai suhtautumista Suomeen. Churchillin halukkuus neuvotella Stalinin kanssa osoittaa, että Suomi myös hyötyi labourhallituksen vallassaolosta. Neuvostoliiton ydinase ja Yhdysvaltojen vetypommi julistus johtivat maailmanpoliittisen tilanteen uudenlaiseen kiristymiseen. Sen mukanaan tuoma ydinsodan uhka langetti nyt kuitenkin uudenlaisen uhan Suomen ja koko maailman ylle. 1950-luvun alkaessa olivat kylmän sodan kaikki perinteiset tunnusmerkit ydinsodan pelosta blokkijakoon vakiintuneet osaksi maailmapoliitiikkaa.

3.4 Suomen presidentinvaalit 1950

Samaan aikaan, kun kansainvälinen tilanne kiristyi 1950-luvun alussa, Suomessa järjestettiin ensimmäiset sotien jälkeiset presidentinvaalit. Isossa-Britanniassa näihin vaaleihin ei kiinnitetty samalla lailla huomiota kuin kesän 1948 eduskuntavaaleihin. Vuoden 1950 alussa Wuori arvioi Foreign Officen näkevän Suomen erityistapauksena, joka ei kuulunut idän eikä lännen leiriin. Suomi tunnustettiin länsimaiseksi demokratiaksi, jolla oli toimiva markkinatalous, mutta joka sijaitsi Neuvostoliiton sotilaallisessa etupiirissä. Presidentti Paasikiven tukeman Fagerholmin sosiaalidemokraattisen vähemmistöhallituksen tiukat kommunismin vastaiset toimet oli pantu merkille niin Lontoossa kuin Washingtonissa. Aiemman tutkimuksen mukaan SDP:n toimet olivat tehneet niin vahvan vaikutuksen amerikkalaisiin, että Yhdysvaltain keskustiedustelupalvelu CIA oli alkanut rahoittamaan näitä suomalaisia kommunistien lannistajia.²²¹ Wuoren mukaan Foreign Officessa Paasikiven linjan katsottiin palvelevan myös Ison-Britannian etua ja Suomen ulkopoliittista tilannetta pidettiin olosuhteet huomioon ottaen hyvänä. Jos Suomi ei antaisi Neuvostoliiton sekaantua sen sisäpolitiikkaan ja onnistuisi säilyttämään demokraattisen hallintojärjestelmänsä, ei Isolla-Britannialla ollut syytä muuttaa suhtautumistaan Suomeen. Kommunistit tuli pitää aisoissa, eikä saanut haastaa riitaa Neuvostoliiton kanssa tai antaa sen sekaantua Suomen sisäisiin asioihin.

---

²²⁰ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 16. Suhteet Neuvostoliittoon parlamenttikeskustelun valaisemina. Eero A. Wuori. 3.4.1950. 5C 7. UA.

²²¹ Rentola, Kimmo. 2017. Kreml ja Kekkonen: yhä uutta. Teoksessa: Vihavainen, Timo, Manninen, Ohto, Rentola, Kimmo & Zuravljov, Sergei. toim. *Varjo Suomen yllä. Stalinin salaiset kansiot*. 3. painos. Jyväskylä: Docendo, 363.

Kylmän sodan pelureiden nollapelisumman logiikan mukaisesti Ison-Britannian ollessa tyytyväinen Suomen vallitsevaan tilanteeseen, ei tilanne miellyttänyt Neuvostoliittoa. Kimmo Rentolan aiemmassa tutkimuksissa on esimerkiksi selvinnyt, että Stalinille laadittiin lokakuussa 1949 muistio, jossa Fagerhomin hallitusta syytettiin Neuvostoliittoa vastaan suunnatun politiikan harjoittamisesta, fasistihenkisten aineksien kuten sotarikollisten suojelemisesta sekä pyrkimyksistä liittää Suomi länsiblokkiin.²²² Muun muassa näistä syistä Moskovasta pyrittiin pelottelemaan presidentti Paasikivi väistymään ja avaamaan tie Neuvostoliiton suosimalle presidenttiehdokkaalle, Urho Kekkoselle. Aiempi tutkimus on osoittanut, että vaikka Stalin oli SKDL:n vastusteluista huolimatta suositellut asettamaan kommunistien presidenttiehdokkaaksi omiensa epäsuosioon joutuneen Mauno Pekkalan, Neuvostoliiton tavoitteena oli korvata Paasikivi Kekkosella jo vuoden 1950 presidentinvaaleissa.²²³

Aikaisempi tutkimus on osoittanut, että Neuvostoliitolla oli konkreettinen suunnitelma, jonka tavoitteena oli painostaa Paasikivi luopumaan toisesta presidenttikaudestaan. Suunnitelmaan kuului kuvitteellisen ”vastarintajärjestön” luominen, johon kuuluisi joukko entisiä sotasyyllisiä kuten Ryti ja Tanner, sekä SDP:n ministerit Unto Varjonen ja Väinö Leskinen. Ei ole sattumaa, että juuri Varjonen ja Leskinen olivat SDP:n aktiivisempia kommunismin vastustajia, jotka olivat kampanjoineet Suomen länsisuuntautumisen puolesta.²²⁴ Neuvostoliitto levittäisi Suomessa lentolehtisiä, joissa yllyttäisiin Neuvostoliiton vastaiseen toimintaan. Lentolehtisten jakaminen laitettaisiin kuvitteellisen vastarintajärjestön syyksi. Neuvostoliiton Helsingin lähettilään oli määrä saada haltuunsa tällainen lehtinen, minkä jälkeen hänen tuli hakeutua Paasikiven luo ja vaatia pikaisia vastatoimia vastarintajärjestön harjoittamiseksi tai muuten Neuvostoliitto toimisi oman harkintansa mukaan.²²⁵ Vuoden 1949 lopulla Stalin tyytyi kuitenkin vielä

---

²²² V. Kuznetsovin muistio Stalinille 10.10.1949 SDP:n vihamielisyydestä. Vihavainen, Timo, Manninen, Ohto, Rentola, Kimmo & Zuravljov, Sergei. toim. *Varjo Suomen yllä. Stalinin salaiset kansiot*. 3. painos. Jyväskylä: Docendo, 397.

²²³ Rentola 2017, 364.

²²⁴ Majander 2004, 333.

²²⁵ A. Gromyko Stalinille 21.11.1949 toimenpiteistä Suomen suhteen. Vihavainen, Timo, Manninen, Ohto, Rentola, Kimmo & Zuravljov, Sergei. toim. *Varjo Suomen yllä. Stalinin salaiset kansiot*. 3. painos. Jyväskylä: Docendo, 401–404.

kevyempiin otteisiin jäädyttämällä kauppaneuvottelut, aloittamalla Paasikiven vastaisen lehdistökampanjan Neuvostoliitossa ja vaatimalla, että Suomi luovuttaa maahan sodan jälkeen jääneet neuvostokansalaiset. Kuvitteellinen vastarintajärjestö säästettiin ässäksi hihaan. Maailmanpoliittisen tilanteen kiristymisen 1950-luvun alussa vei kuitenkin Stalinin päähuomion, eikä Suomen operaation toteuttamiselle jäänyt lopulta tarpeeksi aikaa.²²⁶

Neuvostoliiton tyytymättömyys Suomen poliittiseen kehitykseen selvisi suomalaisille viimeistään kauppaneuvotteluiden pysähtyessä Moskovassa marraskuussa 1949. Kansainvälisestä näkökulmasta ei ollut tavatonta, että ulkomaiset valtuuskunnat joutuivat odottamaan pitkiä aikoja Moskovassa, joten kesti aikansa, ennen kuin Suomen ulkopoliittinen johto osasi tehdä oikean johtopäätöksen. Helmikuuhun 1950 mennessä oli selvää, että Neuvostoliiton vaikeneminen ja sopimusneuvottelujen jäädyttäminen johtuivat poliittisesta päätöksestä, jolla pyrittiin painostamaan Suomea.²²⁷ Presidentti Paasikivi päätti kuitenkin pysyä tiukkana ja osoittaa Neuvostoliitolle ja samalla länsiliittoutuneille, ettei Suomi alistunut kauppapoliittisen kiristyksen edessä. Paasikiven mielestä Neuvostoliitolle ei saanut syntyä sellaista kuvaa, että Suomi olisi riippuvainen idänkaupasta. Niinpä Paasikivi päätyikin ohjeistamaan kauppakuntaa, että vaikka kauppasopimuksen raukeamista tuli pitää poliittisesti ikävänä, se ei saanut olla Suomelle ratkaiseva asiahaara.²²⁸ Kauppasopimuskiista johtikin hetkellisesti Suomen ulkomaankaupan uudelleenjärjestelyihin, kun vienti Neuvostoliittoon vuonna 1950 puolittui verrattuna edellisvuoteen.²²⁹

Reaalipolitiikan linssien läpi katsottuna Paasikiven ratkaisu oli järkevä. Kauppaneuvotteluissa Suomen oli mahdollista laittaa hanttiin Neuvostoliitolle, koska Suomen erityisasema turvasi sille hyvät kauppasuhteet länteen. Jos Suomi antaisi Neuvostoliitolle kauppapolitiikassa periksi, Suomen ulkopoliittisesta toimintavapaudesta katoaisi uskottavuus, mikä pidemmän päälle haittaisi Suomen

---

²²⁶ Rentola 2017, 367.

²²⁷ Polvinen 2003, 68.

²²⁸ Paasikivi, Juho Kusti. 1986. *Paasikiven päiväkirjat 1944–1956 osa 2 (25.4.1949–10.4.1956)*. Blomstedt, Yrjö & Klinge, Matti. toim. Helsinki: WSOY, (Paasikiven pvk.) 18.2.1950, 24.2.1950 ja 14.3.1950, 80, 83 ja 96-97.

²²⁹ Paavonen 1998, 343 (liitetaulukko 2).

länsikauppaa. Realistisesti oli myös hyvin vaikea nähdä Neuvostoliiton käyttävän kauppasopimuksen raukeamista perusteena aseellisen voiman käytölle Suomea vastaan. Näin Paasikiven oli mahdollista torjua Neuvostoliiton kauppapoliittinen painostus hetkellisesti, vaikka hän tiesi, että lopulta Suomen olisi saatava kauppasopimus itänaapurinsa kanssa, jos se mieli säilyttää hyvät suhteet Moskovaan. Tämä asia voitaisiin kuitenkin ratkaista presidentinvaalien jälkeen.

Kauppapolitiikan lisäksi Suomea pyrittiin painostamaan kuitenkin myös neuvostolehdistön armottomalla Fagerholmin hallitukseen ja presidentti Paasikiveen (joskaan ei nimellä) kohdistetulla lokakampanjalla. Tähän liittyi myös Neuvostoliiton Suomelle toimittama nootti, jossa Suomea vaadittiin palauttamaan maassa vielä oleskelevat 300 neuvostokansalaista. Nimilistan pikainen julkaiseminen Pravdassa osoitti Suomen ulkopoliittiselle johdolle, että kyseessä oli Neuvostoliiton suunnitelmallinen painostusyritys.²³⁰ Lisää painetta loi Lontoon lähettiläs Wuoren Helsingin-vierailu, jonka yhteydessä hän varoitti Paasikiveä, ettei lännestä ollut luvassa muuta kuin moraalista tukea, jos Neuvostoliitto päättäisi käyttää sotilaallista voimaa painostaakseen Suomea luovuttamaan neuvostokansalaiset.²³¹

Lokakampanja, kauppapoliittinen kiristys sekä ulkopoliittinen haastaminen uuvuttivat vanhan presidentin. Vaikka Paasikivi yritti vastustaa Neuvostoliiton painostusyrityksiä Suomen itsenäisyyden ja erityisaseman säilyttämiseksi, hän harkitsi myös vakavasti kieltäytymistä jatkokaudesta. Kieltäytymällä tehtävästä valitsijamiesvaalin jälkeen Paasikivi voisi vedota aikaisemmin asettamaansa ehtoon yleisen kannatuksen saamisesta. Tämä olisi kuitenkin luonut vaarallisen ennakkotapauksen, jossa Neuvostoliiton olisi annettu valita Suomen presidentti, mikä olisi puolestaan heikentänyt Suomen uskottavuutta länsimaisena demokratiana.²³² Ratkaisevan neuvon Paasikivi tuntee saaneen entiseltä tasavallan presidentiltä Ståhlbergiltä, joka rauhoitteli Paasikiveä huomauttamalla, ettei Neuvostoliitto voittaisi mitään katkaisemalla suhteensa Suomeen presidentinvaalien takia. Suomen tuli pitää kiinni itsemääräämisoikeudestaan presidentinvaalikysymyksessä, sillä muuten Suomi menettäisi demokraattisen

---

²³⁰ Polvinen 2003, 69.

²³¹ Paasikiven pvk. 5.1.1950, 66.

²³² Polvinen 2003, 71.

uskottavuutensa. Jos kommunistit saisivat määrätä Suomen presidentin, maa olisi Ståhlbergin mukaan Tšekkoslovakian tiellä. Tällöin kaikki siihen asti Suomen erityisaseman eteen tehty työ valuisi hukkaan.²³³ Ståhlbergin neuvossa on selkeä viittaus reaalipolitiikan nollasummapeli ajatteluun. Hän ei uskonut Neuvostoliiton ulkopolitiikan olevan ideologiajohtoista, vaan piti Stalinia reaalipoliittisena pelurina. Samaan johtopäätökseen päätyi vuosikymmeniä myöhemmin Yhdysvaltojen ulkoministeri Henry Kissinger, joka pitää Stalinia historian parhaana reaalipolitiikan pelurina.²³⁴

Lopulta J. K. Paasikivi valittiin jatkokaudelle heti ensimmäisessä valitsijamiesäänestyksessä 171 äänin turvin. Kekkonen ja Pekkala jäivät kauas taakse, ensimmäisen saadessa 62 ja toisen 67 ääntä. Paasikiven kannattajat halusivat presidentin uudelleen valinnalla varmistaa, ettei Suomi tekisi turhia myönnytyksiä Neuvostoliitolle.²³⁵ Neuvostoliiton painostus oli kuitenkin osoittanut Paasikivelle, että idän suhteisiin tuli kiinnittää enemmän huomiota. Uudelleenvalintansa jälkeen presidentti nimittikin uuden hallituksen pääministeriksi Kekkosen, jolle hän uskoi tehtäväksi parantaa Suomen suhteita Neuvostoliittoon. Paasikiven tultua uudelleen valituksi myös Neuvostoliitto lopetti lokakampanjan.²³⁶

Sosiaalidemokraattien kieltäytyttyä hallitusyhteistyöstä SKDL:n kanssa Kekkonen joutui perustamaan vähemmistöhallituksen, johon maalaisliiton lisäksi kuuluivat edistyspuolue ja RKP. Lähes välittömästi hallituksen nimittämisen jälkeen maaliskuussa 1950 Kekkonen aloitti kampanjoinnin suhteiden parantamiseksi Neuvostoliittoon.²³⁷ Lähettiläs Wuoren mukaan Ison-Britannian näkökulmasta Suomen 1950 presidentinvaaleja seurannut tilanne oli kohtalainen. Kommunismin vastaisista toimista tunnettu Paasikivi, jonka ulkopoliittista linjaa Lontoossa arvostettiin, oli paras mahdollinen tulos. Wuoren mukaan Foreign Officea harmitti, ettei Kekkosen I hallitukseen otettu mukaan kommunismin vastustajana tunnettua SDP:tä, mutta toisaalta ei sinne kelpuutettu SKDL:kään. Wuoren raportoinnista voidaan tehdä kuitenkin se johtopäätös, että Lontoo katsoi Suomen tilanteen

---

²³³ Paasikiven pvk. 30.1.1950, 71.

²³⁴ Pursiainen & Forsberg 2015, 67.

²³⁵ Nevakivi 2009, 254.

²³⁶ Rentola 2017, 368.

²³⁷ Nevakivi 2009. 256.

pysyneen ennallaan. Suomen hallitukseen ei ollut huolittu kommunisteja eikä maan pääministerinä tai presidenttinä istunut kommunistia, mikä oli Foreign Officen näkökulmasta tärkeintä.

Toukokuussa 1950 laaditussa raportissa lähettiläs Wuori arvioi Ison-Britannian käsityksiä Suomen erityisasemasta Paasikiven tultua uudelleen valituksi ja Kekkosen muodostettua hallituksen. Suomalaisten huoli Ison-Britannian suhtautumisesta uuteen hallituksen syveni, kun Ruotsin lehdistö arvosteli Suomen hallituksen toimia.²³⁸ Huolta Ison-Britannian kriittisestä suhtautumisesta lisäsi se, että viikkoa aiemmin Isossa-Britanniassa oli useampi lehti syyttänyt pääministeri Kekkosta myönnytyspolitiikan harjoittamisesta Neuvostoliittoa kohtaan.²³⁹ Lehdistön kritiikki kohdistui Kekkosen hallituksen pyrkimyksiin parantaa Suomen ja Neuvostoliiton välisiä suhteita esimerkiksi luovuttamalla Suomeen sodan jälkeen jääneet neuvostokansalaiset.

Wuoren kysyessä Foreign Officen kantaa Suomen uuden hallituksen toimiin siellä oltiin kuitenkin hyvin ymmärtäväisiä Suomen viimeaikaisia ratkaisuja kohtaan. ”Minulle sanottiin [Wuori kertoo], että he [Foreign Office] ymmärtävät, että Suomen porvarillinen hallitus on heidän käsityksensä mukaan katsonut tarpeelliseksi tehdä joitakin eleitä Neuvostoliittoon päin, mutta niille ei heidän taholtaan ole annettu sen suurempaa merkitystä. He ovat hankkineet tietoja Neuvostoliittoon tapahtuneista luovutuksista, mutta saaneet sen käsityksen, että Suomen hallitus on siinä toiminut rauhansopimuksen määräysten pakottamana.”²⁴⁰ Iso-Britannia ei siis suhtautunut kielteisesti Suomen pyrkimyksiin parantaa suhteitaan Neuvostoliittoon, mikä rauhoitti suomalaisia. Maininta rauhansopimuksen velvoitteista voidaan tulkita myös tekosyyksi, jonka perusteella Iso-Britannia ei kokenut, että sen tarvitsisi ottaa asiaan sen suuremmin kantaa. Ymmärtäväinen asenne Kekkosen toimia kohtaan on luultavasti perustunut myös siihen, että Isolla-Britannialla ei ollut mahdollisuutta auttaa Suomea, jos se joutuisi todellisiin vaikeuksiin Neuvostoliiton kanssa.

---

²³⁸ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 21. Keskustelu Suomen asemasta Lontoon konferenssin jälkeen. Eero A. Wuori. 23.5.1950. 5C 7. UA.

²³⁹ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 18. Tiedot Suomesta. – Tilanne Itämerellä. Eero A. Wuori. 15.5.1950. 5C 7. UA.

²⁴⁰ Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 21. Keskustelu Suomen asemasta Lontoon konferenssin jälkeen. Eero A. Wuori. 23.5.1950. 5C 7. UA.

4. Johtopäätökset

Suomen erityisaseman voidaan katsoa vakiintuneen osaksi Ison-Britannian ulkopoliittikkaa vuoden 1948 tapahtumien ansiosta. Ison-Britannian ulkopoliittisen doktriinin muuttuminen selkeästi Neuvostoliittoa ja kommunismia vastustavaksi viestitti myös Suomen ulkopoliittiselle johdolle sillanrakentamisen ja rauhallisen rinnakkaiselon ajan päättäneeksi sodan jälkeisessä Euroopassa. Suomen ulkopoliittinen johto sai maan länsisuhteiden kannalta arvokasta tietoa Lontoon-lähetystön raporteista, joissa kerrottiin Ison-Britannian suhtautumisesta Suomeen. Ison-Britannian ulkoministerin Ernest Bevinin linjatessa parlamenttipuheessaan Ison-Britannian uutta ulkopoliittista doktriinia Wuori ilmoitti Helsinkiin tästä historiallisesta muutoksesta, joka sitoi Ison-Britannian osaksi manner-Euroopan tulevaisuutta. Vaikka Suomen valtionjohto oli vuodesta 1944 ymmärtänyt, että Suomen tuli pärjätä yksin Neuvostoliiton kanssa, labourpuolueen suunnanmuutos oli tervetullut viesti, että Iso-Britannia sitoutui vastustamaan kommunismin leviämistä Euroopassa.

Suomen kannalta avainasemaan nousi Tšekkoslovakian vallankaappaus helmikuussa 1948, joka tulkittiin lännessä todisteeksi Neuvostoliiton hyökkäävyydestä. Kun Stalin muutamaa päivää myöhemmin lähetti Paasikivelle henkilökohtaisen kirjeen, jossa hän ehdotti sotilassopimukseen tähtäävien neuvotteluiden aloittamista, Suomen kohtaloa pidettiin Lontoossa sinetöitynä. Wuoren raporteista saa selkeän kuvan, että Foreign Officessa uskottiin Suomen seuraavan Prahan viitoittamalla tiellä. Aiempi tutkimus on osoittanut, että Foreign Office oli lähettänyt Suomen valtionjohdolle muistioita, joissa pyrittiin neuvomaan, miten estää Prahan tapahtumien toistuminen Suomessa. Samalla Lontoossa kuitenkin kerrottiin Wuorelle, etteivät britit tulisi tekemään mitään Suomen auttamiseksi ja että oli sopimuksen lopullinen sanamuoto mikä tahansa, johtaisi se Suomen lopulta rautaesiripun taakse. Kun sopimus sitten oli allekirjoitettu, britit myönsivät Wuorelle sen olleen parempi kuin oli osattu odottaa, ja ainakin muodollisesti se näytti säilyttävän Suomen itsenäisyyden. Foreign Office ei kuitenkaan jakanut Suomen ulkopoliittisen johdon käsitystä YYA-sopimuksesta ja tämä erimielisyys välittyi Helsinkiin Wuoren raporttien kautta. Näin Suomen ulkopoliittinen johto sai lähetystöraporttien välityksellä tiedon, etteivät britit nähneet Suomea vielä erityistapauksena.

Suomen eduskuntavaalit kesällä 1948 osoittautuivat käännteentekeväksi tapahtumaksi Suomen ja Ison-Britannian välisissä suhteissa. Erityisesti sosiaalidemokraattien menestys ja puolueen muodostama vähemmistöhallitus osoittivat suomalaisen demokratian toimivuuden. Vaalit näyttivät, että suomalaiset olivat valmiita vastustamaan kommunismia, mikä johti parempaan luottoluokitukseen lännessä ja Suomen kannalta edullisempiin kauppasopimuksiin. Wuorelle kerrottiin Foreign Officesta, ettei Suomea enää laskettu samaan koriin Itä-Euroopan kansandemokratioiden kanssa. Foreign Officen suora ilmaisu, ettei Suomi enää kuulunut Itä-Euroopan maiden koriin, osoittaa, kuinka brittien suhtautuminen Suomen tilanteeseen muuttui.

Tämä asennemuutos tuli myös selvästi esiin, kun tarkastellaan Foreign Officen vastauksia Wuoren tiedusteluihin Berliinin saarron aikana. Tuolloin Wuorelle ilmoitettiin suoraan, ettei Iso-Britannia tulisi käymään kauppaa Suomesta tai mistäkään muustakaan alueesta saarron lopettamiseksi. Vanhanaikainen alueiden vaihtopolitiikan aika oli ohi. Vuoden 1948 yhteenvetoraportissaan Wuori kertoi Foreign Officen muuttuneesta käsityksestä, jossa Suomen tunnustettiin jääneen jatkuvaan erityisasemaan Neuvostoliiton rajanaapureiden joukossa.

Ison-Britannian yksi merkittävimpiä ulkopoliittisia saavutuksia 1940-luvun lopulla oli Yhdysvaltojen sitominen osaksi Euroopan puolustusyhteistyötä. Viimeistään Berliinin saarto osoitti, etteivät britit yksin pystyisi vastaamaan Neuvostoliiton sotilaalliseen haasteeseen Euroopassa. Suomen erityisaseman kannalta Berliinin saarto osoitti kaksi merkittävää asiaa. Ensimmäinen oli se, ettei labourpuolueen muodostama Ison-Britannian hallitus aikonut harjoittaa myönnetysspolitiikkaa Neuvostoliittoa kohtaan. Foreign Officesta selitettiin hyvin suorasanaisesti Wuorelle, ettei länsi aikonut toistaa Hitlerin kanssa tehtyjä virheitä. Toinen merkittävä havainto, oli Ison-Britannian labourpuolueen kielteinen asenne minkäänlaisia aluevaihtoksia kohtaan. Historiallisesti Iso-Britannia oli harjoittanut imperialistista politiikkaa, jossa suurvallat piirsivät viivoja karttoihin keskinäisten sopimusten pohjalta. Wuorelle ilmoitettiin suoraan Foreign Officesta, ettei länsi ollut valmis antamaan Neuvostoliitolle vapaita käsiä esimerkiksi Suomen suhteen vastalahjana Berliinin saarron lopettamisesta. Wuori arvioi näiden seikkojen osoittavan, että Iso-Britannia ja Yhdysvallat olivat valmiita vastaamaan Neuvostoliiton haasteisiin.

Konkreettisin esimerkki lännen valmiudesta vastustaa Neuvostoliittoa oli sotilasliitto Naton muodostaminen. Suomen kannalta Naton muodostaminen uhkasi erottaa maan muista Pohjoismaista. Niin Suomen kuin Ison-Britannian kannalta avainasemaan nousi Ruotsin ratkaisu jättäytyä sotilasliiton ulkopuolelle vedoten maan puolueettomuutta vaalivaan perintöön. Wuori raportoi ruotsalaiskollegoidensa kokemasta painostuksesta ja kertoi brittien näkemyksistä, joiden mukaan nykyisessä kansainvälisessä tilanteessa Ruotsi ei voinut olla puolueeton. Wuoren raporteista selviää ruotsalaisten diplomaattien perustelleen maansa puolueettomuutta Suomen aseman muuttumisella. Foreign Officesta vahvistettiin Wuorelle, että kerta toisensa jälkeen ruotsalaisdiplomaatit nostivat esiin huolen Suomen aseman huonontumisesta, mikäli Ruotsi liittyisi Natoon. Wuoren huomauttaessa tämän olevan myös suomalaisten huoli ei Foreign Officessa ymmärretty tätä näkökulmaa. Britit pitivät Neuvostoliiton Suomi-politiikkaa selittämättömänä ja väliaikaisena. Ruotsin jäätyä Naton ulkopuolelle Foreign Office teki kuitenkin täyskäännöksen arvioissaan Neuvostoliiton Suomi-politiikasta toteamalla, että Ruotsin puolueettomuus suojasi Suomea, koska Neuvostoliitto ei halunnut provosoida Ruotsia liittymään Natoon. Tämä ulostulo on hyvä esimerkki siitä, kuinka nopeassa tahdissa ja joustavasti Iso-Britannia muutti ulkopoliittisia arvioitaan kansainvälisen tilanteen kehittyessä.

Kansainvälinen tilanne muuttui peruuttamattomasti syksyllä 1949 Neuvostoliiton räjäytettyä ensimmäisen ydinpomminsa. Yhdysvallat vastasi tähän julistamalla aikomuksensa kehittää vetypommi, joka oli monin verroin tuhoisampi kuin atomipommi. Aiempi tutkimus on osoittanut Eero A. Wuoren sodanpelon kasvaneen huomattavasti vuosien 1949-1950 vaihteessa. Lähetystöraportit tarjoavat Wuoren pelolle myös selkeät perusteet. Wuori kertoo raporteissaan, että britit pelkäsivät Yhdysvaltojen tai Neuvostoliiton turvautuvan yllätyshyökkäykseen välttääkseen kilpavarustelun tähtitieteelliset kulut. Wuori arvioi raporteissaan myös, että viimeistään 1950-luvun alkaessa britit olivat menettäneet tasaveroisen suhteensa amerikkalaisiin. Yhdysvallat eivät pitäneet Isoa-Britanniaa enää tasavertaisena liittolaisena. Sodan pelkoa saattoi Lontoossa lisätä brittien tunne, että he olivat menettämässä suurvalta-asemansa ja täten otteensa maailmapolitiikan kehityksestä.

Suomen presidentinvaalit 1950 osuivat juuri tähän kiristyneeseen tilanteeseen. Aiempi tutkimus on osoittanut, ettei Neuvostoliitto ollut enää tyytyväinen

Paasikiveen vaan halusi, että Kekkonen nousisi Suomen presidentiksi. Britit olivat Wuoren mukaan tyytyväisiä Paasikiven ulkopoliittiseen linjaan, eivätkä vaalit herättäneet yhtä suurta mielenkiintoa kuin eduskuntavaalit 1948. Toki Foreign Officesta muistutettiin, että Suomen erityisaseman perustana oli se, etteivät maan johdossa olleet kommunistit ja että Suomi pystyi päättämään maan sisäisistä asioista itsenäisesti. Toisaalta on mielenkiintoista huomata, kuinka ymmärtäväisesti Foreign Office suhtautui Kekkonen hallituksen tekemisiin, jotka esimerkiksi ruotsalaisessa lehdistössä leimatti Neuvostoliiton mielistelyksi. Foreign Office ilmoitti suhtautuvansa suopeasti Kekkonen porvarihallituksen tekemiin myönnytyksiin, joiden se katsoi olevan linjassa Suomen rauhansopimukseen kirjattujen velvoitteiden kanssa. Wuoren raportista saa kuvan, että britit ymmärsivät Suomen erityisaseman rakentuvan loppujen lopuksi ennen muuta hyville idänsuhteille.

Suomen Lontoon-lähetystön raporttien pohjalta voidaan todeta, että Suomen erityisasema Ison-Britannian ulkopoliitiikassa muodostui 1948–1950 -lukujen välisenä aikana. Tätä tukee aiempi tutkimus, jonka mukaan kesän 1948 eduskuntavaalien jälkeen Iso-Britannia ja Yhdysvallat suhtautuivat Suomeen erityistapauksena. Lähetystöraporteissa kerrotaan, että saavuttaakseen erityisaseman Foreign Office ilmoitti lähettiläs Wuorelle, että Suomen eduskuntavaalien täytyi olla vapaat ja reilut. Näin Suomen ulkopoliittisen johdon ei tarvinnut arvailla, miten länsi saataisiin vakuuttuneeksi Suomen ainutlaatuisuudesta. Ilmoitus tehtiin YYA-sopimuksen solmimisen jälkeen, jolloin Suomen uskottiin Foreign Officessa olevan edelleen kansandemokratian tiellä. Näin Suomen ulkopoliittinen johto sai Wuoren raporttien kautta myös tiedon siitä, etteivät britit jakaneet suomalaisten käsityksiä YYA-sopimuksesta, vaikka myönsivät sen eroavan Itä-Euroopan maiden kanssa tehdyistä sopimuksista. Vuoden 1948 eduskuntavaalit ja niiden jälkeen valtaan noussut Fagerholmin vähemmistöhallitus vakuuttivat lännen kuitenkin siitä, että Suomi oli erityistapaus.

Kylmän sodan Euroopassa mikään ei kuitenkaan ollut kiveen hakattua 1940-luvun lopulla. Iso-Britannia halusi Ruotsin mukaan Natoon piittaamatta siitä, miten tämä vaikuttaisi Suomen asemaan. Foreign Officen virkamiehen arvio, jossa hän rinnastaa Ruotsin aseman Belgian toista maailmansotaa edeltäneeseen asemaan, on selkeä kannanotto myös Suomen asemasta sodan syttyessä. Tämä raportti osoittaa, että

vaikka Iso-Britannia piti Suomea rauhanaikana erityistapauksena, miellettiin sen kuuluvan Neuvostoliiton sotilaalliseen etupiiriin. Ruotsin vertaaminen Belgiaan osoittaa, että britit uskoivat Suomen sotatilassa toimivan Neuvostoliiton hyökkäysalustana. Ruotsin jäätyä Naton ulkopuolelle muuttui Foreign Officen arvio kuitenkin myös Suomen tilanteesta, kun Ruotsin puolueettomuuden katsottiin suojelevan myös Suomea rauhan aikana. Brittien rivien väliin piilotettu tilannearvio Suomen asemasta tulevassa sodassa oli kuitenkin selkeä muistutus, että Suomen erityisasema oli ainoastaan rauhanajan positio.

1950-luvulle tultaessa Suomen erityisaseman voidaan katsoa vakiintuneen osaksi Ison-Britannian ulkopoliittikkaa. Britit olivat Wuoren raporttien mukaan tyytyväisiä Paasikiven uudelleen valintaan vuoden 1950 presidentinvaaleissa ja hyväksyivät Kekkosen porvarihallituksen, vaikka olisivat toivoneet Fagerholmin johtaman SDP:n jatkavan. Tilanne oli kuitenkin muuttunut Pohjolassa edellisten kahden vuoden aikana siinä määrin, ettei Foreign Officessa enää uskottu Suomen aseman muuttuvan. Norjan ja Tanskan Nato-jäsenyys, Ruotsin päätös säilyä puolueettomana ja Suomen YYA-sopimus näyttivät sotilaallisesti tasapainottaneen Pohjolan. Maailmanpoliittisen tilanteen kiristyessä ei kumpikaan blokki halunnut heiluttaa tuon suhteellisen vakaan alueen tasapainoa. Pohjoismainen yhteisö muodosti omituisen poikkeaman kylmän sodan Euroopassa, jossa Naton perustajajäsenet tekivät yhteistyötä virallisesti puolueettoman Ruotsin ja sotilaspoliittisesti Neuvostoliittoon sidotun Suomen kanssa.

Suomen asema 1950-luvun alussa tiivistyy Wuoren ja Paasikiven välisessä keskustelussa, missä Wuori kertoo brittien pitävän Suomea ja suomalaisia venäläisvastaisina, minkä ansiosta Suomi voi olla häiriöksi Neuvostoliitolle. Suomen olisi kuitenkin turha odottaa apua lännestä, koska sitä ei ollut tulossa. Suomen tuli brittien mukaan tulla toimeen Neuvostoliiton kanssa, mutta samalla pitää kommunistit kurissa. Wuoren brittikontaktit olivat tiivistäneet tämän niin, ettei Suomea tulisi sotkea kylmään sotaan. Paasikiven mukaan tämä oli hyvää ja oikeaa puhetta.²⁴¹

---

²⁴¹ Paasikiven pvk. 5.1.1950 ja 7.1.1950, 66–67.

Lähdeluettelo

Alkuperäisaineisto

Arkistoaineisto

Ulkoministeriön arkisto

Vuosi 1948

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 1. Keskustelu apulaisulkoministeri Hector McNeilin kanssa. Eero A. Wuori. 28.1.1948. 5C 7. Ulkoministeriön arkisto, Helsinki (UA).

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 2. Ulkopoliittinen keskustelu parlamentissa tammikuun 22-23 päivinä. Eero A. Wuori. 28.1.1948. 5C 7. UA.

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 3. Euroopan jakaantuminen. Eero A. Wuori. 29.1.1948. 5C 7. UA.

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 4. Britannian uusi ulkopoliitiikka. Eero A. Wuori. 2.2.1948. 5C 7. UA.

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 6. Tshekkoslovakian ja Suomen tapahtumain vaikutukset Lontoossa. Eero A. Wuori. 5.3.1948. 5C 7. UA.

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 9. Suomalais-brittiläiset suhteet v.1947. Eero A. Wuori. 19.3.1948. 12L Englanti 1948. UA.

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 10. Länsivaltojen järjestäytyminen ”kylmän sodan” nykyvaiheessa. Eero A. Wuori. 22.3.1948. 5C 7. UA.

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 11. Suomen ja Neuvostoliiton välisten sopimusneuvottelujen vaikutus täkäläisiin mielialoihin. Eero A. Wuori. 22.3.1948. 5C 7. UA.

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 12. Skandinavian puolueettomuus. Eero A. Wuori. 24.3.1948. 5C 7. UA.

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 15. Sosiaalidemokraattien kansainvälinen toiminta nykyvaiheessa. Eero A. Wuori. 9.4.1948. 5 C7. UA.

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 18. Suomen ja Neuvostoliiton sopimuksen vaiheita. Eero A. Wuori. 19.4.1948. 5 C7. UA.

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 19. Tilanne Euroopassa Italian vaalien aattona. Eero A. Wuori. 20.4.1948. 5C 7. UA.

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 25. Bevin. Eero A. Wuori. 7.6.1948. 7D Berliini. UA.

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 29. Saksan pulma. Eero A. Wuori. 12.7.1948. 5C 7. UA.

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 31. Ruotsia painostetaan? Eero A. Wuori. 17.7.1948. 5C 7. UA.

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 32. Moskovan neuvotteluista ja Suomesta. Eero A. Wuori. 26.8.1948. 5C 7. UA.

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 34. Lännen ja Idän stabiili tasapainotila. Eero A. Wuori. 16.9.1948. 7D Berliini. UA.

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 37. U.K:n politiikka Suomen suhteen. Eero A. Wuori. 29.9.1948. 12L Englanti 1948. UA.

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 38. Ylijäämäseiden luovutus. Eero A. Wuori. 29.9.1948. 7D Berliini. UA.

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 42. Suomen Eduskunnan valtuuskunnan vierailu Lontoossa. Eero A. Wuori. 11.11.1948. 5 C7. UA.

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 44. Ruotsi ja Suomi. Eero A. Wuori. 17.11.1948. 5C 7. UA.

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 46. Kansainvälinen tilanne Lontoon näkökulmasta vuoden päättyessä. Eero A. Wuori. 16.12.1948. 7D Berliini. UA.

Vuosi 1949

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 1. Foreign Office-mielipiteitä eräistä päivän kysymyksistä. Eero A. Wuori. 10.1.1949. 7D Berliini. UA.

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 6. Keskustelu erilaisista maailmanpoliittisista kysymyksistä. Eero A. Wuori. 11.2.1949. 5C 7. UA.

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 8. Vieläkin Atlantin sopimuksesta. Eero A. Wuori. 18.2.1949. 5C 7. UA.

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 10. Suomen asema kylmän sodan tulevaisuudessa. Eero A. Wuori. 23.2.1949. 5C 7. UA.

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 11. Suomi ja United Kingdom v.1948. Eero A. Wuori. 25.2.1949. 12L Englanti. UA.

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 12. Suhtautuminen Ruotsiin. Eero A. Wuori. 1.3.1949. 5C 7. UA.

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 16. McNeilin lausunto eräiden Itä-Euroopan maiden rikkomuksista rauhansopimuksia vastaan. Eero A. Wuori. 23.3.1949. 7D Berliini. UA.

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 32. Eräitä käsityksiä Suomen problemeista. Eero A. Wuori. 8.7.1949. 5C 7. UA.

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 40. Neuvostoliiton atomipommin räjähdettyä. Eero A. Wuori. 6.10.1949. 5C 7. UA.

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 42. Keskustelu Foreign Officesta lähtevän virkamiehen kanssa. Eero A. Wuori. 17.10.1949. 5C 7. UA.

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 52. Jälleen kylmästä sodasta. Lontoossa 23.11.1949. Eero A. Wuori. 7D Berliini. UA.

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 54. Pohjois-Atlantin sopimusta toteutettaessa. Eero A. Wuori. 3.12.1949. 5C 7. UA.

Vuosi 1950

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 10. Englantilaisia mielipiteitä USA:n politiikasta vetypommin ilmestyttyä. Eero A. Wuori. 15.2.1950. 5C 7. UA.

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 16. Suhteet Neuvostoliittoon parlamenttikeskustelun valaisemina. Eero A. Wuori. 3.4.1950. 5C 7. UA.

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 18. Tiedot Suomesta. – Tilanne Itämerellä. Eero A. Wuori. 15.5.1950. 5C 7. UA.

Lontoossa oleva lähetystö, raportti n:o 21. Keskustelu Suomen asemasta Lontoon konferenssin jälkeen. Eero A. Wuori. 23.5.1950. 5C 7. UA.

Julkaistu alkuperäisaineisto

- Paasikivi, Juho Kusti. 1985. *Paasikiven päiväkirjat 1944–1956 osa 1 (28.6.1944–24.4.1949)*. Blomstedt, Yrjö & Klinge, Matti. toim. Helsinki: WSOY. (Paasikiven pvk.)
- Paasikivi, Juho Kusti. 1986. *Paasikiven päiväkirjat 1944–1956 osa 2 (25.4.1949–10.4.1956)*. Blomstedt, Yrjö & Klinge, Matti. toim. Helsinki: WSOY. (Paasikiven pvk.)
- Vihavainen, Timo, Manninen, Ohto, Rentola, Kimmo & Zuravljov, Sergei. toim. 2017. *Varjo Suomen yllä. Stalinin salaiset kansiot*. 3. painos. Jyväskylä: Docendo.
- Brittiläisten aseleposopimusluonnoksen erityispiirteet 13.9.1944.
- Gromyko Stalinille 21.11.1949 toimenpiteistä Suomen suhteen.
- V. Kuznetsovin muistio Stalinille 10.10.1949 SDP:n vihamielisyydestä.

Tutkimuskirjallisuus

- Apunen, Osmo & Wolff, Corinna. 2009. *Pettureita ja patriootteja. Taistelu Suomen ulko- ja puolustuspolitiikan suunnasta 1938–1948*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Aunesluoma, Juhana. 2012. A Nordic Country with East European Problems: British view of Post-War Finland, 1944–1948. *Scandinavian Journal of History*, 2(37).
- Aunesluoma, Juhana. 2003. *Britain, Sweden and the Cold War, 1945–1954. Understanding neutrality*. Oxford: Palgrave Macmillan.
- Brown, Chris & Ainley, Kirsten. 2009. *Understanding international relations*. 4. painos. New York: Palgrave Macmillan.
- Deighton, Anne. 2010. Britain and the Cold War, 1945–1955. Teoksessa: Leffler, Melvyn & Westad, Odd Arne. toim. *The Cambridge History of the Cold War*. New York: University Press Cambridge, 133–153.
- Evans, Helena. 2005. British Involvement in the Finnish Peace: The Paris Peace Treaty, 1947 – A Mere Formality. Teoksessa: Aunesluoma, Juhana. toim. *From War to Cold War: Anglo-Finnish Relations in the 20th Century*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 90–104.
- Fields, Marek. 2019. *Länneistä tulee. Britannian ja Yhdysvaltojen propaganda kylmän sodan Suomessa*. Helsinki: Art House.
- Goldstein, Erik. 2003. Britain and the Origins of the Cold War 1917–1925. Teoksessa: Hopkins, Michael, Kandiah, Michael & Staerck, Gillian. toim. *Cold War Britain, 1945–1964*. New York: Palgrave Macmillan, 7–16.
- Holloway, David. 2010. Nuclear Weapons and the Escalation of the Cold War, 1945–1962. Teoksessa: Leffler, Melvyn & Westad, Odd Arne. toim. *The Cambridge History of the Cold War*. New York: University Press Cambridge, 376–397.
- Hentilä, Seppo. 2009. Itsenäistymisestä jatkosodan päättymiseen 1917–1944. Teoksessa: Jussila, Osmo, Hentilä, Seppo & Nevakivi, Jukka. toim. *Suomen poliittinen historia 1809–2009*. 6. painos. Helsinki: WSOY, 101–212.
- Insall, Tony & Salmon, Patrick. 2012. Preface to the Nordic Countries: From War to Cold War, 1944–1951. *Scandinavian Journal of History*, 2(37), 136–155.
- Jyränki, Antero. 2017. *Suurvaltojen välissä. Suomen sata vuotta*. Helsinki: Art House.
- Lowe, Norman. 2013. *Mastering modern world history*. 5. painos. New York: Palgrave Master Series.

- Majander, Mikko. 2004. *Pohjoismaa vai kansandemokratia. Sosiaalidemokraatit, kommunistit ja Suomen kansainvälinen asema 1944–1951*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Manninen, Ohto. 2017. Stalinin 2. Maailmansota. Teoksessa: Vihavainen, Timo, Manninen, Ohto, Rentola, Kimmo & Zuravljov, Sergei. toim. *Varjo Suomen yllä. Stalinin salaiset kansiot*. 3. painos. Jyväskylä: Docendo, 137–357.
- McLean, Iain & McMillan, Alistair. 2009. *The Concise Oxford Dictionary of Politics*. 3. painos. New York: Oxford University Press.
- Nevakivi, Jukka. 1992. *Linnasta Linnaan. Eero A. Wuoren (1900–1966) poliittinen elämäkerta*. Helsinki: Otava.
- Nevakivi, Jukka. 2009. Jatkosodasta nykypäivään 1944–2009. Teoksessa: Jussila, Osmo, Hentilä, Seppo & Nevakivi, Jukka. toim. *Suomen poliittinen historia 1809–2009*. 6. painos. Helsinki: WSOY, 213–371.
- Paavonen, Tapani. 1998. *Suomalaisen protektionismin viimeinen vaihe: Suomen ulkomaankauppa- ja integraatiopolitiikka 1945–1961*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Pekkarinen, Jussi. 2012. *Maaailmanluokan tarkkailupaikka: Suomen Lontoon suurlähetystön historia*. Porvoo: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Polvinen, Tuomo. 1999. *J.K. Paasikivi. Valtiomiehen elämäntyö 4, 1944–1948*. Juva: WSOY.
- Polvinen, Tuomo. 2003. *J.K. Paasikivi. Valtiomiehen elämäntyö 5, 1948–1956*. Juva: WSOY.
- Pursiainen, Christian & Forsberg, Tuomas. 2015. *Ulkopolitiikkaa norsunluutornista*. Tampere: Chan Puma House Oy.
- Rainio-Niemi, Johanna. 2014. *The Ideological Cold War: The Politics of Neutrality in Austria and Finland*. New York: Routledge.
- Rentola, Kimmo. 2009. Suojelupoliisi kylmässä sodassa 1949–1991. Teoksessa: Simola, Matti. toim. *Ratakatu 12: Suojelupoliisi 1949–2009*. Helsinki: WSOY, 9–192.
- Rentola, Kimmo. 2012. Great Britain and the Soviet Threat in Finland 1944–1951. *Scandinavian Journal of History*, 2(37), 171–184.
- Rentola, Kimmo. 2016. *Stalin ja Suomen kohtalo*. Helsinki: Otava.
- Rentola, Kimmo. 2017. Kreml ja Kekkonen: yhä uutta. Teoksessa: Vihavainen, Timo, Manninen, Ohto, Rentola, Kimmo & Zuravljov, Sergei. toim. *Varjo Suomen yllä. Stalinin salaiset kansiot*. 3. painos. Jyväskylä: Docendo, 361–495.
- Schwarz, Hans-Peter. 2010. The division of Germany, 1945–1949. Teoksessa: Leffler, Melvyn & Westad, Odd Arne. toim. *The Cambridge History of the Cold War*. New York: University Press Cambridge, 133–153.
- Upton, Anthony. 2005. Finland, Great Britain and the Cold War, 1944–1955. Teoksessa: Aunesluoma, Juhana. toim. *From War to Cold War: Anglo-Finnish Relations in the 20th Century*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 59–74.
- Visuri, Pekka. 2005. The Making of the Paris Peace Treaty: Military Strategy and British Policy towards Finland, 1944–1947. Teoksessa: Aunesluoma, Juhana. toim. *From War to Cold War: Anglo-Finnish Relations in the 20th Century*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 48–58.